

૧૦૬૬

વાળાસુરમદમર્દન.

(ઓખાહરણ નાટક)

હરિવંશ ઇત્યાદિની કથાને

આધારે

રચીને પ્રસિદ્ધ કરનાર

રણછોડભાઈ ઉદયરામ.

મુંબઈ,

“નિર્ણયસાગર” મુદ્રાયંત્ર.

સંવત ૧૯૩૪ ચેત્ર.

સન ૧૯૭૮ એપ્રિલ.

મૂલ બાર આના.

સર્વે હક કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

બાણાસુરમદમદન.

પાત્ર.

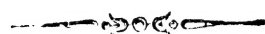
બાણાસુર	રોણિતપુરનો રાજા.
રાણી, દેવી	તેની સ્ત્રી.
કુંભાંડ.	તેનો પ્રધાન.
કૂંપકર્ણ	તેનો સેનાપતિ.
વિદૂષક	તેનો સોખતી.
ચિત્રલેખા	વિધાત્રી.
રામા	પ્રધાનપુત્રી.
શિવ, મહાદેવ	મહેશ્વર. બાણના ઇષ્ટદેવ.
પાર્વતી	શિવની અર્દ્ધંગના.
ગણપતિ ઓખા, ઉષા }	પાર્વતીનાં ઉત્પન્ન કરેલાં બાળક.
કાર્તિકસ્વામી, સ્કંદ	શિવપાર્વતીનો પુત્ર.
નારદ	કલહપ્રિય દેવાર્ષિ.
કૃષ્ણ	દ્વારિકાપતિ.
બળદેવ	તેમના ભાઈ.
પ્રદ્યુમ્ન	કૃષ્ણપુત્ર.
સાંખ	”
અનિરુદ્ધ	પ્રદ્યુમ્નનો પુત્ર, ઓખાનો પતિ.
બકુલાંક	અનિરુદ્ધનો મિત્ર.
રૂક્મવતી	પ્રદ્યુમ્નની સ્ત્રી.
અનાધૃષ્ટિ.	કૃષ્ણનો સેનાપતિ.
યુયુધાન, ગદ, સારણ, નંદ, } ઉપનંદ, ભદ્ર, સારથિકિ, વિપ્રથુ. }	કૃષ્ણસભાના યાદવો.
બ્રહ્મા	અન્ન.

બંદીજનો, ચંડાલ, ચંડાલણી, શિવના ગણ.—જૂત, જૂતડિયો, માતાઓ, ડાકિની, શાકિની, પિશાચ, પ્રમથ, ગુહક, 'અક્ષરાક્ષસ, યાતુ-ધાન, વેતાલ, વિનાયક, કુખાંડ, હનુમ્મી, અનુચરો, પ્રતિહાર, અપ્સરા સ્ત્રિયો, દાસી, દ્વારપાળ ઇત્યાદિ.

સ્થળ, રોણિતપુર અને દ્વારિકા.

बाणासुरमदमर्दन.

(ओखाहरण)

अंक १ लो.

प्रवेश १ लो.

स्थल, आलासुरनो दरबार—शयनगृह.

आलासुर प्रोहोडेलो छे. अंदीजन जायछे.

जेरवी.

अंदीजन. तन्हे जेध प्राणी, तन्हे जेध प्राणी,
अहो आखे टाखे, तन्हे जेध प्राणी. टेक.
रियेर चित्तनो आ समय प्रभाणी,
भजन भजे भाव आणी, तन्हे. १
तिमिरनाशतुं टांकलुं जाली,
मन-तिमिर का'डे ताली, तन्हे. २

राग जेरव.

जगियेछ राजडा, राजनी गछ रीसावी. जगिये०
शिव भुमरी ध्यान धरी, रामिये रीझावी. जगिये० टेक.
कमलराशी रही विकाशी, अमर भाव लावी,
गीतभां गुंजर करे, प्रीत तो जगावी. जगिये० १
न्यायधरनारादृश्यकमजने भीलावी,
छडा गूर छरणी अधिक जपजवी. जगिये० २
चारने अन्यायीतण्ठां, कोपथी कुपावी.
पोरणी भियाय तेम, दृश्य दा भियावी. जगिये० ३

આણસુર અને રાણી બન્ની ઉરે છે અને દશના પ્રાપ્તિ કરે છે, બંદીન પણ
ગાવા લાગે છે.

પ્રભાત.

" કૃષ્ણલ કૃષ્ણલ કરતાં ઉઠારે પ્રાણી " એ રાગ.
શિવને ભગ્ને રે સજી કાઈ શિવને ભગ્ને,
શિવને ભજ્યાથી સારાં સુખ તો સજી. શિવને. ૧૬.
અર્ધગો બીરાજે જેને ઉમા મહાદેવી,
જાણાવે વાહલી સજી માનો, નિજપ્રિયા એવી. શિવને. ૧
નિત્યમુક્તને ભજ્યે જન જે. નિત્યમુક્ત થાયે,
માથાનો પટ્ટર તેનો તરત ટુટી જશે. શિવને ૨
નિરાકારે થઈ સાકારી અષ્ટરૂપધારી,
નિજ શરિરને વિસ્તારી મંગળ મંગળકારી. શિવને. ૩

પ્રવેશ ૨ જો.

ચંડાળ.—(પ્રવેશ કરીને) હું કે મોઈ, મર કે વેહેલી, દરિ-
યામાં ખેડો ડોળે તમ ડોલતી ડોલતી હું હુંડેસેને ? આંધ દરબાર આગળ
આપણુ વેહેલું બહારી કીજિયે તો ઠપકા ના પાંખિયે. પેલો પાંછી-
નો સાંઠનારો ભરતી કાલતી કાણે બગાડા પાડશે તો વળી રાજ્યપારિયેથી
ડાચિયું કરશે.

ચંડાળણી.—(ડોલતી ડોલતી પ્રવેશ કરીને) એવડું મું વહી જાયસેને ?
આટલાં બધાં વેહેલાં ઉઠીને આયાં, તોય ધાડાધાડ કે ? હખિયાં
માણહાં તો કેહેસે જે હવારના પોરતી મેઠી ઊંધ કુણુ મેલે જે ? ન
તું તો રડ્યા નહિ ઉજ્યાનો ને નહિ જાળ્યાનો. મુવો ભરતી તો ભા-
મડામાંય એ સે ને પાયડી માંય એ સે, ને વળી મુવો સોરાં માંય એ
સે, એટલે મરેરતો વેહેલો.

ચંડાળ.—મોઈ ! આપણો તે અવતાર સે ? જ્યા ભાવમાં શાંચ
માપ કીધેલાં જે આ ભવમાં મળમુતર ઊઠાવીને આપણી જાતનાને
પેટનું પૂરું કરવું પડેસે ને મોઈ આપણે તો દેડાંનાં મછીમાં છિયે એ-
ટલે રાજવાડો એકલો બહારીને બેસી રીજિયે છિયે, તેટલું જો જીવ
રાછીને ના કીજિયે તો હમળગ્યુ ખોઈ ખેશિયે.

ચંડાળણી.—મુવા તેં તો વરહાં ગધડાને ધાલ્યાં સેં. આપણે અવતાર શેં ખોટો સેં ને ? તું તારી મતે અનંપો કરે તો ભલે, પણ હું જાણું સું ને આપણા જેવાં ખીજાં ઓછાંજ હખિયાં હશે. ને કાંમુ કાઢનાથી ના થાય, તે કાંમુ આપણે કીજિયે, તાણે આપણે એટલાં ખળિયાં ખરાં કે ને ? વળી મુવા ! જોને, આપણે બહારીને જયગા ચાછી કિજિયે છિયે તાણે લોકાને હપ્પ મળેએકને ? તાણે આપણા જેવાં વળી ખીજાં ચડિયાતાં કુણુ સેં ને ?

ચંડાળ.—તાણે મોઈ, દછીચું દછીચું એમ ચમ ભરી મરસ ને ?

આગળ જાયછે અને રાજવાડાના પાછલા

ભાગમાં પ્રવેશ કરેછે.

ચંડાળણી.—તેં રાજવાડાનું કાંમુ માયે લીધું તેમાં અનંપાથી મારે હપ્પ જ્યું, નેકર મારે શી ખાચી સેં ને ? મારે ધર સે, ખાર સે. મુવા તારા જેવો રૂપાળો માંડી સે, ને સોરાં એ સે. એવું હપ્પ તો રાજનેય નથી, એ તો મુવો વાંઝિયો સે. કાલે મળહકે તેં મને ઉં-
ધંડી ઉંધંડી માકલી ને હું આંધ આવી તે વેળા ઓલી ખારીમાંથી રાજનું મોંદુ ભાળ્યું તે આખો દી બૂછે મોઈ.

ચંડાળ.—(ખારી ઉઘડતી સાંભળીને) મેર કે રાંડ સાંની મેર. રાજની ખારી ઉઘડેસે.

ખાણુ ખારિયેથી જીવેછે રાજનું, મહો દેખાય નહીં

એમ ચંડાળણી સાવરણી ધરી રેહેછે.

ખાણુ.—(ગેષ્ઠકત) નીચ જાતિની સ્ત્રી ? તેં સાવરણી કેમ ધરી ? ખરું કેહે.

ચંડાળણી.—ઓઈ ! ઓઈ ! રાજ, મહોટા રાજ, હવારના ખાર-
માં મોંદુ ના ભળાય માટેસ્તો.

ચંડાળ.—(ગભરાઈને કુજતો) જો ને રાંડ ઓલી વાત ભસતી. રાજ
માંણીમાં ધાલીને પીલી નંખાવશે.

ખાણુ.—શું ?

રાણી આરિયે પ્રવેશ કરેછે.

રાણી.—આર્યપુત્ર, શું છે? આપ ક્રોધાયમાન કેમ દેખાઓ છો ?

ચંડાળ.—હાંય કે બાપજી, એ ગાંમડાનીને હું હવણું પચણી લાવ્યો સું તે મ્હોટાં નગરાંની રીત્યો જાણતી નથી. તેથી જાણ્યુંકેને રાજ, આપ બાપજી મ્હોટાંકેને તે એણે લાજ કાઢી.

ચંડાળણી.—મુવા, તું નગરાંની રીત્યો જાણનારો ને હું ગાંમડાની તે ના જાણનારી કે ? મારા પીટયા, (કંટે) મ્હોટાં માબાપની સોરીને રાજના આગળ હલકી પાડોસ કે ? મુવા જૂઠા, (મારેછે)

બાણ.—બોલ ત્યારે તું સાચું કેહે, તેં સાવરણી કેમ ધરીછે ?

ચંડાળણી.—રાજ, હું આવી તો સું, પણ ટેકવાળીને હાચી સું આ રડ્યો સોરો જૂઠા સે, એવી નથી.

બાણ.—બોલ, ત્યારે સાચું બોલ.

ચંડાળ.—(ચંડાળણીને) આ રાંડ માસ્યાં જઈશું, બોલી વાત ભણશ ના. (ગભને) રાજ, એ તો ગાંડી થઈસે, એણે સોરો જણ્યો તારની હરખ ઘેલડી થઈસે.

ચંડાળણી.—રડ્યા ઢચરા, મેં તારં ઘર ઉઘાડું રાછ્યું તાણે ઘેલડી કોહોસ કે ? તારી બીજી હગલિયો તૈણ થઈ તોય તને વાંઝિયો રાછીને ગઈ મારા દાદાને બાતું આપવાને.

ચંડાળ.—જે મોઈ, તેં વાંઝિયાની વાત કાઢી ખરી ! હવે જાણ રયાની વાત બોલેશ ના.

બાણ.—લડજે પછી, પણ, પ્રથમ મને ઉત્તર આપ.

ચંડાળણી.—હાચું બોલનારાને જગત જોડે ઝખડા થાયસે. આ મુવા હાથે, મારે એટલા માટેજ મારામારી કરવી પડેસે. મુવા પોતે જૂઠું બોલેસે, ને મને બોલવાનું કેહેસે.

રાણી.—આર્યપુત્ર તમે એને શું પૂછોછો ? વગર કેહેવે જાણ્યું. આપણું ભાગ્ય એવું, એમાં બીજાનો રો દોષ ?

ચંડાળણી.—બાઈ છાબ, આ બાઈ છાબ, તમે ઠીક કીધું. મને હલકી જાણતાં હો તો બલે, પણ ઉપલાને ઘેર અમે હલકાં નથી તો. અમને રાજ તો નથી આલ્યું પણ ઘરખારનું બધું હક આલ્યું સે. વહ-

વાને ભરેઈ કુપકું આલ્યું સે, ખાવાને મંઠી ઘેંશ આલીસે, ને રમાડવાને સોરાં આલ્યાં સે, જુવો, રાજ ! તમે મ્હોટા તો સો પાણુ સોરાં વગરના સો તે વાંઝિયાનું.—

ખાણ.—શું ?

ચંડાળ.—(તેવું મ્હોડાખીને) રાજ એ તો ગાંડી. સે, હુંડ હુંડ હુંડ આપણે બહારિયે, (તેનો હાથ જાક્ષીને ખેંચી જવાડું કરેછે.)

ચંડાળણી.—(તેનો હાથ ખરેણી નાંખીને) મોઢું હવારમાં ભાનિયે તો ખાવા ના પાંમિયે.

ખાણ.—શું ?

ચંડાળણી.—શું તે એસ્તો, કાલે જૂલથી હવારમાં તમાઈ મોઢું ભાળ્યું ને તમે વાંઝિયા સો—સોઈ એકે નથી—તે આખો દી.આ મુવા દયરા હાથે કનિયો થયો ને જૂલ્હીને તરશી પડી રહી, આવી સું, પાણુ એવી વાતો તો જાણું, જે વાંઝિયાનું મોઢું ના ભાળિયે.

ચંડાળ.—(ધ્રુજતો) રાજ. એ ગાંડી સેં એના બોલવા ઉપર ગ્રીહ કરશે ના.

રાણી.—ભાઈ, તું ડરીશ નહિ. તારી વહૂ ખરું કહેછે. અમે આ વાં છિયે પણ છોકરાં વિના અમારો અવતાર નિરર્થક છે.

ખાણ.—શું છોકરાં સ્વર્ગમાં પોહોઆડશે ? આ નીચ રાંડ આ પ્રમાણે માઈ અપમાન કરે. અરે કોણ છે અહિ ?

ચંડાળ.—(ડરીને ચંડાળણીને) જો રાંડ હયાનાશ વાળ્યું ખરું, (રાજને) રાજ, મ્હોટારાજ, અમને જતાં મોકો. એ ગાંડી સે, એના બોલ્યા હાંમું ના ભાજો.

રાણી.—કાંઈ નહિ જાણુ, તમે જાઓ તમારે કામે.

ચંડાળણી.—(ચંડાળને) મુવા, એમ શું ડરસજે ? ખરું કહેવામાં રાજ થઇને કોપશે તો રીયું એમનું ગાંમ, આપણું મારે ગાંમડે જઈશું. તાં હપ હાઈ સે.

(ચંડાળ પાતાની સ્ત્રીને તાણી લઈ જાયછે)

મેહેલનો પડદો પડેછે અને રાજા રાણી ફરીને પ્રવેશ કરેછે.

રાણી.—(શોકમાં) ગધિકાર છે આ જીવતરને.

ખાણ.—પ્રિયા ! તું અકળાય છે શું કરવાને સંતાન હોય ને નહારાં નીકળે તે કરતાં ના હોય તે સારું.

રાણી.—પ્રિયપતિ, વાંઝિયો અવતાર મહાબૂડો છે. પ્રિય-પ્રિયાના, પ્રેમનું કૃણ ન થતાં વાંઝિયાપણું રહ્યું તો અવતાર એળે ગયો સમજવો. રાજપાટ અને સર્વે પ્રકારની સમૃદ્ધિ હોય પણ સંતાન હોય નહિ તો તે કશા કામનું નથી. મન તેમાં સુખ માનતું નથી. જેને સંતાનની ખામી, તેને બધા પ્રકારની ખામી છે.

ખાણ.—પ્રિયા, જે મન સમજતું હોય તો કશી ખામી નથી. સંતાન છે તે ઊલટી વીડા છે. જેને ઝાઝાં સંતાન તેને ઝાઝું દુઃખ. જગતમાં નહારાં માણસ કેટલાં બધાં જોવામાં આવેછે ? તેઓ પણ એક વેળા તેમના આપાપનાં સંતાન હશે, અને તેમની ઉત્પત્તિ થતા પહેલાં તારા જેવીજ તેમનાં માતૃપિતાને બળતા કરાવી હશે.

રાણી.—આર્યપુત્ર, જે આપના જેવોજ બધાંનો વિચાર હોય તો સૃષ્ટિને ધણું હાનિકારક થઈ પડે. હું જાણું છું કે આપ આ વિચાર ઉપરઉપરના જાણાવોછો. પણ આપનું અંતઃકરણ હું વાંચી શકું છું. પ્રિયપતિ, નિર્દોષ બાળકના કિલકિલાટ કરતા મધુર અવાજ નથી જેનું ઘર ગાજી ઉઠતું નથી, તે ઘર નથી પણ સ્મશાન છે. પછી તે ઘર ગમે તો રાજનું મહાલય હોય કે ગરીબનું ઝુંપડું હોય. અરે. નિર્દોષપણું, નિવૃત્તિ, અને સર્વે પ્રકારનું સુખ જેનામાં મૂર્તિમાન થાય છે એવા તદૃશ્યપ્રિય બાળકને જોઈને જેને પોતાની આંખો ઠારવાને પ્રસંગ મળતો નથી તેનો આ સંસારમાં મિથ્યા ફેરો છે. તેને ખીચું સુખ ગમે તે હો પણ સંતાનરૂપી ખામી કોઈ પણ પ્રકારનું સુખ માની લેવા દેતી નથી.

ખાણ.—મારી પ્રાણપ્રિયા, સંતાનનો વિચાર ઉત્પન્ન કરનારો જ્યાં સુધી તને પ્રસંગ મળ્યો ન હતો ત્યાં સુધી મારા દરબારના સુખનો શું તને અભાવ હતો ? આમ ઘેલી શું થાયછે ?

રાણી.—પ્રિયપતિ, જેમાં આપણા ઉપાય ચાલે નહિ તેને માટે આપણા મનમાં સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થતી સોસના બાહાર પાડીને આપણી સાથે આપણાં પ્રિયને ભાગ આપવો એમાં કૃણ નહિ. બાકી

મારું અંતઃકરણ સમજાવ્યું સમજવું નથી, મનાવ્યું માનવું નથી. પરમ દાહાડે એક ગરીબ રિથિતિની સ્ત્રીના હાથમાં ખાળક જોઈને મારું તદ્દય ભરાઈ આવ્યું. તેને ખીજ ગરીબ માનતા હશે, પણ સંતાનથી થતા સંતોષે કરીને મારી દૃષ્ટિમાં તે મહાભાગ્યવાન આવી, અને આપના પ્રતાપવંત દરબારના સુખમાં હું નિમગ્ન થઈ છું એમ આપ માનતા હશે, પણ તે ગરીબ અખળાના સંતાનના સુખ આગળ હું ગરીબમાં ગરીબ, દુઃખીમાં દુઃખી અને અધમમાં અધમ છું એમ મને લાગ્યું. પારણામાં પોઢાડેલું ખાળક હંમેચે કે જાગેછે, એવી ચિંતા થવાનો જેને લાભ નથી તેને સર્વે પ્રકારની ચિંતા છે. ખાળકના સુખની કાળજી રાખવાનો જેને લાભ છે તેની ખીજ કાળજી વિસારે પડેછે. સંતાન છે તે યુવાવસ્થાનું ગર્વસ્થાન અને સુખસ્થાન છે. અને વૃદ્ધાવસ્થાનું નિવૃત્તિસ્થાન અને આશ્રમસ્થાન છે. ખાળક સાથે ખાળક થઈને તેના ખાળભાવની રમતમાં ભાગ લેવાનો જેને લાભ નથી તેજ ગરીબને આ સંસાર દુઃખદરિયો છે. રમતે કરીને મલિન થયેલા ખાળકના અનુદય શરીરવડે, જેના શરીર ઉપરનાં વસ્ત્ર મલીન થતાં નથી, તે શરીરજ ના હોય તો પોસાય. જગતમાં મુલ્યવાન ગણાતી આવી દામની પેહેરનારી મારા જેવી સુખી મનાતી રાણીના ખોળામાં ખેલતા ખાળકે તે દામની ખેંચીને ક્લેશ તો ક્લેશ, પણ મધુર લાગતો ક્લેશ ઉત્પન્ન કરાવ્યો નહિ તો તે રાણી પોતાની માની લીધેલી મુલ્યવાન દામની સાથે પણ કશા દામની નથી. અરે હું કેટલું કહું ? નવી નવી વસ્તુઓનું જ્ઞાન મેળવવા આ જગતમાં આવેલા નવા પ્રવાસિયે પોતાની અરપણ બિચાર કરનારી જીભે કાણે કાણે પૂછીને આપણને કંટાળો ઉપજાવ્યો નહિ તો આ જગતથી આપણે કંટાળેલાં છીએ.

ખાણ.—પ્રિયા, તું કેહેછે એ વાત ખરી છે, પણ જેમાં આપણું કંઈ ચલણ નહિ એવા વિષય ઉપર વિલાપનો પારો ખાંધવો એથી કુળ શું ? એમાં આપણો ઉપાય શો ચાલે ?

રાણી.—પ્રિયપતિ. ઉપાય છતાં આપ ઉપાય લેતા નથી, માટે પ્રસંગ મળ્યો તો મારા મનનો જીભરો મેં કાઢાડ્યો છે.

ખાણ.—શો ઉપાય છે ?

રાણી.—ઈષ્ટદેવની પ્રસન્નતા મેળવ્યાથી તેની કૃપાએ કરીને આપણી પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાયછે. ભોળાશંભુ—મહાદેવ સદા આપના ઉપર કૃપાળુ છે. આપના પિતા બલિમહારાજે વામનજીની પ્રસન્નતા મેળવી તો તેઓ પાતાળમાં પણ તેમની સમિપ જઈ રહેલા છે, તેમજ શિવજી આપના શોણિતપુરના દ્વારપાળ થઈને રહેલા છે તેમની પાસે પધારો અને વાંઝિયામેણું ટળે એવી પ્રાર્થના કરો.

બાણ.—પ્રિયા! મારા મનમાં ઘણા દિવસથી આવેછે કે હું અતિ બળિયો છતાં પણ મારી ધારણા પ્રમાણે મારો ત્રાસ આપા જગતમાં બેસારી શક્યો નથી, માટે મહાદેવને પ્રસન્ન કરીને, અફેક હાથમાં હજાર હજાર હાથીનું બળ એવા એક હજાર હાથની માગણી કરીછે, તે પૂર્ણ કરવાનો તેમણે વિચાર તો જણાવ્યો છે, પણ અસ્તુ કહીને વર આપ્યો નથી, માટે કરીને માગણી કરવા જાગંધું, તે સાથે આપણા વાંઝિયો અવતાર મટાડે એવી યાચના પણ કરીશ.

રાણી.—એ વર સાથે આપવાને કદાપિને શિવજી રાજ ના જણાય તો મારી ઈચ્છા પૂર્ણ થાય તે વર પ્રથમ માગજો. આપનું બળ આજુ ગણાતું નથી, તેથી વધારે વ્યવસાયમાં પડવા જેવો હજાર હાથનો વર માગીને બીજાઓની ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન કરવા સરખું કરશો મા.

બાણ.—ઠીક છે પ્રિયા, હું કુંભાન્ડ પ્રધાનની સાથે સલાહ કરીને મહાદેવજી પાસે જાગંધું. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થલ, શોણિતપુર સમિપનું રમશાન.

અભિરાક્ષસ, યાતુધાન, વેતાલ ઇત્યાદિ શિવના અનુચર,

ડાકિની, શાકિની, ભૂતડી.

(ગાયછે અને નાચે કુદે.)

ભૂતડી.—વાહરે રંગીલા ભૂત !

ભૂત.—ભૂતડી ઓ નાર.

સાથે.—થમ થમ નાચિયે, રાચિયે અપાર. વાહરે. ભૂતડી. ટેક.

ભૂતડી.—કાપરીની માળ

ભૂત.—તાલ તમ તમ વાગે

સાથે.—હાડકાંની ધુધરીનો થાય ઝમકાર. વાહરે. ભૂતડી. ૧

ભૂતડી.—ભૂત, પ્રેત રાખખહો.

ભૂત.—ડાકણી પીશાચણી

સાથે.—ધમ ધમ ધમ ધમ ધમ ધમકાર. વાહરે. ભૂતડી. ૨

ભૂતડી.—પડપડાટ, ફડફડાટ.

ભૂત.—થણથણાટ, ઝણઝણાટ.

સાથે.—થેઈ થેઈ થેઈ થેઈ થેઈ થેઈકાર. વાહરે. ભૂતડી. ૩

(પાર્વતી પ્રવેશ કરેછે; બધાં ઠેકાણે થઈ જાયછે. ને

પોતપોતાનું કામ કરવા માંડી જાયછે.)

પાર્વતી.—અરે ! આતે તોફાન શું માંડ્યું છે ?

બ્રહ્મરાક્ષસ.—(સંજ્ઞામાં પોતાનો વિચાર સમજાવે છે) અમારે આ ન-
જરની ચોકી કરવી ને તમે તો અમને અહિં રોકી રાખો છો.

પાર્વતી.—વેતાલ ! આ 'બ્રહ્મરાક્ષસ' શું સમજાવે છે ? એ બહુ
ચિંતાતુર હોય એવો કેમ જણાય છે ?

વેતાલ.—(બ્રહ્મરાક્ષસનો વિચાર સંજ્ઞામાં જણાવે છે) અમારે આ ન-
જરની ચોકી કરવી ને તમે તો અમને અહિં રોકી રાખો છો ?

પાર્વતી.—આ વિજાતિ અનુચરોને સહવાસની પણ અસર થતી
નથી. નિત્યનાં સરખાં કામમાં નિત્ય ને નિત્ય એટલીજ કડાકૂટ. જોયું ?
પેલા યાતુધાનને ગઈ કાલેજ બતાવ્યું છે કે માટલી અંદરથી ધોવી અને
એ તો આજે પણ પાછો બાહારથી ધસવાને મંડી ગયો છે. જોઈ પેલી
ડાકિની ? મૂલામાં દેવતા સળગાવાને બદલે ઉપરના વાસણમાં સળગાવે-
છે. (તેનો પાસે જઈને) અલી ડાકિની, તું આ શું કરે છે ?

પ્રેત.—(આગળ ધરી આવીને સાનમાં સમજાવે છે) તમે જ્યાં મહાદેવને
એવાં એ મને છે. એ આમાં શું ખોટું કરે છે જે દાંતિયાં કરે છે ?
ચોખ્ખા વાસણમાં ચડાવવાના છે કે મૂલામાં.

પાર્વતી.—વાસણમાં.

ડાકિની.—(સાનમાં) ત્યારે ચૂલા કરતાં વાસણમાંજ દેવતા કાં ન સળગાવિયે ?

પાર્વતી.—(મનમાં) આ અકલના દુસ્મનોમાં અકલ તો છે નહિ ને અકલની વાતો કરેછે. (ચાસન) બૂખ પેટમાં લાગેછે કે મ્હોમાં ?

ડાકિની પ્રેતઠી.—(સાનમાં) પેટમાં સ્તો.

પાર્વતી.—ત્યારે ખાવાનું મ્હોમાં કેમ નાંખોછો ?

પ્રેત ઠી.—(સાનમાં) હા ખઈ કહેછે, પણ પેટ ને મ્હો સરખું ખાકું નથી તે આવો આપણે કાચિયે. (ડાકિનીનું પેટ કાચવ્ય માંડે છે ને તે ચીસો નાખતી નાસતાનાશ કરેછે.)

પાર્વતી.—(હશીને) આ અવાચકોની સાથે હેચાકોડ કરવી તે કરતાં હાથકોડ સારી. હવે તો પેલાં બે પૂતળાંમાં આત્માનું આવાહન કરું એટલે નિરાંત થાય. ડાકિની, લાત્ર કળશમાં પાણી.

ડાકિની.—(સાનમાં) બહુ સાઈ (પાણી લેવા જાય છે ત્યાં બ્રહ્મરાક્ષસે અંખી માટલી મ્હોમ્મ માંડી હતી તેની પાસેથી ખુચી લેવાને તે તથા પ્રેત ઠી માથાકુટ કરેછે પણ રાક્ષસે આપતો નથી ને આખો માટલી પી જાય છે.)

પાર્વતી.—અરે આ શું ધીંગાણું મચાવ્યું છે !

ડાકિની.—(દોડતી આવીને સાનમાં) આ રાક્ષસે આખી માટલી મ્હોડે માંડીને પી ગયો તેથી આ પંચપાત્રમાં જરાક પાણી લઈ આવી.

પાર્વતી.—(પંચપાત્ર લઈને) એટલું ધ્યાનું છે. (પૂતળાં ઉપરથી પકડે બરોડીને બે ઓડરૂપને પ્રકટ કરીને પાણીનું મારજન કરેછે એટલે બંને આત્મવાન થાય છે અને માતાને પગે લાગેછે. બધા અનુચરો આશ્ચર્યથી જુવે છે અને તેમની સાથે ગેશ કરેછે.)

પાર્વતી.—અનુચરો, હવે મારે તમારો ખપ નથી, શિવજીની આસા પ્રમાણે તમે ખાણાસુરના નગરની રક્ષા કર્યાં કરો. (બધાં રાજ પતાં કુંદ તાં કુંદતાં જાય છે.) નારદ અદ્વર પ્રવેશ કરીને ચમત્કાર જુવે છે.

પાર્વતી.—આ પુત્રને પ્રથમ મેં મૂડ કરી હતી, પણ તે વિનાશું મ્હો હવે કેવું શોભાયમાન દેખાય છે ? (નિહાળીને બંનેને જુવે છે.)

નારદ.—(સ્વગત) આગને ઇંધણું મળે એમ મારા કલહપ્રિય સ્વભાવને આ પણ એક ભક્ષ મળ્યું. મ્હોટાંને લડાવી મારવાં એમાં મ્હોટાઈ છે, શિવજી તપ કરેછે ત્યાં જઈને એમને કડું કે તમે તો તપ

કરોછો પણ ઘેર તો મેં છોકરાં થયાં છે, એ શું કેહેવાય ? બોળા શંભુ
આવું સાંભળીને ધમાધમ મચાવ્યાવિના રહેશે નહિ. (અંદર જાયછે.)

પાર્વતી.—બાળક, બાળકી.

બંને બાળક.—આસા માતાજી.

પાર્વતી.—આમ આવ બાળક, તારે આ ઠકાણે રહીને દ્વાર-
પાળનું કામ કરવું. ગમે તે આવે તો પણ મારી આસાવિના તેને
પ્રવેશ કરાવવો નહિ.

બાળક.—બહુ સારું માતાજી.

પાર્વતી.—બાળકી ! તું આ મધ્યને બારણે રહેજે. હું અંદર સ્નાન
કરવા જઈશું, જેને કોઈને આવવા દેતી.

બાળકી.—માતાજી ! હું કોઈને આવવા નહિ દેઉં, આપ સુખે
પધારો.

(પાર્વતી ન્હાવા જાયછે. બંને બાળક પોતાને સ્થાને રહીને માથે.) લાવણી

“ નોકરી મત જના સિરદાર ” એ રાગની

બાળકી.—જગતની રચના સુખકર થાય.

બાળક.—માયાની જૂલવણી ભારે

બાળકી.—ભલા ભલા ભરમાય

જગતની લીલા નહિ કળાય.

સાથે.—માયાની જૂલવણી ભારે. ભલા ભલા ભરમાય,

જગતની રચના સુખકર થાય. ટેક.

બાળક.—ધોગી રમતો કરેલ સરતો

બાળકી.—તે પર ઠરી ચલાય, બાધવાણુ સાધ્ય સદુ સુખ થાય.

સાથે.—માયાનીં ભલાં જગતનીં

૧

બાળકી.—જેડાં થઈને જેડે રહીને

બાળક.—નીતિ મારગ સાહાય

બાળકી.—અકથ સુખ જગમાં જમી જાય.

સાથે.—માયાનીં ભલાં જગતનીં

૨

બાળક.—મેંદ ન જાણે ખેંદ ન પામે

ભેદે ભેદ સમાય, સુખમે એમ ખરું સમજાય.

સાથે.—માયાનીં ભલાં જગતનીં

૩

બાળકી.—જગત નિયમને શોધી ચાલે

બાળક.—બાધ કરે ન જરાય.

બાળકી.—જગત સૌ સુખિયુ સુખિયુ થાય.

સાથે.—માયાં ભલાં જગતનીં

૪

કોધે થયેલા શિવજી પ્રવેશ કરેછે. નારદ

પણ અર્ધર આવીને જીવેછે.

બાળક.—જેગેન્દ્ર, આપ પૂછ્યા ગાછ્યા વિના ધર્યા ધર્યા ક્યાં જાઓ છો ? જરા થોભો. મારી વાત સાંભજો. (તેના હાથ ઝાલેછે).

શિવજી.—(બાળકડું કાંઠું મચેડો નાખીને) અહ્યા છોકરા, તું મને અટકાવનાર કાણુ ? તારું અહિં શું લાગે વળગેછે ? ચાલ, બીજા વેગ-જો. (તને ધકેલી મેલેછે)

બાળક.—(તેની જરા પકડીને) હવે જોયું તારું બળ, ઝાઝું કરીશ તો પૃથ્વીકપર પટકીશ.

નારદ.—જોવાની હવે મઝા પડી.

(બંનેડું યુદ્ધ થાયછે. બાળકી થાભરી બની જાયછે. શિવજીને અતિ દોષ ચ-
દેછે તેથી ત્રીશુળ વડે બાળકડું માથું કાપી નાંખેછે તે અર્ધના રથમાં જઈને પડેછે. શિવજી
ધરાને આવેછે તે જોઈને બાળકી લવણગ્રહના એક પાત્રમાં ભરાઈ જાયછે.)

પાર્વતી.—(દોષે ધઈને) પુત્રી! આ શું ? તેં મારી આસાનો લોપ કર્યો ? સંતાઈ તો રેહે જ્યાં પેઢી ત્યાં. (શિવજીને જોઈને) મહારાજ, આમ અવાય કે ? આપ આટલા બધા ક્રોધે કેમ જણાઓ છો ? પેલા પુત્રે કાંઈ અપમાન કર્યું કે શું ?

શિવજી.—જ્યારથી એ પ્રકટ થયો છે ત્યારથી અપમાનજ કચ્છું છે તો.

પાર્વતી.—આપ જાણો છો શું ! આપની સમક્ષ મેં કહ્યું હતું કે મારી ગમતને માટે હું પુત્રપુત્રી પ્રકટ કરીશ તે વીસરી ગયા અને વ્યર્થ વેહેમાયા ? આપની અધોગતા છતાં મારી શક્તિથી આપ અ-જાણ્યા છો ?

શિવજી.—અરે ! ત્યારે એ નારદે મને અમરથો ભગવો ?
તેં એ પ્રમાણે કહ્યું હતું, એ વાત ખરી.

પાર્વતી.—ત્યારે શું આ નારદજીનું કામ છે ?

શિવજી.—હા, સતી, એણે મને એવી રીતે કહ્યું કે ભાગલોજ
હું ક્રોધાગ્નિથી બળવા લાગ્યો, અને તેની જ્વાળામાં મને કાંઈ વિચાર
સૂઝ્યો નહિ. ક્રોધાવેશ મ્હોટામ્હોટાને પણ ભાન બૂલાવેછે, તેથી
મેં પેલા નિર્દોષ બાળકનો.—

પાર્વતી.—હં !

શિવજી.—શિરમ્હેદ કસ્યો.

નારદ.—અરે ! આ પે તો લડ્યાં નહિ. આ તો બધું રામી
ગયું, ત્યારે ચાલો આપણે રસ્તો પકડીયે. (ભય છે).

પાર્વતી.—(કારે ધરી જતાં) અહો મારા બાળ, તારી માતાની
આસા પાળવા જતાં તારું આ પ્રમાણે મૃત્યુ થયું, અને વળી તે તારા
પિતાનેજ હાથે. (મહાદેવને) મહારાજ, આ કમકમાટ ભરેલો દેખાવ
મારાથી દેખી ખમાતો નથી, અરે, મારા પુત્રનું તમે આ શું કસ્યું ?

શિવજી.—કરેલું નિવારણ કરી શકેછે તેને તેવી શક્તિ નહિ
ધરાવનારના જોડેલો કલેશ થતો નથી. પ્રિયા ! કલેશ કર માં. હું
એને હવાણાં સજીવન કરુંછું. (એક બાજુએ બોધને) કાણુ છે હાજર.
(બનુચર મ્હો આગળ આવેછે) અનુચર, જા તો શિર લઈ આવ.

અનુચર.—બહુ સારું મહારાજ. (ભય છે પાર્વતી બાળકને બેઠો કરેછે,
શિવજી પાણીથી તેના ઉપર આર્ચન કરેછે, એટલામાં અનુચર હાથોના બચાવું મ્હો
કાપીને લાવેછે.)

શિવજી.—અરે, આ શું લઈ આવ્યો ! પ્રથમનું શિર—

પાર્વતી.—એ બાળકને આલુંજ શિર સૂચ્યું છે. પ્રથમ મેં
સૂંઘવાળુંજ મ્હો કસ્યું હતું અને પછીથી વિચાર બદલાયો એટલે ફેરવી
નાંખ્યું, પણ પ્રથમ કપ્પેલુંજ પાધું મ્હો આગળ આવ્યું, તો એનું
એજ મરતક યુગી એને મહિમાવંત કરો.

શિવજી.—બહુ સારું ત્યારે. (માથું ધાઉપર યુગીને સજીવન કરેછે એટલે તે
જાંતેને પમે લાગેછે) પુત્ર, તેં વિનાકારણુ મારે હાથે કષ્ટ વેઠ્યું, તો હું

તને મારા ગણને પતિ કરાવું છું. શુભ કામને પ્રારંભે તારૂં સ્મરણ. અને સ્થાપના કરશે તેનું કામ નિર્વિઘ્ન પાર ઉતરશે.

ગણપતિ.—(પગ પડાવે) પિતાજી, મારાથી આપનો અપરાધ મર્યાદાથી ઓછો, આ પ્રમાણે મારા ઉપર કૃપા કરી, તેથી આપનો આભાર માનું છું. મ્હોટાની મ્હોટાઈ મ્હોટી છે, મ્હોટા અવગણ કરનારાને પણ ગણ કરે છે.

શિવજી.—સતિ! પેલી છોકરી ક્યાં ગઈ?

પાર્વતી.—મહારાજ, એ મારી આસા લોપીને સવણગૃહમાં ભરાઈ પેઠી છે, તેથી ત્યાંજ રહેવાનો મેં શાપ દીધો છે.

શિવજી.—ગરીબ છોકરી ઉપર એટલો બધો ક્રોધ ના કરવો. આવો એની પાસે; એ કામળનો અવતાર એમાં કેમ જાય, અને એનાથી સંસારી કેમ થવાય?

પાર્વતી.—(તેના પાસે જઈને) પુત્રી!

બાળકી.—માતાજી, ત્રાસની મારી હું ઉગરવાને અહિં ભરાઈ પેઠી એમાં મારો વાંક નથી, મારે મારા ઉપર દયા કરો તો આપની મોટી કૃપા.

શિવજી.—પુત્રી, તારી માતા તારૂં દુઃખ નિવારશે. તું ચિંતા કરીશ માં.

પાર્વતી.—પુત્રી, તે તારી માતાની આસાની અવસા કરી તો એક મહિનો તું જો વાસાણમાં પેઠી છું તેમાંજ રહેજો.

બાળકી.—બહુ સારું માતાજી, હવે પછીનાં છોકરાંને માતા-પિતાની આસા નહિ લોપવાની કાળજી રહેવામાટે હું વિના કશવાયે આ પાત્રમાં રહીશ.

પાર્વતી.—પુત્રી, મારો આશીર્વાદ છે કે તારા સરખી બાળકિયોથી, જોતાનાં માતાપિતાની આસાનો અજ્ઞાણતાં પણ ભંજ થઈ ગયો છતાં, જે અંતઃકરણપૂર્વક પરતાવો કરીને તેમની યોગ્ય ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તશે, તે મનમાનતો વર પામીને આ સંસારમાં સુખી થશે.

શિવજી.—સતિ, આપે યોગ્ય કથન કર્યું. પુત્રી! મારો પણ

આશીર્વાદ છે કે સર્વે પ્રકારની સત્તાસાથે, સર્વે પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિ તને થશે.

બાળકી.—માતાપિતા, હું આપનો આભાર માનું છું.

ગણપતિ.—મારી પેઠે મારી બેહેનને મહિમાવંતી કરી તેથી મને આનંદ થયો. જીવો માતાપિતા, પણ કોઈ આવેછે. એને આવવા દઉં ?

પાર્વતી.—એ તો બાણ; હા, એને આવવા દે. ચાલો આપણે આસને બેશિયે. (સર્વે પોતપોતાને આસને બેસેછે.)

બાણાસુર પ્રવેશ કરેછે.

શિવજી.—એક પુત્રને સુખી કસ્યો એટલે બીજો પુત્ર આવ્યો. કેમ બાણ, તું કુશળ છે ?

બાણાસુર.—હા મહારાજ, આપના પ્રતાપથી. (વંદન કરેછે.)

પાર્વતી.—બાણ, તારા મનમાં જીંડો ખેદ હોય એમ જણાયછે.

બાણાસુર.—માતાજી, મને સંતાન નથી, તેથી ચંડાળ સરખાં પણ માંદું મ્હો જોવાને ધિકારેછે, તો પછી મારા ખેદનો પાર ક્યાંથી હોય ? આપના પ્રતાપની છાયામાં આ ખામી રેહેછે, તેથી લોકોમાં હું હલકો પડું છું.

શિવજી.—બાણ, રાણીજીયાં સંતાનનું તારા ભવિષ્યમાં સુખ નથી; પણ આ મહાદેવી ધારે તો તારાં વાંઝિયાંબાણું ટાળે.

બાણાસુર.—માતાજી, જ્યારે એમજ છે ત્યારે આપ મારે માથેથી કંઠકે જિતારો, અને દુઃખદરિયામાં કુમેલા આપના સેવકને તારો.

પાર્વતી.—(શિવને) શાપિતને મુક્ત કરવા એને હું આપું. (તેની પાસે જઈને) આ બાણને સંતાન નથી તેથી તેની પુત્રી રથાવીને હું તને બાણને આપું છું. તું સુખી થશે અને મનવાંચિત કૃણ ભોગવશે. તારા સાધનથી બાણને સુખી કરવાને હું બાણને આપું છું, અને માંજ તારાં ભલું છે એટલુંજ નહિ, પણ તારાં ભવિષ્ય એમજ તારી ઇચ્છા થાય ત્યારે મારી પાસે સુખેથી આવશે. (

બાણ ! આ પાત્ર ફોડતાં તારા ભવિષ્યનું કૃણ તને

પ્રત્યે પૂરો પ્રેમ રાખતો, અને સ્મરણ રાખતો કે તેમાં ખામી આવતાં ખીજી ખામિયો ઉત્પન્ન થશે.

ખાણાસુર.—(જઈને) માતાજી, આપ માંડે વાંઝિયામોણું ઠાળો-છો, તેથી આપના આજ સુધીના ઉપકારમાં ધણી વધારો થયો છે. આપની આજ્ઞાનુસાર હું એના પ્રત્યે વર્તીશ, ફેર પડવા દઈશ નહિ. (શિવજીને) પિતાજી, અંકેકા હાથમાં હજાર હજાર હાથીનું ખળ, એવા એક હજાર હાથની મેં પ્રથમ યાચના કરેલી છે, તેની ફળપ્રાપ્તિને માટે, મારી ફરીને આપની પાસે યાચના છે.

શિવજી.—પુત્ર, તું ફરીને તેવીજ યાચના કરેછે તો જા, સોમવારને દિવસે તારી ઈચ્છા પૂર્ણ થશે. (ખાણ નમન કરીને ભયજી.)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થેલ, શોણિતપુરમાં ખાણાસુરનો દરબાર.

ખાણાસુર, કુંભાંડ, કૂપકર્ણ, પ્રતિહાર.

પ્રતિહાર.—મહારાજાધિરાજ ખાણાસુર મહાવીરને ધણી ખમા.

ખાણ.—પ્રધાન, ઈન્દ્રનો પરાજય અને મારો જય દર્શાવનારી

અપ્સરા સભામાં કેમ હાજર નથી ?

કુંભાંડ.—મહારાજ, એ ખધુ ખાતુ સેનાધિપતિને હસ્તગત છે.

કૂપકર્ણ.—મહારાજ, આપ આજે જરા વેહેલા પધાસ્યા; એ હવે-ણાં હાજર થશે.

વિદૂષક.—(ચીઠાઈને પ્રવેશ કરીને) વયસ્થ, ખળ્યું, તમે પેલી કાગડિયું જોઈને ભાવ્યા છો ? જ્યારે ત્યારે કા-કા-કા-કર્ચો કરેછે; ખા-

ફરતી હોય તો હજી પાંચાઈ કે હું પણ તેમાં ભાગ લેવા ભાગું;

તો નહિ ખાતું કે નહિ પીવું, માત્ર જીભડીજી હસાવ્યાં કરવી,

કે કસ્યાં કરવા. હું એમને નિહાળીને જોવાને જરા

પાસે ગયો, એટલામાં તો, મારી આંખમાં આંગળી પસારી દીધી, ને મારી આ આંખ ફાડી નાંખી.

બાણ.—હું વચસ્થ, ખરેખત તારી આંખ ફૂટી ?

વિદૂષક.—હા વચસ્થ, જેને જેનો ખપ તેનું તે ફૂટે તો મહા-સંતાપ. મારે ભાતભાતની વાની જોઈ જોઈને ખાતી તેમાં આંખોનો ખપ પેહેલો પડવાનો, તેને ખોભના આવી તો મારા પેટમાં ખોભના પડી ચૂકી. હેયું ફૂટ્યું હોત તો ધૂળ નાંખી કે ખાવામાં તો હરકત આવત નહિ.

બાણાસુર.—તારી આંખ ફૂટી એટલે હેયું પણ ફૂટી ચૂક્યું.

વિદૂષક.—ના મહારાજ, એ તો આપ અવશ્ય ખોલ્યા.

બાણ.—એમ કેમ ?

વિદૂષક.—એમ કેમ તે એમસ્તો, જેની આંખ ફૂટે તેના હૈયાનાં પાટિયાં ઉઘડે, પણ જેવું હેયું ફૂટે તેની સાજી આંખો છતાં, તે ફૂટેલી સમજી. કેમકે, ફૂટેલા હૈયાવાળાને આધું, પાધું, કે સાઈ નરવું, કાંઈ સૂઝતું નથી.

કૂપકર્ણ.—એમ તે હવે હરો ? તું જૂઠો છે.

વિદૂષક.—(તેના કાનમાં હોઝારો પાડીને) અરે ! એમ હોય એમ.

કુંભાંડ.—વિદૂષકજી, તમારું ખોલવું મારા કાનપાર નીકળી જાય છે, તો કૂપકર્ણ સેનાપતિના કાનને તો કાણુ જાણે શું એ થયું હરો.

વિદૂષક.—એમને કાંઈ થયું હોત તો એ પણ તમારી પેઠે ખોલી ઊઠ્યા હોત, પણ તમે સમજ્યા નહિ. કૂપ એટલે કૂવો જોડેલો ઊંડો હોય તેટલા ઊંડા એમના કર્ણ એટલે કાન, તેથી તે કાનને તળિયે મારો અવાજ પોહાંચી શકે નહિ, તો પછી પાર કયાંથી નીકળી જાય ?

અપ્સરા પ્રવેશ કરેછે.

કૂપકર્ણ.—હવે, જવા દે તારી લવરી. આ અપ્સરાઓને ગાણુ ગાઈને રાજજીને રીઝવવા દે.

વિદૂષક.—અરે ! એના ગાણાથી તે શું થાય ?

બાણ.—ગાણું તો હૈયાપાર નીકળી જાય.

વિદૂષક.—હાં ? ત્યારે એમ કાહોની, કે, ગાણું કરે હેયું કાણું.

બાણ.—હા, હા, એમજ.

વિદૂષક.—ત્યારે તો મારૂં પ્રથમનું કહેવું ખરેખાત સાચું હતું.

બાણ.—શું ?

વિદૂષક.—ગાયનથી કે પછી ગમે તેથી હૈયું કાણું થયું, એટલે કૂટચુંજ છે.

બાણ.—કોનું ?

વિદૂષક.—તું સ્તો.

કૂપકર્ણ.—છાનો રહે છાનો હવે, અપ્સરાઓ તમે મહારાજનું મનરંજન કરો.

અપ્સરા.—જેવી આસા. (ગાયછે.) (દશનો દાદરો.)

અહો બાણ રાયજ સૌને ગમોછો.

સૌને ગમે શાને અમને દમોછો. અહો બાણ. ટેક.

જોર તો છે ઝાઝું રાજ, ત્રણે લોકે તાળું.

દેવથી વીખુટાં પાડી, દુઃખ દર્દ રમોછો.

અહો બાણ રાયજ સૌને ગમોછો. અહો.

બાણ.—ખરી વાત. મારા જેવો બળિયો સ્વર્ગ, મૃત્યુ, અને પાતાળમાં ખીજે કોઈ નથી. સેનાપતિ, મારો ત્રાસ ત્રણે લોકમાં કેવો પડી ગયો છે ?

સેનાપતિ.—મહારાજ.—

વિદૂષક.—(સેનાપતિક' મ્હો ગબીને) રોહો, એનો ઊત્તર મને આપવા દો. હાજી હા કરનારા લોકોજ રાજાઓને હંમેચી ચડાવીને હંધું મારેછે. મહારાજ, આપનો ત્રાસ પડી ગયો, એમ આપ કોહોછો તે સત્ય છે.

કૂપકર્ણ.—(તેને પાડી નાંખતાં) અને હો આ તું પણ પડી ગયો.

વિદૂષક.—(જીબ હસીને પડી જતાં) હું જોમ પડી ગયો તેમજ રાજાજનો ત્રાસ પડી ગયો છે કે ?

બાણ.—આ તારા ને ત્રાસના પડી જવામાં ફેર છે.

વિદૂષક.—હા રાજાજ, આપ સત્ય કોહોછો. જીવો હું બાકરાજુ શાસ્ત્ર ગ્રંથે સિદ્ધ કરી આપું છું. વિ-દૂ-ષ-ક-જી કેવો—નરનતિ, ત્રાસ

કેવી એ પણ નરજાતિ. મહારાજ, હું ને ત્રાસ બંને નરજાતિ એટલે સ-
રખા ખરા, પણ હું તો એવો નરજાતિ છું, કે, જેવો પડ્યો તેવો પાછો
ઢી શકું છું, ને આપનો ત્રાસ તો એવો નરજાતિ છે, કે પડી ગયો
તે પડી ગયોજ રહે છે; એની કંમર ટૂટી જવાથી મને લાગે છે કે ઢી
શકતો નહિ હોય.

કૂષકર્ણ.—છાનો મેર છાનો હવે; મહારાજના બોલવા પ્રમાણે
તને ઉત્તર આપતાં ક્યાં આવડે છે ?

વિદૂષક.—ત્યારે હું આપનો નિશાળિયો થાઉં; મને શીખવો.

કુંભાંડ.—ભાઈ વિદૂષકજી, તારે એ વિદ્યા શીખવી હોય, તો એ
બોલે, તે ઉપર સરત રાખતો રહે, અને તે પ્રમાણે તું પણ બોલવા
માંડ, એટલે આવડશે.

વિદૂષક.—હાજી, આપની નીશાળે શીખ્યાના હું બધા ગોદા
ખાઉં છું. પ્રથમથી જો આ સેનાપતિની નિશાળે શીખ્યો હોત, તો રા-
જાજી એમને જ્યાં જ્યાં લઈ જાય છે ત્યાં ત્યાં મને પણ લઈ જાત.
અને હું પણ ધણી લડાઈયો મારીને વાહવા ! વાહવા ! કેહેવરાવત.
પ્રસંગ મળ્યા વિના હું માંડે શૂરાતન શી રીતે જણાવું ?

સેનાપતિ.—તાં શૂરાતન તો લાડુની કથરોટ આગળ જણાય,
રણક્ષેત્ર આગળ જણાય નહિ. મહારાજના ત્રાસથી આખું 'ખજાંડ
ધુલ રહ્યું છે, તેની તને તે શી ખબર પડે ?

પાણ.—એ લાડુભટ લાડુની વાતો જાણે. રણક્ષેત્રના ઝપાટા
શું જાણે ?

વિદૂષક.—એવી વાતો કરશો નહિ, હું છળી મંદ છું. (હન્કે)

સેનાપતિ.—આ અધસરાઓને પડાવી આણતાં, જે યુદ્ધ મર્યુ
હતું, તેમાં તે મહારાજનું પરાક્રમ જોયું હોત તો ખબર પડત. આવી
અધસરાઓ ઈન્દ્રની સંભામાં તેનાં પરાક્રમ ગાય, તેમને આપની સ-
ભામાં આપનાં પરાક્રમ ગાવાં પડે, એ, શું જેવી તેવી વાત કેહેવાય ?

પાણ.—સાબાશ, સેનાપતિ સાબાશ ! તમે સર્વ વાત કહી. ઈન્દ્રસર-
ખાને પણ હવે એવો ડાખી નાંખ્યો છે, કે, આ અધસરાઓને લઈ

જવાની તેની હાથ ચાલતી નથી. અરે! મારા પ્રતાપના તેજમાં ત્રણે લોકના રાજા અંજાઈ ગયા છે.

કુંભાંડ.—મહારાજ, આપના ઉપર પ્રતાપવાન શિવનો હાથો છે, તેથી આપની સામે થવાને કોઈની હિંમત ચાલતી નથી.

બાણ.—(ત્રિશુલ) પ્રધાન, ત્યારે તમે એમ સમજો છો, કે મારા ઉપર શિવનો હાથો હોય નહિ, તો કોઈ પણ મારી સામે બાકરી બાંધી શકે !

વિદૂષક.—અરે ! બકરી તો નહિ, પણ પાંજરામાં પૂરી રાખેલા, આપના સિંહ બાંધી શકે.

બાણ.—મારા આ હજાર હાથ જોણે દીઠા હોય, તે ઉંચું જ નોંધ શકે નહિ.

વિદૂષક.—ભોંય ખોતસ્યાં કરે, ભોંય.

કુંભાંડ.—મહારાજ, આપના આ હજાર હાથમાં અતુળ બળ માનીને, આપની સામે થવાને ધણાને વિચાર પડતો હશે ખરો.

બાણ.—હા, પ્રધાન, મારા અકેકા હાથમાં એટલું બધું બળ જી-છાળા મારી રહ્યું છે, કે તેમાં અતિશય સળવળાટ થાય છે; અને એ-ટલાજ માટે હું જ્યારે ત્યારે મસ્ત હાથી, ગેંટ, ગેંડી, પાડા, અને વિ-શાળ ઝાડ સાથે બાઝાબાઝી કરું છું, પણ એથી તે શું થાય ?

વિદૂષક.—હા, વયસ્થ, ધરનો હાથી અને ધરની ગેંડીયો તે આ-પને શું કરે ? પારકી મા કાન વીંધે.

બાણ.—શું કરે શું ?

સેનાપતિ.—તું જાની પાસે, પગતળે ડબાવીને સૂઈ ચીરી નાંખે છે કે નહિ ?

વિદૂષક.—એ કાંઈ માંડ અજ ખાય છે કે મને ઉગારે ?

સેનાપતિ.—એ વાતનો અહિં શો સંબંધ છે ?

વિદૂષક.—એ વાતનો સંબંધ તો એમ છે, કે અજનું માથું જીંચું જોઈ શકે નહિ. જીવોની આપનોજ દાખલો.

સેનાપતિ.—હું તો પગાર ખાજી છું, પણ તું તો રાંધેલું અજ ખાય છે, ને હું જોઈને સામા ઉતર આપે છે, એવા નિર્ણયી છે.

વિદૂષક.—અજ ખાધું સાર્યક તો એમજ થાય; ચડાવીને ખાડામાં નાંખી નીચું જોઈ રહો ના થાય.

સેનાપતિ.—મહારાજ, આ બ્રહ્મખંધુ કાંઈ સમજતો નથી; આપનું અતિ બળ એમ ઝપાટાં લીધે ના રામે.

ખાણ.—હા, સેનાપતિ, એથી તો સળવળાટ ઉભટો વધે છે. મારા હાથમાં પ્રબળનો પ્રવાહ એવા જોરથી વહ્યાં કરે છે, કે જ્યાં સુધી મને યોગ્ય યોદ્ધો મળશે નહિ ત્યાં સુધી શાન્તિ વળવાની નથી.

વિદૂષક.—(૧૧મ) કાંઈક કાઢો એવો માયાનો મળશે, કે વધેલી જીભ ટુંકીજ કરી નાંખશે.

સેનાપતિ.—મહારાજ, આપ યોગ્ય કાઢો છો.

ખાણ.—શિવે મને બળ તો આપ્યું, પણ તે અજમાવી જોવાને યોદ્ધો આપ્યો નહિ, એ ઠીક ના કર્યું. મારે પ્રધાન, હું કરીને શિવ-પાસે જાઉં છું, તેટલી વારમાં, તમે ને સેનાપતિ રાજ્યબંધવસ્થા ઉપર પૂર્ણ લક્ષ આપતા રહેજો.

સેનાપતિ.—(૧૧મ) ચાલો, મને પ્રધાનની હારમાં તો ગણ્યો છે.

દુંભાંડ.—મહારાજ, કાંઈ વાતનો જામ ભાંગી નાંખવો જોઈયે નહિ. ખાંધી મૂઠી લાખતી, કાંઈ આપની સામે થઈ શકતું નથી, એવો ત્રાસ બેશી ગયો છે, તેને ડાડળાવી નાંખનારાં સાધન, હાથે કરીને ઉભાં કરવાં નહિ.

ખાણ.—પ્રધાન, તમે એમ સમજો છો કે હું કાંઈનાથી ડરી જાઉં એવો છું ? મારા પ્રબળનો પ્રવાહ અટકાવી શકે એ ?

વિદૂષક.— ચોખ્ખું પૃથ્વી પડી છે, ચોખ્ખું

ખાણ.—તેમાં મારા હાથનો સળવળાટ

દખતો નથી.

વિદૂષક.—ત્યારે તો એમ કાઢોની કે
ઈયે. વયસ્ય, આપના હાથમાં ધણી સળ

ખાણ.—અરે એકલા હાથમાંજ

જનો સળવળાટ વહ્યાં કરે છે.

વિદૂષક.—લાપશીમાં ધીની પેઠે, અથવા, આપણા બાગની નીકામાં જેમ પાણી વહ્યાં કરેછે એમ ?

બાણ.—હા વધર્ય.

વિદૂષક.—વાર, પરમ દાહાડે ખાગવાન અને એક લપડાક મારી ગયો, ને આપ વેગળે રહ્યા રહ્યા હસવા લાગ્યા, તે સાંભરેછે કે ?

બાણ.—પણ એ કૂચલીનું અહિ શું કામ છે ? અટક્યાળા કંઈ તે મારેસ્તો. તે પાણીની નીક શું કરવાને તોડી નાંખી ?

વિદૂષક.—(સ્વત) ઠીક સપડાયો છે હવે. (અસત) પાણીનો પ્રવાહ જોરથી વહેતો હતો તેમાં તણાઈ જવાની અને ખીક લાગી, માટે તે નરમ પાડવાને.

બાણ.—હા, ખરી વાત, એથી પ્રવાહ નરમ પડ્યો ખરો.

વિદૂષક.—જીવો ત્યારે મહારાજ, આપના શરીરમાં સળવળાટ વહ્યાં કરેછે, એમ આપ કોહાછો, તો તે નરમ પાડવાનો એક સેહેલો ઉપાય છે.

બાણ.—એ તો યોદ્ધો મન્યાવિના ખીજ સાધનથી ખજે એમ નથી.

વિદૂષક.—મહારાજ, તરત ખજે એમ છે. આપના હાથપગની કસો ખોલાવોકની તો બધી બલા નીકળી જાય, ને આપ તરત શાન્ત થઈ જાઓ.

બાણ.—ચૂપ રેહે હવે, જાણ્યું તારું ડાહ્યાપણ.

વિદુ—ખરી વાત મહારાજ ! હું વિચાર આપતાં જુલ્યો.
(ગાદે) વડતી ડાળિયો કરતાં વધારે હાથે નરતર મુકતાં
માટે મારી વહૂનો મેં ઉપાય કસ્યો હતો તેમ

ખીચારી મરતી મરતી બચી ગઈ.

ચું જે ?

૧ મગજમાં વિચાર એટલો બધો વહી

૨ મારા કરતાં એનો વિચાર લાંબો

આવે; એટલે હું તો ભાઈ પડવા

લાગ્યો, કમકે બારમું ખાઈ આવનાર એક જણની સાથે વાત કરતાં તેના મ્હોનો આસ મારા મ્હોમાં જવાથી મારી ખુદ્ધિ કુંઠિત થઈ ગઈ હતી. ને વળી કાંઈ કરવાની હું એને આશા કરું, ત્યારે કેહે, કે, હું વિચારીને કરીશ. એક વાર મેં જલેખીનાં ભજિયાં કરવાની આશા કરી, ત્યારે લાંબો વિચાર કરીને હસવા લાગી; પણ એથી માંડું શું વળું ? મારા મ્હોમાં શું આવ્યું ? હું તો એનાથી એટલો ખધો કાયર થઈ ગયો, કે એના વિચારનો વેહેજો ખાલી કરવાનું ધાસ્યું, ને લાગ પણ એવાજ મળી આવ્યો. એ સાંધતાં સાંધતાં ઊંધી ગઈ એટલે એના હાથમાંની સોય હેતેકને એની ખોચીની ધોરીનસમાં ધસ્ય લઈને ધોચીકની, કે તરત, વિચારનો વેહેજો, આખા શરીરમાં વહીને માથામાં પેસતો હતો, તે ખધી ખલા નીકળી જવાથી અટકી પડ્યો, તેથી હવે વિચારશૂન્ય થઈ ગઈ છે, ત્યારે મને નિવૃત્તિ વળી છે. તેમ આવો, આપની ખોચીની નસ ખોલું એટલે આપનો ખધો સળવળાટ નીકળી જશે. (તેમ કરવા બચ્છે)

પાણી.—(તેને ઘેસ મારીને) તારી જીભનો સળવળાટ હવે સમરો, પણ મારા હાથનો સળવળાટ સમવાનો નથી.

વિદૂષક.—(અંચળગતા) મહારાજ, ઉત્તર ભણીનો એક નવો દૈવ આવ્યો છે, તે ગરમાઈથી થતા રોગ ગરમ ઔષધથી, અને થંડકથી થતા રોગ થંડા ઔષધથી, મટાડે છે. તેના અભિપ્રાયપ્રમાણે આપનો સળવળાટ મટાડવાને માટે કઉચ નામની એક ઔષધી છે, તેનું મંદન આપે શરીરે કરવા હો, તો આપના શરીરનો સળવળાટ એ ઔષધીના ચળવળાટ સાથે મળી જઈને, આપને જોઈયે તેવું સુખ કરે. અથવા એમ નહિ તો આપના નગરની ચારે પાશુએ એના ખાસા ઉપાય છે. ઉત્તરમાં કાંકજો એટલી ખધી છે કે તેમાં ધુશી આવ્યાથી આપને તરત સુખ થાય. ખાવળિયા, ખોયડીનાં ધૂંગાનો પશ્ચિમમાં પાર નથી, તેને જઈને ભીડાવતાંવારજ આપ ભીડાઈ જાઓ, ને પૂર્વમાં કંથારના થરેથર ખાત્રેલા છે તેની સાથે ખાત્રો એટલે ખસ છે.

પાણી.—તારી જીભનો સળવળાટ મટાડવા તને લવડી કરવા

દેઉં છું. અપાત્રને વધારે છૂટ આપી હોય તો શું થાય, તેના તું ન-
મુનો થયો.

વિદૂષક.—હા, વયસ્થ, ખાસી વાત, એવા નમુના તો આપણે
જે થયા.

બાણ.—મગતરાની પેઠે ગણગણાટ કરતો ખંધ રેહે, નહિ તો ચી-
પટ્ટીમાં ચોળી નાંખીશ. પ્રધાન, તમે કેમ સ્તબ્ધ બેશી રહ્યા છો ?
હું તો જાઉં છું.

કુંભાંડ.—મહારાજ, આ પ્રસંગ બેશી રેહેવા સરખોજ છે. હવણું
આપની સામે થવાને કાંઈ નીકળી આવવું નથી, પણ જે શિવના
મહિમાથી આપને બળ પ્રાપ્ત થયું છે, તે શિવની પાસે જ્યારે માગણી
કરવામાં આવશે, ત્યારે આપને પોહોંચી શકે એવો યોદ્ધો આપવાને
તેને કાંઈ કઠણ પડશે, એમ ધારવું નહિ.

વિદૂષક.—જે સ્થાપી શકે તે ઉત્થાપી પણ શકે.

કુંભાંડ.—માટે મહારાજ, હાથે કરીને એવી માગણી આપે ક-
રવી યોગ્ય નથી. શાન્તિ જાય એવો માર્ગ થવા દેવો નહિ.

બાણાસુર.—પ્રધાન, તમે શું બોલો છો ? હું જાણી જોઈને શિવને
ધમધમાવતો નથી, બાકી તમે એમ ધારો છો કે મારામાં તેમ કરવા
જેટલું બળ નથી ? અરે શિવ પોહોંચે એમ નથી તો તે મને જે યોદ્ધો
આપશે તેનાથી શું થવાનું છે ?

કુંભાંડ.—મહારાજ, આવું બોલવું આપને છાજતું નથી. હું
અપરાધ કરું છું એમ સમજાય તો મને ક્ષમા કરજો, પણ મારે આ-
પને કેહેવું જોઈયે, કે જેના મહિમાથી આપ ઘરાવંત વર્તો છો તેની અ-
વશા કરવી નહિ. મને આ સમય અનુકૂળ લાગતો નથી, માટે મહારાજ,
યોદ્ધો માગવાનો વિચાર આપ જતો મુકો.

બાણ.—પ્રધાન, તમે મને ઉત્તેજન આપવાને બદલે નરમ પાડી
નાંખો છો. તમે ખીલીકણ છો, હું કાંઈ તેવો નથી, મારે તમારું ડા-
હાપણ જોઈવું નથી.

કૂષ્મકર્ણ.—મહારાજ, આપને તે ડરવાસરખું શું છે ?

બાણ.—સામારા સેનાપતિ:

દુભાંડ.—મહારાજ, આપના પ્રત્યે માંડે પણ નથી એ વાત ખરી, પણ એક રાજ્યના પ્રધાન તરીકે, મારો કહેવાનો ધર્મ છે, તે પ્રમાણે હું કહું છું, કે, ઉત્પાતનો સમય પાસે આવતો હોય એમ મને જણાય છે, માટે આપે શિવ પાસે જવાનો વિચાર કરવો જોયતો નથી.

બાણાસુર.—પ્રધાન, સજવળાટ કાંઈ તમને થતો નથી, મને થાયછે; માટે હું તો આ આશ્ચર્ય.

વિદૂષક.—(મનમાં) રાણી સાહેબ સમજી છે, માટે તેમની પાસે જાય તો સાંઝે, કાંઈ સમજાવે. (આસન) વચસ્થ, આપ પાછા, વેહેલા આવો કે મોડા આવો, માટે પટ્ટરાણીને મળીને જાઓ તો ઠીક, તમારા વિના એ સોરી મરશે.

બાણાસુર.—તેના જણીથી મળતા લાડું તને આમ બોલાવતા હશે. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થલ, માર્ગ.

ઓખા, શિવલેખા ને રામા પ્રવેશ કરેછે.

ઓખા.—સખી, તારી સલાહ યોગ્ય છે, પણ માતાની આજ્ઞા મારે લેવી જોઈયે.

રામા.—ખેલેન, ઓખા ખરાખર કહેછે. નગર બાહાર, પાર્વતી માતાનું પૂજન કરવાને જવું, તે આજ્ઞા લીધા વિના જવાય નહિ. પેલું ગીત અમને બેને તેજ શીખવ્યું છે તો, આવો આપણે તે ગાઈયે. (ગાયછે.)

શિક્ષાધારી લાભકારી, માતા કહે તે કરો રે.

જેથી કરી સુખી થઈ ઠરો. શિક્ષાં ટેક.

કહ્યાગરાં તન માતપિતાનું ધન.

હારે ધન ! ધન ! કે'વરાવા તનમન ધરો રે. શિક્ષાં ૧

(માતાં માતાં જાયછે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થલ, બાણાસુરનું અંતઃપુર.

રાણી.—અરે, આનું તે કારણ શું હશે? મારા અંતરમાં ઉંડો

પરિતાપ શાથી થતો હશે વાર ? મહારાજને કાંઈ થયું તો નહિ હોય ? ના, ના, એ તો રાજસભામાં ખિરાજ છે. ત્યારે શું મારી વાહાલી પુત્રી ઓખાને કાંઈ થયું હશે ? એ વરવા યોગ્ય થઈ છે, તેથી પ્રાણનાથને મેં ધણીવાર કહ્યું, કે સ્વયંવર કરો, પણ એમની નજરમાં કાંઈ આવતું નથી. અરે અહિ કોણ છે હાજર ? દાસી, આમ આવ.

દાસી.—(પ્રવેશ કરીને) કેમ બા સાહેબ, શી આસા છે ?

રાણી.—જેની, ઓખા ક્યાં છે ? તેડી લાવ મારી પાસે.

દાસી.—બહુ સાંઝે બા સાહેબ. (જયછે અને એકએક પાછી કરેછે.)

રાણી.—દાસી, કેમ પાછી કરી ?

દાસી.—બા સાહેબ, મહારાજ આપની પાસે પધારે છે. (જયછે)

ખાણાસુર પ્રવેશ કરેછે.

રાણી.—જય ! જય ! મહારાજ, પધારિયે (ઉઠીને માન આપેછે.)

ખાણાસુર.—દેવી, હું મહાદેવની પાસે વર માગવા જઈ છું.

રાણી.—આર્યપુત્ર, છેવટે આપે મારી વિનતિ લક્ષમાં લીધી, એ જાણીને મને ધણા હર્ષ થાયછે. કુમારી ઓખાને મેં બોલાવી છે, તે હવણાંજ અહિ આવશે; અને એ વરની વાત જાણશે ત્યારે તેને કેટલો બધો હર્ષ થશે ?

ખાણાસુર.—દેવી, તું શું કહેછે ? તારા બોલવાનો અર્થ મને કાંઈ સમજતો નથી. ઓખાને હર્ષ પામવા જેવું એમાં શું છે ?

રાણી.—કુમારી ઓખાને માટે વર માગવા આપ શિવની પાસે જાઓ, તે જાણીને, એ રાજ નહિ થાય ?

ખાણાસુર.—(હસીને) ઓખા માટે કોણ વર માગવા જાયછે, એ તો હું મારે પોતાને માટે વર માગવા જઈ છું.

રાણી.—આપને હવે શાની બાકી છે ?

ખાણાસુર.—દેવી, શિવે હજાર હાથ અને અતિશય બળ તો આપ્યું, પણ તે અજમાવી જોવાને મારા યોગ્ય યોદ્ધા નથી મળતો, માટે તેની માગણી કરવા હું શિવપાસે જઈ છું.

રાણી.—આર્યપુત્ર, મારા જીવને કળાય નહિ એવો એક થતો

હતો તેનું કારણ આપનો આવો વિચારજ છે, એવી હવે મારી ખાતરી થઈ. જે માગવું ધટિત તે એક કારે મુકીને, સંતાપ વોહોરી લેવાનું હાથે કરીને જાચી લેવા જાઓછો, એ તે શું કેહેવાય ? પ્રિયપતિ, આપના મનમાં આવો વિચાર ક્યાંથી આવ્યો ?

પાણાસુર.—પ્રિયા, મારા હાથમાં જોર માતું નથી, સળવળાટ ધણો થાયછે, માટે યુદ્ધ કરવાને સામો યોદ્ધો મળે તોજ શાંતિ વળે.

રાણી.—આર્યપુત્ર, હાથે કરીને વિનાશ પામવાનો વર માગવો છોડી દો. મારે મ્હોએ કેહેવું ધટિત નથી, પણ પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે ખોલ્યાવિના સિદ્ધિ નથી, મદ કાઢીને છાજતો નથી, ધણો મદ ચડેછે ત્યારે છેવટે વિનાશ થાયછે.

પાણા.—પ્રિયા, તું ખરું કેહેછે; વ્યવન ઋષિ માટે મદ રાક્ષસે ધન્દ્રને કાપર કાપર કરી નાંખ્યો હતો; એવો બળવાન મદ, મારા સરખા તેવાજ બળવાનમાં મુર્તિમાન થયેલો છે, તો તે પછી ગમે તેવાનો વિનાશ કરવાને સમર્થ છે, એ તારું કેહેવું યોગ્ય છે.

રાણી.—પ્રિયપતિ, એ મદ તો, મદપાન, સ્ત્રી, દૂત, અને મૃગયામાં ક્યારેનાય સમાવેશ પામી ગયોછે.

પાણા.—જો ત્યારે, પ્રિયા, એ ચારે વસ્તુમાં રહ્યો રહ્યો પણ જગતમાં કેવો જળ્મ વાળી મૂકે છે ?

રાણી.—આર્યપુત્ર, ત્યારે એવો મદ આપનામાં મુર્તિમાન થયેલો આપ માનો છો, તે આપને શાંતી પાડી મૂકશે ?

પાણા.—તે જે પાત્રમાં સમાવેશ પામેછે, તે પાત્રને એનો ભય રહેતો નથી, સામાને રહેછે.

રાણી.—એવો વિચાર આપ કરો નહિ, અંજિ ધારણુ કરી શકે નહિ એવું પાત્ર અંજિ પામતાં નાશ પામે, તેમજ, જે મદ ધારણુ કરી શકે નહિ તેનો પણ તેવોજ પરિણામ થાય. આપ હવે મદ ધારણુ કરી શક્તા નથી. એની સત્તાના સ્વાધિનમાં આપ પૂરેપૂરા થઈ ગયાછો, તેથી હવે તે બાન બૂલાવેછે, અને તેનો પરિણામ મને હવે ધણો ખોટો જણાયછે; માટે તમારી દાસીનું કેહેવું માનો, મદાંધપાત્રું કરો નહિ. મહાદેવની આજ્ઞા કાંઈતાંથી લોપાતી નથી, માટે કાંઈનું કાંઈ આપ

અપમાન અથવા નુકસાન કરોછો, તોપણ તેનું વેર વાળવા કાઢની ઇચ્છા થતી નથી, એમ આપ ખૂબ સમજી રાખો.

બાણાસુર.—દેવી ! કુંભાંડની પેઠે તારી મતિ પણ ફરી ગયેલી જણાયછે. મારા સામો થઈ શકે એવો આખા 'અક્ષાંડમાં કાઢ નથી, એ તારે નફી સમજવું, વળી મારે શી ન્યૂનતા છે, એક યોદ્ધો મળ્યો તો પછી બધું છે.

રાણી.—પતિ, દત્તાત્રેયની સેવાથી પ્રાપ્ત થયેલા સહસ્ર હાથ ઉપરથી કેહેવાયલા સહસ્રાર્જુનના હજાર હાથ, વસિષ્ઠ ઋષિના શાપથી નષ્ટ થયા, તો એવા કાઢ મહાત્માને કોપવાનું કારણ થતાં તે હાની કરી શકે એમ છે, તો જે શિવે આપને હજાર હાથ આપ્યા છે, તેજ શિવ જો એક યોદ્ધો આપશે તો તે શું નહિ કરી શકે ? સર્વે પ્રકારની ન્યૂનતા ઉભી કરશે. જેના આપેલા બળથી આપ આટલા બધા ઝુંઝવો છો, તે જે યોદ્ધો આપશે તે જેવો તેવો નહિ આપે. ભુજનો ભાર ઉતારે એવોજ આપશે; માટે માંડે ગરીબનું માનો, અને જે માગવાનું છે તેજ માગી લાવો, એટલે ન્યાય થયાં.

બાણાસુર.—મારે શું માગવા જેવું છે ?

રાણી.—મહારાજ, આપના જાણુવા બાહાર શું છે ? કુમારી આખાને યોગ્ય વર મળે તેને માટે શિવની પ્રસન્નતા પ્રથમ મેળવવાની છે. તે કૃત્રી ચોભીલી બની ગઈછે, તે આપ ક્યાં જાણુતા નથી ? જીવો તે પેલી આવે.

ઓખા.—(પ્રવેશ કરીને) માતા પિતા, હું નમન કરું છું.

બ-ને.—સદા સુખી રહે.

રાણી.—પુત્રી, તું આજે કેમ જણાઈ નોહોતી ? આકુળબ્યાકુળ કેમ દેખાયછે ?

ઓખા.—સહજ માતાં. પ્રધાન પુત્રી રામા અને ચિત્રલેખા બંને મારી પાસે આવ્યાં હતાં, તે હવણાંજ ગયાં, એટલે હું આપની પાસે આસા લેવા આવતી હતી.

રાણી.—શાની આસા ?

ઓખા.—ચિત્તલેખા કેહેતી હતી, કે, પાર્વતી માતાનું પૂજન કરવા જવું જોઈયે.

બાણાસુર.—દેવી, એ ગોઠવાણુ ઠીક છે. કુમારીને ત્યાં સુખેથી જવા દે. એમ જવર અવર થતાં ઉમા પ્રસન્ન થશે, તેથી વર આપશે.

રાણી.—બહુ સાંઝે આર્યપુત્ર. કુમારી, તું તારી સાહેલિયો અને પરિજન લઈને સુખેથી જા.

ઓખા.—બહુ સાંઝે. (જાનને પગે લાગી જાયછે.)

બાણાસુર.—હવે મારે નિરાંત થઈ. એ એનું માગશે ને હું માંઝે માગીશ. હું પણ શિવપાસે જાઉં છું.

રાણી.—આર્યપુત્ર, યોદ્ધા માગવાની વાત જવા દેજો, એટલું હું આપની પાસે માગી લઉં છું.

બાણાસુર.—મારે તો માંઝે સૂઝવું કરવાનું છે. (અમ કહીને જાયછે)

રાણી.—(ખેદ પામતી જતાં જતાં) અરે, આનો પરિણામ કોણ જાણે શોય થશે.

પ્રવેશ ૪ થો.

રથલ, માર્ગ.

ઓખા પરિજનસહિત પાર્વતીનું પૂજન કરવા સામગ્રી લઈને જાયછે.

સર્વે સાથે.— કાલિંગડો.

“ અહો મત ખીછરો સાંજન હમસે ” એ રાગ.

પૂજન ગૌરીનું કરવાને જઈયે,

રાજી તદ્દયવિષે બહુ થઈયે. પૂજન. ટેક.

કુમકુમ ચંદન પુષ્પે પૂજતાં,

પાપના પુંજ નિવારે.

આદર જાણી આદર આણી,

આદર પૂરા પાડે. પૂજન. ૧

પાર્વતી માતા કરી સુખ સાતા,

રીઝ કરી વર આપે.

ભવની ભાવટ ટાળી તરતજ,
ક્રોધિક કંઈ કાપે. પૂજન.

૨

(જયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થલ, સ્મશાન.

સમાધિસ્થ શિવ, પાર્વતી, કાર્તિકસ્વામી, નારદ, શિવના ગણ-
ભૂત, પ્રથમ, ગુહ્યક, ડાકિની, રાક્ષસ, વેતાલ, વિ-
નાયક, પ્રેત, માતાઓ, પિશાચ, કૂખમાંડ,
પ્રહ્લરાક્ષસ, ઇત્યાદિ.

પાર્વતી.—કુમાર, તું ચિંતાતુર કેમ જણાયછે ?

કાર્તિકસ્વામી.—માતા, આપ જાણો, કે દેવતાઓને દેવ
ખંડ પીડતા હતા, ત્યારેજ મને 'બ્રહ્મદેવની આસાથી તેમણે પોતાનો
સેનાપતિ ઠરાવ્યો છે.

પાર્વતી.—કુમાર, હા, તે હું જાણું છું, અને ત્યારથીજ દેવતાઓને
જંપીને બેસવા વારો આવ્યો છે.

કાર્તિકસ્વામી.—કાલે નારદ ઋષિ મારી પાસે આવ્યા હતા.

પાર્વતી.—ત્યારે તો સમજ. એ કળહપ્રિય ઋષિએ કાંઈ તાલમેલ
લગાવીને, કેજિયાનું કારણ ઉઠું કશું હશે.

કાર્તિકસ્વામી.—ના માતાજી, એમ નથી. જે ખરી વાત હતી
તેજ કહી છે.

આકાશરસ્તે નારદમુનિ પ્રવેશ કરેછે.

પાર્વતી.—નારદમુનિ, ભલે પધાચ્છા.

કાર્તિકસ્વામી.—મહામુનિ, હું આપને વંદન કરું છું.

નારદ.—(સમાધિસ્થ શિવને પ્રણામ કરી રહ્યા પછી.) તમારું કલ્યાણ
યાઓ. મહાદેવી, મારા વિષે આપના મનમાં સારો અભિપ્રાય નથી,
એમ જાણી હું અહિં આવતો હતો, તેટલામાંજ આપે શબ્દ બાણનો
મારા ઉપર પ્રહાર કર્યો.

પાર્વતી.—મુનિ, જે સત્ય છે તે મેં કહ્યું છે, ઈંટો કરાવવામાં જ્યારે ત્યારે આપ તૈયારજ હો છો.

નારદ.—હમા દેવી, એ તો મારો સ્વભાવ પડ્યો, તેમાં મારો શો દોષ? પણ આપ જોતાં હશો, કે હું સાચા પાયા ઉપર ઈમલો બોલો કરું છું.

પાર્વતી.—પણ, મુનિ, આપને રજનું ગજ કરતાં બહુ આવડે છે. મારા સ્વામી આ ભોળાશુંબુને આડું અવળું સમજાવીને, આપે ઘણી-વાર મારા ઉપર કારણવિના ક્રોધે કરાવ્યા છે.

નારદ.—વધારે તો નહિ, પણ સહજ, દૂધમાં પાણી ઉમેર્યું હશે ખરું. મહાદેવી, મને ક્ષમા કરો.

પાર્વતી.—મુનિ, તમે અમને લગતું ટીખળ ઉભું કર્યું હોય તો પણ મને તો ઉલટી ગંમત થાયછે, પણ ભોળાશુંબુ તો છેક ભોળવાઈ જાયછે, અને તમને તો સત્યનું પૂતણું ગણીછે.

નારદ.—ખરી વાત, ટીખળી હોય તેની સાચી વાત પણ ટીખળના પ્રવાહમાં તણાઈ જાય.

પાર્વતી.—ખરુંજ તો. પણ આ મારા કુમારને શું સમજાવ્યું છે?

નારદ.—એમને તો મેં જે હવું તેજ કહ્યું છે. સાંભળો મહાદેવી, પારિયાત્ર પર તપ કરીને પ્રસન્ન કરેલા 'બ્રહ્મદેવ પાસેથી વર પામેલો તારકાસુર, પોતાના મહિષાસુર. આદિનાયકો સહિત, ત્રેલોક્યમાં ત્રાહિ ત્રાહિ પોકરાવતો ફરતો હતો, એવા મહા પાપીના જેણે સાત દિવસને વધે નાશ કરીને, સર્વે ઠેકાણે સુખશાન્તિ કરી, એવા મહા પરાક્રમી કાર્તિકસ્વામી સરખા, દેવતાઓને સેનાપતિ છતાં, તેમને માથે આપત્તિ રહ્યાં કરે ત્યારે તો 'બ્રહ્મદેવનું વચન વ્યર્થ જાય.

પાર્વતી.—મારો કુમાર સેનાપતિ છતાં, દેવતાઓને માથે હજી આપત્તિ છે? મુનિ, તમે શું કહેાછો.

નારદ.—હા, મહાદેવી, એમજ છે; પણ એમાં આપના પુત્ર સ્કંદ-દેવો કાંઈ વાંક નથી. પોતાનું કામ યોગ્ય રીતે કરવા જાયછે, તો ધરનાં માણસોને દુઃખ દેવા જેવું થાયછે.

પાર્વતી.—પ્રિય કુમાર, શું આ નારદમુનિ ખરી વાત કહેછે?

કાર્તિકસ્વામી.—માતાજી, એમજ છે. હું એવી સંકડાંમણમાં

આવી ગયો છું, કે ગમે તો મારે સેનાપતિનું કામ છોડી દેવું, અથવા તો આપ અને મારા પિતા, ઇત્યાદિને આણગમતો થઈ પડું એવ વર્તવું.

પાર્વતી.—પ્રિય પુત્ર, ખરે રસ્તે ચાલતાં તું કાંઈને આણગમતો થઈ પડે નહિ, તારે જે કહેવાનું હોય તે સુખેથી કહે.

નારદ.—ઉમાદેવી, સાંભળો, કુમારની વતી હું ઉત્તર આપું છું. મહાદેવ અને આપ ખાણાસુરને પુત્રપદે ગણીને પોસો છો. એ જે જે વર માગે છે તે તે વર શિવ અને આપે છે. હજાર હાથ અને અતિશય બળ મળ્યું, તો ભોળાશંભુએ તે તત્કાળ અને આપ્યું. એનામાં કાંઈ પણ સમજણ હોય, તો એણે તેના ઉપયોગ સારે માર્ગે કરવો જોઈયે.

પાર્વતી.—તારે શું, એ બીજાઓને વીડા કરનારો થઈ પડ્યો છે ?

નારદ.—હા મહાદેવી, એમજ થયું છે. એને એના બળનો મદ એટલો બધો ચડ્યો છે, કે કાંઈની ગણના તો કરતોજ નથી. એનું વાંઝિયામેણું ટાળવા, આપાને એની પુત્રી કરી સ્થાપી, પણ તેના ઉપર અભાવ રાખતાં તે આપની પણ ક્યાં દરકાર કરે છે ?

પાર્વતી.—શું, તે એના ઉપર અભાવ રાખે છે ?

નારદ.—હા, મહાદેવી. વળી દેવ, દાનવ, ગંધર્વ, યક્ષ, આદિ લઈને સર્વેને ત્રાહિ ત્રાહિ પોકરાવે છે. એના હાથ સખના રેહતા ના હોય તો ચોરિયા અને બાવળિયાએ ખેઠા ખેઠા ભલે ધર્યાં કરે; પણ બીજાઓને શું કરવાને કનડે છે. કેટલાક દિવસ થયાં ઇન્દ્રની અપ્સરાઓ લઈનેજ ચાલતો થયો છે. બિચારો ઇન્દ્ર તે શું કરે ? એમના સેનાપતિ જોવા જઈયે તો આપના આ કુમાર, એમનાથી તે એના હાથ કપાય, કે થાય શું.

પાર્વતી.—કુમાર, તને જે ખેદ થયો છે તે યોગ્યજ થયો છે. ખાણની આવી અમઠિત વર્તણૂકને માટે ભોળાશંભુએ કાંઈ વિચાર કરવો જોઈયે ખરો.

નારદ.—મહાદેવી, સર્વે જણ દાંત પીશીને રહ્યા છે, પણ મહાદેવની બીકથી કાંઈ બાલી શકવું નથી. વિજય મને કહેતા હતા, કે, એ અસુર ધણો ક્રાટી ગયો છે, પણ ઉપાય નહિ; શિવસ્વરૂપ એને માથે ગાળે છે, અને એમનોજ એને પ્રસાદ છે, તો મારું શું ચાલે ?

પાર્વતી.—નારદમુનિ, આ પ્રમાણે ભોળાશંભુનું ખાહાનું વ-
ગ્રોપાય એમાં હું જરા પણ રાજી નથી. હવણું તો એ ધ્યાનમાં છે,
નહિકર આપની સમક્ષ ને કેહેવા ધટિત તે કેહેત. એ મહાત્મ્ય ક-
રીને ભોળા શંભુનો પ્રસાદ મેળવી પુત્રપદ પામ્યોછે, અને અમે
એને આ કુમારના ન્હાનાભાઈને રથાને ગણ્યોછે, પણ એ અધ્ધરિત
ચાલ ચલાવેછે, તો તે સાંખી રેહેવાય નહિ. પૂરી ચોકશી કચ્છા
પછી એની વાત.

નારદ.—મહાદેવી, આપ સત્ય કોહોછો. પણ મં આ ખોટો
ભીડો માચ્યો છે એમ આપ સમજશો નહિ. આ વાતમાં જો કાંઈ
ઉમેચું હોય તો આપના કે મારા ગળાના સમ, હવે હું આજ્ઞા
લજું છું.

પાર્વતી.—બહુ સારું મુનિ, પધારજો. (નારદ નમન કરીને જાયછે.)

ઓખા, રામા, અને ચિત્રલેખા પ્રવેશ કરેછે.

પાર્વતી.—(વચ્ચેથી બોલને) કોણ, મારી પુત્રી ઓખા ?

ઓખા.—(પ્રથમ સમાધિરૂપ શિવને અને પછી પાર્વતીને નમન કરીને) હા,
માતાજી. (પ્રણયદનવતે પુજા કરેછે.)

પાર્વતી.—પુત્રી, તારું કહ્યાણ થાઓ. પણ તું ચિંતાતુર કેમ જણા-
યછે ? તારાં માતાપિતા તારા પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખતાં નથી કે શું, અ-
થવા ખીજું તારે કાંઈ દુઃખ છે ? ને હોય તે મને સુખેથી કેહે.

રામા.—માતાજી, છોકરાંને સહજ સહજ વાતમાં કૂડાં પડે.
માખાપનું હેત ખરાખર દેખે નહિ તો તે પણ દુઃખ.

ચિત્રલેખા.—એની માતાનું હેત તો ખરાખર છે, અને તે એને
માટે ઘણી કાળજી રાખેછે; પણ ખાણાસુરરાય જરા અપ્રીતિ જણા-
વેછે ખરા.

પાર્વતી.—(કોપીને) એના અતિશય આગ્રહને લીધે, એનો દરબાર
ઉઘાડો રેહેવાને માટે, શિવજીના કેહેવા ઉપરથી, મં મારી પુત્રી એને
આપી, તો એ શું આ પ્રમાણે તને દુઃખી કરે ? પુત્રી, તું કાંઈ ચિંતા કર
નહિ, એનો ઉપાય હું સત્વર કરીશ.

ઓખા.—માતાજી, મારા પિતાનો સ્વભાવજ એવો છે, તેથી અનુભવાને એમ લાગે.

પાર્વતી.—તું તારી ભલમનસાઈ જણાવેછે, અને પાણીની રીત છૂપાવેછે. નારદમુનિ પણ મને એમજ કહી ગયા છે.

ચિત્રલેખા.—માતાજી, આ મારી સખી, હવે પોતાના સ્વામીની સેવા કરવાને યોગ્ય થઈ છતાં, અને રાણીનો એને પરણાવવાનો અતિશય આગ્રહ છતાં, પાણાસુર કાંઈ ગણકારતા નથી.

રામા.—હા માતાજી, એ જો પરણી હોય તો એને કાઈતું ઉંચું નીચું મન શું કરવાને જોણું પડે. અમને તો એનો વિયોગ થવાથી દુઃખ ઉપજે, પણ હાથી રાજદ્વારે ને કન્યા સાસરે શોભે.

પાર્વતી.—(ચિત્રલેખાને વચ્ચી લઈ જઈને) એ જોમ સુખી થાય તેમ કરવાને હું હવે ધણી આતુર છું. સાંભળ-વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ ને દિવસે એને પોતાના થનાર સ્વામીનો સ્વપ્નમાં ભેટો થશે, અને પછીથી તે એની સાથે પરણીને સુખી થશે (ઓખા ભણી જાઈને) પુત્રી, તારો સર્વે સંતાપ ટળશે. પાણુ જો તારા ઉપર ભાવ રાખશે નહિ તો હું સત્વર એની ખબર લઈશ.

ઓખા.—માતાજી, એમ થાય નહિ. મારી માની પ્રીતિ, મારા પિતાનો પણ ખદલો વાળી આપેછે. એમનો સ્વભાવ જરા વિરક્ત જણાયછે તેથી કદાપિને મારા ઉપર અભાવ હોય એમ લાગે, પણ મારા શુદ્ધ અંતઃકરણમાં એમને માટે અતિશય ભક્તિ છે, તેથી આપે એમનાવિષે ખોટો અભિપ્રાય ખાંધવો નહિ.

પાર્વતી.—આ મારી પુત્રી કેરી નિર્દોષ અને ભલા સ્વભાવની છે. જા, પુત્રી, હું તારા ઉપર પ્રસન્ન છું. તારું કલ્યાણ થશે (જને સખિયોને) આની તમે સંભાળ રાખજો, એને કાઈ વાતે ઓછું આવવા દેશો નહિ. એને સુખી થવાનો સમય હવે પાસેછે.

ઓખા.—માતાજી, આપની આવડી બધી કૃપાને લીધે હું આપની આશીર્વાદ છું. મારા પિતાજી આપની સેવામાં હાજર થવાના છે તે કદાપિ આવતા હશે, માટે અમે હવે જવાની આસા લઈએ

છિયે. માતાજી, મારા પિતાને માટે આપ કાંઈ પણ મનમાં રાખશો નહિ; એ સુખી તો હું સુખી.

પાર્વતી.—ચિંતા નહિ. તને જ્યારે મારી પાસે આવવાનું મન થાય ત્યારે તું સુખેથી આવજે.

(બધાં શિવચાર્વતીને નમન કરીને જાયછે.)

અનુચર ગભરાતો પ્રવેશ કરેછે.

પાર્વતી.—અલ્યા, આવડો કેમ ગભરાઈ ગયોછે ?

અનુચર.—માતાજી, માણસના આકારમાં આપનું ઝાડનું ઝાડ ચાલીને આંગણા આગળ ઉભું છે. અરે, એને હાથનો તો પારજ નથી, એને તો અંદર આવવું છે.

પાર્વતી.—નક્રી એ તો ખાણ. એનું ભવિષ્ય એને ઠીક વેળાએ ધસડી લાવ્યું.

કાર્તિકસ્વામી.—માતાજી, આપનું કેહેવું યથાર્થ છે. મહાજનની રીઝ અથવા ખીજની વેળામાં ચાચક આવે, તો ઘણું કરીને, તેવા પ્રસંગને અનુસરતું ફળ તેને મળે.

પાર્વતી.—ત્યારે શું, આ ફેરે પણ, કાંઈ ચાચના કરવા આવ્યો હશે ?

કાર્તિકસ્વામી.—એ સ્વાર્થ વિના કોઈ વાર આવ્યો આપને સાંભરેછે.

પાર્વતી.—જોઈયે વાર, આજે કેવું ફળ કાઢાડી જાયછે. અનુચર, જા, તું એને પ્રવેશ કરાવ.

અનુચર.—બહુ સાઈ માતાજી. (જાયછે.)

ખાણાસુર પ્રવેશ કરેછે.

પાર્વતી.—(સ્વમત) અરે, એની ઢબઢબ ઉપરથી એ મદાંધ થઈ ગયેલો જણાયછે.

ખાણ.—(બેઠકારથી નમન કરીને) માતાજી, શિવજી ક્યાં છે ?

પાર્વતી.—(સ્વમત) (ફૂલો)

તે કંઈ દેખી નવ શકે, જોને આંખ ન હોય,
મદાંધ દેખે નહિ કેશું, હોય આંખ પણ તોય.

(ચાસન) કેમ શું કામ હતું ?

ખાણ.—મારા હાથમાં ખળ માતું નથી, માટે મારી સાથે યુદ્ધ કરી શકે એવો યોદ્ધો માગવા હું આવ્યો છું.

પાર્વતી.—હવણું શિવજી સમાધિસ્થ છે. કાઈ ખીજ વેળાએ આવજો, તને કશાની એ ક્યારે ના કહેછે ?

ખાણામુર.—ના, તે મારાથી એમ ખતવાનું નથી. યોદ્ધાના ઉપર પ્રહાર કરવાને મારા હાથ સળવળી રહ્યા છે, માટે આ હું શિવને જગાડું.

પાર્વતી.—ખાણ, તું શું કરવા જાયછે ? તને ખપ્પર નથી કે તું એમની સમાધિ ભંગ કરીશ તો તારા ઉપર કાપશે.

ખાણ.—એ કાપશે તો મને કાપતાં ક્યાં આવડતું નથી.
(શિવને ઢંઢોળેછે.)

કાર્તિકેશ્વરી.—ઉપકારનો આ પ્રમાણે અપકાર. (તેને જાલીને પછાડે છે તે મડખડથી શિવ સમાધિયુક્ત થાયછે.)

ખાણ.—(સ્વમત) અરે, ખહુ કૂટાયો. આવો યોદ્ધો મળે તો મને પૂરોજ કરે. પણ હશે થવાનું હશે તે ધરો.

શિવ.—અરે, આ શું છે ? કાણ, ખાણ આવ્યો છે ?

ખાણ.—હા, પિતાજી.

પાર્વતી.—એના હાથમાં જોર માતું નથી, તેથી યોદ્ધો માગવા આવ્યો છે.

શિવ.—(હસીને) ગાંડો રે ગાંડો.

પાર્વતી.—હા, ગાંડો તો ખરો, નહિકર આપને આ પ્રમાણે ઢંઢોળીને સમાધિમાંથી જગાડે ?

શિવ.—છોકરાં છે, શું કરિયે ? છોડે કછોડે થાય પણ માખા-પથી વિરૂદ્ધ થવાનું ?

ખાણ.—મારા ઉપર આપની કૃપા હોય તો મારી સાથે યુદ્ધ કરે એવો યોદ્ધો આપો.

શિવ.—વિચાર, ખાણ વિચાર, છેક મૂર્ખ ના થા.

પાર્વતી.--આપની તે આ ભલમનસાઈ કચી કેહેવાય ? (તેમના કનમાં કાંઈક કેહેછે.)

ખાણ.--મારે તો એજ જોઈયે.

શિવ.--(ડોષે ધન) અસ્તુ !

ખાણ.--પોદ્ધો પ્રકટ થયો હું શાથી જાણીશ ?

શિવ.--(વિચાર કરીને) કાર્તિક, આપ તારો મયૂરકેતુ એને.

ખાણ, લે, એ જ્યારે પડે ત્યારે તારો પોદ્ધો પ્રકટ થયો જાણજે.

ખાણ.--ઠીક, પણ તે કાણ હશે ?

શિવજી.--તારો જમાઈ; જા એમજ નિર્માણ છે.

ખાણ.--હું, એમજ ? વાર ઠીક છે. (નમન કરીને જતાં જતાં સ્વગત) હું એખાને પરણાવીશ ત્યારે પીડામાં આવી પડીશકની. એને એક-દંડિયે ચડાવી દઈશ, અને પ્રધાનને ને વિદૂષકને આક્રમવળ સમજાવી મારા પક્ષમાં લઈશ, એટલે દેવીનું કાંઈ ચાલશે નહિ. કદાપિ એ બંને મારી ઈચ્છા પ્રમાણે નહિ વર્તે, તો પછી એમની શુદ્ધિ ઠકાણે આવે એવો ઉપાય કરતાં મને ક્યાં આવડતો નથી.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થલ, ખાણાસુરનો દરબાર.

વિદૂષક.--(ઉતાવળે પ્રવેશ કરીને) ના વયસ્થ, માઈ પેટ નહિ ભરાય તો હું તેમાં ધાસ ભરીશ; ઢોર ધાસથીજ જીવે છે તો.

ખાણ.--(તેની પછવાડે પ્રવેશ કરીને) તું ઢોર જેવો છે, એટલે તારા ભાગ્યમાં ધાસજ લખ્યું છે.

વિદૂષક.--ભલે. આપું જગત તમારા ઉપર જીવતું હશે, નહિ વાર ?

ખાણ.--મારા નહિ તો કોના ઉપર જીવે છે ? માઈ ખાઈને તાતો

માતો સિંહના પાંજરામાં. પૂરવા જેવો થયોછે, તે અમર્યો થયો હૃદય?

વિદૂષક.—આજથી રહ્યું. તમે તમારે રસ્તે ને અમે અમારે રસ્તે.
(ચાલવા માંડેછે.)

પાણ.—(તેને અટકાવી રાખીને) બ્રાહ્મણ ભાઈનું ભાગ્યજન ટુંકું હોય;
તૈયાર રસોઈ ઉપર ખેસવાનું મુકીને કાં દુઃખી થાયછે ? અને કદાપિને
તું મારી પાસેથી જઈશ, તો માઈ બધું અટકી પડશે ? જોહ, તું જ-
ઈશ એટલે તો કાગડા કાળા મેશ થઈ જશે, નહિ વાર ?

વિદૂષક.—ખબર પડશે ખબર. એવડા તરવારિયા છો, ત્યારે
ખિચારી ગરીબ છોકરીને દુઃખી કરવાના ઉપાય શું કરવાને કરોછો ?
એ આબ્યાથી વાંઝિયામેણું ટળ્યું, લોકોમાં સુખી ગણાયા, અને સં-
સારનો લાહો લેવાનો પ્રસંગ મળ્યો, તો હાથે કરીને અટક્યાણાં શું
કરો છો ?

પાણ.—એ છોકરી મને કાળ જેવી લાગેછે. એના ઉપર કશા
ભ્રમજો આવતો નથી. અને આવે નહિ એમાં નવાઈ શી ? પેટનાં
છોરાં ઉપર જેટલો પ્રેમ ઉપજે, તેટલો, કરી રાખેલાં છોકરાં ઉપર
ક્યાંથી ઉપજે ?

વિદૂષક.—મહારાજ ક્ષમા કરજો. તમે ઢળતા ઢોળાવ જેવા છો.
જે વેળાએ જેવા આવેશમાં આવી જાઓછો તે વેળાએ તે રૂપ બની
જાઓછો. આગળ એના ઉપર પારવનું હેત ખતાવતા અને હાંસથી
રમાડતા.

પાણ.—નવેનવું મને થોડા દિવસ એમ લાગ્યું, પણ પછી
તો આંખના પાટા જેવી થઈ ગઈ. દેવી ગાંડી છે જે એને મારે ગાંડી
ઘેલી થઈ જાયછે, એ માથું પટકીને મરી જશે, તોપણ હું સ્વયંવર
કરવાનો નથી, મારે એને નથી પરણાવવી.

વિદૂષક.—વયસ, ડોસા કુવારા રહ્યા સાંભળ્યા છે; પણ ડોશી
કુવારી રહી એાછીજ સાંભળી છે. આ તમે શું બોલો છો ? તમે એને
પેલા સ્વર્ગે પોહોંચેલા એકદંડિયા મહેલ ઉપર ચડાવાનું કાહોછો, પણ
દેવી તો કહેછે, કે, જ્યાં હું ત્યાં મારી દીકરી. મહારાજ, મને પણ એ

ગરીબ છોકરી ઉપર બહુ દયા આવેછે. ખોટી શીખવણી કરવાના કામમાં હવે હું તો જાઓ નહિ રહું.

પાણ.—વયસ્ય, તું રાજનીતિ ભણ્યો નથી એટલે તારે ગળે વાત ઉતરતી નથી, એમાં તારો વાંક નથી, પણ જો સાંભળ, ડાહ્યો થા.

વિદૂષક.—વિનાપરાધે કોઈને દુઃખી કરવામાં રાજનીતિ ગણાતી હોય, તો મારે એ નથી શીખતી. તમે કોહો, કે, ભાઈ વિદૂષકજી, જો તમે રાજનીતિ શીખો તો તમને મારું આખું રાજ્ય આપી દઉં, તો પણ હું તે માન્ય કરું નહિ. ધધિરે મનુષ્યાવતાર આપ્યો, તો કોઈનું ભણું કરવું તેને બદલે મને જાંધું શીખવો છો ?

પાણ.—છાનો રેહે છાનો હવે. એ તો જાણ્યું તારું પાંડિત્ય. આમાં કોઈને દુઃખી કરવાનું ક્યાં છે ?

વિદૂષક.—વારૂ ત્યારે, આપની રાજનીતિના ડાખલાનું ઢાંકણ બધાડો, કે માંહથી પંડો નીકળે છે કે ખરશી તે હું જોજાં.

પાણ.—એકદંડિયો મેહલ શા મારે કરાવ્યો છે તે તું જાણે છે ?

વિદૂષક.—ના મહારાજ, પણ કોઈ ડાંડાઈ કરે તેને ઉપર પૂરી મુકતને કસ્યો હરો, પણ વારૂ, પ્રથમમાંજ ગરીબ ખીચારી આપાને કેમ ચડાવો છો ?

પાણ.—જો સાંભળ, મારું સાડ થાય એમાં તું રાજ કે કરાજ ?

વિદૂષક.—કોઈને દુઃખ દીધા વિના તમારું સાડ થાય તો હું રાજ.

પાણ.—તમારી બધાંની સલાહ નહિ માનતાં હું ઉદ્ધતાઈ કરીને શિવની પાસે યોદ્ધો માગવા ગયો, તો તેમણે કહ્યું, કે, અસ્તુ.

વિદૂષક.—શિવનું અસ્તુ કેહેવું તે અમસ્તુ કે સસ્તુ સમજવું નહિ, એમણે તો તે વસ્તુ મેળવી આપીને કહ્યું અસતુ.

પાણ.—એટલા મારેજ યોદ્ધાને ઉત્પત્ત થવા દેવો નથી.

વિદૂષક.—(જમ હાથે) ત્યારે શું તમે હવે ખાયલા થઈ ગયા ? યોદ્ધો મળે તો હવે નથી જોયતો ? આટલા બધા ખોટા તડાકા મા-સ્યા, અને હવે કાંચળી પેહેરવાને બોલા થયા ? ખરી વાત, જો ના કરે તે હાસ્યું કરે. હાસ્યા, હાસ્યા, એમ કોહોને હવે "

બાણ.—બક બક શું કરેછે. રાજ આગળ કેમ બોલવું તે હજી તને આવડતું નથી. પૂરું સાંભળ તો ખરો.

વિદૂષક.—હું પ્રથમથીજ સરત કરીને રહ્યો છું, કે મને આવડતો તેવું બોલીશ. નિશાળે ભણવા ગયોએ નથી, ને હવે જવુંએ નથી. વાર કોહો.

બાણ.—મારી તો મરજી છે, કે યોદ્ધાની સાથે ખૂબ યુદ્ધ મચાવું. પણ વચ્ચે એક વાંકું છે.

વિદૂષક.—વાંકું હોય તો સીધું કરો.

બાણ.—પંચાત એટલીજ છે તો. જ્યારે તું વાંકો થાયછે. દેવી વાંકી થાયછે, ત્યારે વાંકાને સીધું હું એકલો કેમ કરી શકું?

વિદૂષક.—વચસ્ય, કેટલીએક વસ્તુઓ તો વાંકી તેમ પાંશરી.

બાણ.—એમ તે હવું હરો ?

વિદૂષક.—હા મહારાજ, એમ હોયછે. જીવો, ધનુષ્ય જેમ વાંકું તેમ પાંશરૂં, કે બાણ જોરથી છોડી શકાય. અને બાણની અણી વાંકી તેમ પાંશરી, કે શત્રુના શરીરમાં પ્રવેશ કરે, એટલે તેને પાંશરૂં કરવા જનાર ઊલટું વાંકું કરે. માટે તમે અચિત માનો કે જગતમાં જે વાંકું છે તેજ પાંશરૂં છે, અને એટલા ઉપરથીજ વાંકો થનારનો ભાવ વધારે પૂછાયછે. ખીજનો ચંદ્ર વાંકો છે તો તેને પદ્મા જોવાને આતુર થાયછે.

બાણ.—એમ તે હવું હરો, તું તો મૂર્ખ છે. કુંભાંડ કરતાં વધારે ડાહ્યો ખરોકની, જે એ પાંશરો થયો ત્યારે તું વાંકો થાયછે.

વિદૂષક.—મહારાજ, પાંશરાનો પરિણામ વાંકે, ને વાંકાનો પરિણામ પાંશરો.

બાણ.—તારા બોલવામાં કશો ઢંગઢાળ નથી.

વિદૂષક.—ના વચસ્ય, ઢંગ તો છે, પણ ઢાળ નથી, એ વાત આપની ખરી; કેમ કે, જે ઢાળ હોય તો કુંભાંડની પેઠે હું પણ ઢળી પડ્યો હોજીં.

બાણ.—એની વાતનો ભેદ સમજ્યાવિના અમરચો ભાંજગડ

૬.—મેલીમાં જેમ લાલાશ લપાઈ રહી હોયછે, ને લાડમાં

જેમ ગળપણ લપાઈ રહ્યું હોયછે, તેમ કુંભાંડની વાતમાં ભેદ લપાઈ રહ્યો હશે, નહિ વાર ?

ખાણ.—હા, હા, જો સાંભળ, પણ તારે દેરીને કાંઈ કેહેવું નહિ. યોદ્ધો પ્રકટ થનાર છે તે ખીજને કાંઈ નહિ પણ મારો જમાઈ, અને પેલા મયૂરકેતુ પડ્યો એટલે તે પ્રકટ થયો જાણવો.

વિદૂષક.—હૈં ! ત્યારે તો ભેદ પાચો. એટલાજ માટે તમે આખાને એકદંડિયે ચડાવા ધારો છો ? અને સ્વયંવર કરતા નથી ?

ખાણ.—હા, એટલાજ માટે. પ્રધાન કેહેછે, કે, આખાને પણાવિયે ત્યારે પીડામાં પડિયેકની ?

વિદૂષક.—ઠીક, હવે સમજ્યો. ત્યારે એમ કોહોની, કે તમે પણ કંસની પેઢજ કરવું ધાર્યું છે.

ખાણ.—હા, ખરાખર એમજ.

વિદૂષક.—પ્રથમ ખડાઈયો મારી, ગર્વથી ગાજ્યાં કર્યું, ચારે ખાજીએ ત્રાસ ઉપજાવ્યો, હીતની સૂચના ઉપર લક્ષ આપ્યું નહિ, શિવની સત્તા જાણી નહિ, ને મ્હોટે ઉપાડે યોદ્ધો માગવા ગયા. તેમણે જ્યારે આપ્યો, ત્યારે ડગવાની યુક્તિ શોધી કાઢાડી, પણ રાજાજી, જે ખીજને ડગવા જાય તે પોતેજ ડગાયછે; જે ધણું થાય તે યોડાને; જે ધણા કૂદકારા મારે તે વેહેલું થાકે. જ્યારથી તમે ઉદ્ધતાઈ કરી શિવની પાસે ગયા, ત્યારથી તમારું ભવિષ્ય નફી થઈ ચૂક્યુંછે. તે તમારું મિટ્યા કર્યું નહિ થાય. દૈવશૂન્ય થયેલાને શુદ્ધ વિચાર સૂઝતો નથી, જાણ્યું ?

ખાણ.—આ તું શું બકેછે. હું અને મારો પ્રધાન બંને દૈવશૂન્ય, અને તું ડાહ્યો !

વિદૂષક.—હા મહારાજ, એ તો એમ ઠરી ચૂક્યું. મારું પ્રથમનું કેહેવું સંભારો, ગાણાથી કે ગમે તેથી આપનું દૈવ આરપાર દેખાય એવું થયું છે. ભવિષ્ય અટકાવાને કંસે કારીગરી કરી તેમાં તે કાવ્યો નહિ વાર ?

ખાણ.—ખરાખર ચોકસ રહ્યો હોત તો કૃષ્ણનો પણ તે ધાત કરી શકત. હું કાંઈ એના જેવો ગાફેલ નથી.

વિદૂષક.—ગાંડો માણસ એમજ કેહે, કે, હું ગાંડો નથી, પણ એનું એવું બોલવું, એજ એનું ગાંડાપણું છે, તે તેને સમજાતું નથી. તેમજ, આપ ગાંડેલ નથી એમ બોલોછો, તે ગાંડેલપણામાંજ બોલોછો. તમારે પ્રધાન મારા કરતાં ડાહ્યો હોય તો ભલે, પણ આ વેળાનું માંડે વચન સ્મરણ રાખજો, કે શિવે નિર્માણ કરેલું મિથ્યા થવાનું નથી. તમારી કોઈ પ્રકારની કારીગરી ચાલવાની નથી.

ખાણ.—હવે જાણી તારી છત. જ દુષ્ટ, પેટ ભરા, મારે તારી સલાહ જોયતી નથી, મારે તારો આશ્રય જોયતો નથી, અને મારે આજથી તારું મ્હો જોવું નથી. દેવી કદાપિ નહિ સમજે, તો હું દેવીની પણ દરકાર રાખતો નથી. એ કાણ ? એની સત્તા શી ? હું તોજ એ, અને મારી સત્તાને લીધેજ એની સત્તા.

વિદૂષક.—મહારાજ, આપ એમના ઉપર શું કરવાને કોપ કરોછો ? માંડે કેહેવું આપને રચતું ના હોય તો ભલે. આપ માંડે મ્હો જોવાને હવે ઈચ્છતા નથી તો ઠીકજ છે. મારો પણ હવે અહિ રહેવાનો ધાટ નથી. ખરી વાત, જોને ખરું બોલવાની ટેવ પડી હોય છે તેનાથી ખરુંજ બોલાઈ જવાયછે. અને તે પ્રમાણે હું આપની પાસેથી છૂટો પડતા પેહેલાં કહું છું, કે આપની કરી રાખેલી મસલહતમાં મને બૂલ જણાયછે. યોગ્ય ઉપાય મને એ દીસે છે કે મહાદેવની પાસે જઈને ક્ષમા માગવી, કે, પ્રકટ થનાર યોદ્ધા મારો જમાઈ થવાનો છે તો મારાથી એનું અપમાન થાય નહિ, અને એનાથી માંડે અપમાન થાય નહિ, અને મારી હાલની સ્થિતિ કાયમ રહી માંડે આપું કુટુંબ સુખી રહે એમ કરો.

ખાણ.—જા, જા, હવે તું તારું કાળું મ્હો લઈને. મને જો સૂ-ઝરો તે હું કરીશ.

વિદૂષક.—(જવા માંડે)

ખાણ.—પણ રહે; મારી યુદ્ધ વાત, લોકમાં પ્રસિદ્ધ કરવાને હું તને છૂટો મૂકવા નથી ચાહતો. અરે, કાણ છે હાજર.

હજીરી.—જ મહારાજ, હું હાજર છું.

ખાણ.—આ વિદૂષકને સમીપના કારાગૃહમાં દાખલ કરાવ.

હજીરી.—ચાલો વિદૂષકજી, પધારો.

વિદૂષક.—રાજાની રીઝ અને ખીજ ઉપર જે વિશ્વાસ રાખશે તે મારી પેઠે ગાદા ખાશે. (નયછે.)

ખાણ.—ભાઈની બહારો કાઈ માને નહિ, પેલો 'વ્રહ્મ'ખંધુ હવે કાનસોરિયાં કરતો રેહેશે. પ્રધાનને એનું નામ દીધું હતું, અને એને પ્રધાનનું નામ દીધું, તો પણ ખંને આડાના આડા રહ્યા. હવે એ બે મળશે ત્યારે મારે પ્રપંચ જાણુરોકની? મુખ્ય ખાણસો પૂરેપૂરે જાણુ નહિ અને ડાહ્યાપણુ કરવાને મંડી જાય, પેલા કાર્તિકસ્વામિયે ડંચ-ક્રીને પછાડ્યો તે હજી લગણુ સાલેછે; ત્યારે એના જેવો યોદ્ધા પ્રકટ થાય, તો પછી માફ પણ શું રહે? મારા હજાર હાથના ચૂરેચૂરા કરી નાંખે, અને ત્રણે લોકમાં મારી હાંસી થાય, તો મારા પિતા પાતાળમાં રહ્યા રહ્યા લાગે, ને ડંચું જોઈને ચાલેલા તે નીચું જોઈને ચાલવું પડે. મારે હવે તો જે ધાસ્યું તે પારજ ઉતારવે સિદ્ધિ છે. કાણુ છે હાજર.

પ્રતિહાર.—(પ્રવેશ કરેછે) જી મહારાજ, આસા.

ખાણ.—પ્રતિહાર, કુંભાંડ ક્યાં છે ?

પ્રતિહાર.—મહારાજ, મહાદેવીના બોલાવવાથી તેઓ અંતઃપુરમાં ગયાછે.

ખાણ.—બોલાવી લાવ તેને અહિયાં, કેહજે કે તમારા એકલાનું કામ છે.

પ્રતિહાર.—ધાણું સાફ મહારાજ. (નયછે)

ખાણ.—એ બધાં કાંઈ ભાંજગડમાં પડ્યા હોય એમ દીસેછે, પણ ચિંતા નહિ. પ્રધાને રાજ્યમુદ્રા મારે સ્વાધીન કરી દીધી તેથી શું એનાથી છૂટાયું !

કુંભાંડ પ્રવેશ કરેછે.

કેમ પ્રધાનજી, શી ભાંજગડમાં પડ્યા છો ?

કુંભાંડ.—હવે મારે શી ભાંજગડ કરવાની રહી છે, મહાદેવી અતિશય ક્લેશ કરતાં હતાં, ત્યારે મેં તો સમજાવ્યું કે, મહારાજ જેમ કેહે તેમ કરો, પણ જેવી રાજ હઠ તેવી સ્ત્રી હઠ. ગરીબ ખીચારી એખા તો જવાને તૈયાર થઈછે.

બાણ.—હાં ! તે શું કહેછે ?

કુંભાંડ.—તે તો કહેછે, કે, મારા પિતાજીની આસા મારાથી લો-
પાય નહિ. તેમણે મારા ઉપર કૃપા કરીને મારે માટે ધંધાચંદો મેહેલ
બંધાવી આપ્યો છે, તો ત્યાં રહેવાને શી હરકત છે. મને નહિ ગમે તો
ક્યાં અવાય જવાય એમ નથી.

બાણ.—અવર જવર તો થવા દેવાનો નથી. પ્રધાન તમે હઠ
છોડી દો, દ્યો આ રાજ્યમુદ્રા પાછી. જાઓ, આખાને એકદંડિયે
ચડાવી દો.

કુંભાંડ.—મહારાજ, મેં ધણા દિવસ કામ કર્યું, હવે હું નિવૃત્તિ
ધર્યું છું.

બાણ.—તમારું વધારે મન દુખાય એટલા માટે હું ઝાઝું કહેતો
નથી, પણ એટલામાં તમે સમજો, એમ હું થવા નહિ દઉં.

કુંભાંડ.—આપની એની ઇચ્છા થશે તો તે ઉલ્લંઘન કરવાની
મારામાં ક્યાં શક્તિ છે ?

બાણ.—પ્રધાન. મારો નિશ્ચય કરવાનો નથી, માટે હવાણાં તો
મારી આસા પ્રમાણેજ તમારે વર્તવું.

કુંભાંડ.—(સ્વગત) રાજ હઠ મૂકાવવી ધણી કઠિણ છે; આપણે
જ્યારે રાજ્યનું જાલુ ઇચ્છિયે છિયે, ત્યારે આડાઈ કરીશું તો માઠા
પરિણામ થશે, વિપરીત બુદ્ધિ થઈ છે તેવામાં છોડી દઈશું, અને કદા-
પિને વિદૂષકના જોડી વલે કરશે, તો રાજ્યનું અને આપણું બંનેનું
ખોટું થશે.

બાણ.—જીવો પ્રધાન, આખાની ગમતને માટે હાલ થોડા દિ-
વસ રામા અને ચિત્રલેખાને એની સાથે તમે મોકલો, એટલે દેવીને
જરા ઠીક લાગશે, આવો આપણે આખાને નવે મેહેલ દાખલ કર-
વાની ગોઠવણ કરિયે.

(ભય છે.)

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થલ, એકદંડિયા મેહલનું દીવાનખાનું.

ઓખા, ચિત્રલેખા, રામા, સોકટાં રમેછે.

ચિત્રલેખા.—રામા, લાવ છ ત્રણ નવ.

રામા.—(પાસા નાંખતાં) જો, આ છ ત્રણ નવ.

ચિત્રલેખા.—સાખારા રામા, સાખારા.

રામા.—સખી ઓખા, આજે તને કેની હરાવી છે ?

ચિત્રલેખા.—રામા, તું એટલી બધી હરખાઈ જઈશ નહિ. આજે જીતી તેમાં શું થઈ ગયું ? આપણી ચાર આંખો ને એની બે. એના ભીંના દા એનેજ નાંખવા, એને ભરવા પણ એનેજ. આપણા ખેમાંથી જ્યારે તું ચૂકેછે, ત્યારે હું ખતાવું છું, એને હું ચૂકું છું ત્યારે તું ખતાવેછે, તો પણ ઘણી વાર એ આપણને હરાવેછે.

રામા.—પણ આજે તો આપણ જીત્યાં છીયે.

ઓખા.—હા સખી, મારો કોઈ ભીં નહિ, એટલે તું હરાવેરતો.

ચિત્રલેખા.—સખી, તું રમવા ખેડી ત્યારથીજ હંચા દીલથી રમીછે. બે ત્રણ વેળા તને ઉંડો નિઘાસ નાંખતાં મેં જોઈ. તું માન ન માન પણ આજે તો તારા વિચાર અતિશય ઉંડા ઉતરેલા જણાયછે.

ઓખા.—મારી પ્રિય સખિયો, તમારી સોખતથી મારા દિવસ ગમતમાં જાયછે, તો પણ મને કાંઈ ગોઠતું નથી. મારું ચિત્ત કરામાં લાગતું નથી. સખી, મારી માતા અત્યારે શું કરતી હશે ? એને મારા વિના ગમતું હશે ? મારે માટે એ અમુઝાતી નહિ હોય ? (રડે)

ચિત્રલેખા.—પ્રિય સખી, તું અકળા નહિ.

રામા.—જા બેહેન, તું એમ કરીશ ત્યારે તો અમારાથી પણ રડારો.

ઓખા.—(બંને બાથમાં ધાલીને) મારી વાહાલી સખિયો, મને મુઝીને એ કોઈ દિવસ કાંઈ પણ મ્હોમાં મુકવી નહિ, તે હવે પેટ ભરીને શી રીતે ખાતી હશે ?

ચિત્રલેખા.—પાપુ ! ખાધાવિના કાંઈને ચાલેછે ?

ઓખા.—મને જરા કાંઈ થાય તો એનું કાળજી કોરાઈ જતું, અને મારા વાહાલા પિતાજીને મારો સ્વયંવર ઉતાવળથી કરવાને વારે વારે કહે કહે કરતી, એટલી બધી તે મને સુખી કરવાને અધીરી હતી, તો હું હવે એની પાસે નથી, તેથી મારા વિષેના વિચારમાં ને વિચારમાં એ ચિંતાગ્રસ્ત થયેલી ખાવરી ખાવરી કરતી હશે.

ચિત્રલેખા.—તને ગમે તેમ કરીને પણ આનંદમાં રાખવાને અમને તેમણે બહુ કહ્યું છે. પણ તેમના કહેવાથીજ અમે તને સુખી રાખવા પ્રયત્ન કરીએ એમ નથી; તારૂં આટલું બધું હેત જોઈને અમે જે ના કરીએ તે આશુ છે.

રામા.—અમારૂં ઉપજતું હોય તો તારા જેવોજ રૂપાળો વર તને આણી આપિયે. ખરે, હવે તું ખરેખરી વરવા જેવી થઈછે.

ચિત્રલેખા.—(રામાને એનો વાત નહિ કાહાડવાનો અણસારો કરીને) આવો, આપણે એક ખાજ રમીને હંધી જઈએ.

ઓખા.—મારી બે આંખમાં મળનારી ખીજ બે આંખોના ભીરૂ ખાધાવિના હવે હું કાંઈ દિવસ જીતનારી નથી.

રામા.—પાપુ, તે તને હવે સત્વર મળશે. તારૂં પેહેલી વારનું મર્મનું ખોલવું હવે હું સમજ.

ચિત્રલેખા.—(તેને કરીને નહિ જોડવાનો અણસારો કરતાં) ચાલ ચાલ આવ સખી, આ ફેરે તો તું જીતીશ. લે આ તારી માનીતી લાલ સોક-ટિયો. (તેના ભણી નાંખે છે).

રામા.—એમ અણસારા શું કરવાને કરેછે, મનમાનીતો ભીરૂ મ-ખાધાવિના એનાથી ના જીતાય એમાં એ શું ખોટું કહેછે ? તારે કુંવારાં રહેવું એટલે બધાંને તારા જેવાં રાખવાં હશે. હું આ આપણી સ-ખીનાથી નહાતી તો છું, તોપણ પિતાજી મને યોગ્ય વર સાથે પરણાવે તો હવણું હું આદરથી પરણું.

ચિત્રલેખા.—પરણવામાં શું સુખ છે, જે તને પણ આદર થાયછે ?

ઓખા.—સખી, મારો પતિ મારે પોતેજ ખોળી કાહાડવો—

ચિત્રલેખા.—અને તેથીજ સ્વયંવર કરવાની અગત્ય તેમને લાગતી નથી.

ઓખા.—પણ આ જગ્યાએ મને મારો સ્વામી ક્યાંથી મળી આવશે ? સખી, માફ શું થશે ? આવો મારો અવતાર કેમ જશે ?

ચિત્રલેખા.—ખાપુ, તું ચિંતા કરીશ નહિ. રાજાજિયે ધણા દેશ છુટ્યા છે, અને ધણા રાજા અને કુમારો જીયેલા છે, તેમાંથી કોઈ એમની નજરમાં તારા યોગ્ય આપ્તું નહિ હોય, તેથી સ્વયંવર કરતા નહિ હોય.

રામા.—ખરી વાત, એમજ હશે. તું રૂપગુણની ભરેલી અલૌકિક છે, તેથી તારી જોડી મળવી ધણી દુર્લભ છે. કાણ જાણે કયાં ભાગ્ય-શાળીનું ભાગ્ય તારે માટે જોર કરતું હશે.

ઓખા.—સખી, હું ઈચ્છું છું, કે માફ કેકાણું પડે તો મારી માતાની કાળજી ઓછી થાય, અને તેને જંપ વળે. મારા પિતાજીની પણ ચિંતા દૂર થાય, પણ એ દિવસ તે કાણ જાણે ક્યારેય આવશે. આપણે અહિં રહ્યાં રહ્યાં શી તપાસ કરીયે, કે જેથી મનને માન્યો, અને આપ્તનો ભાગ્યો કાન્ત મળે ? અરે, પોતાને યોગ્ય, એવા સ્વામીની સેવા કરવાનો જોને લાભ મળ્યો નહિ, તેનો અવતાર એજો ગયો સમજવો.

ચિત્રલેખા.—સખી, સ્વતંત્રતા ખોવાના વિચાર શું કરવા કરેછે, પારકા સેવા ઉઠાવવી એમાં શું સુખ છે ?

ઓખા.—પારકાની સેવા ઉઠાવવાની હોય તો તું કેહેછે એ ખરું, પણ પોતાનાની સેવા ઉઠાવવામાં અતિશય સુખ છે. મારી વાહાલી સખિયો, મારી પેલી કવિતા તમે મારીસાથે ગાવા લાગો, એટલી ગાઇને પછી આપણે ઢંધી જઈશું.

ચિત્રલેખા.—હા સખી, જો પેલી અપ્સરાઓ તારી માતાએ તારી ગમતસાથે મોકલેલી આવેછે તે પણ આપણને ગાવા લાગશે.

અપ્સરાઓ પ્રવેશ કરેછે અને સર્વે ગાયછે.

લાવણી.

“ ગુલ અમન પરા ખિલુવા બડા ઝેરી હે;

કોં કરકે પાગમે જાગે મેરા મેરી હે. ” એ રાગ.

મુજનિધ્યા જીવતર થયું, નૂર સૌ ગયું, કશું નહિ સાંઝું,
જ્યમ દિવસ દોહલા જરો, થરો શું માંઝું. ટેક.

આ પાલવનો આકાર, અસિની ધાર સમાનજ લાગે.

પણુ કરે લદ્દય નહિ કતલ, ભીડ નવ ભાગે. ૧

આ વસ્ત્ર ઉપરની લેહેર, લેહેર જે આણે,

ખની નાગ કરે દિલ ડંશ, ઠીક જીવ જાણે. ૨

ઝુલ.

સખિ લવાય એમજ લવી, આમ કુંવું છે,

નહિ થાય એહવું કશું, દુઃખ સેવું છે,

પામી પીડા દિલમાંહ, ખાળ્યાં રેવું છે,

પડી ચકળી આગની માંહ ખન્યું એવું છે.

નહિ પાપી જીવડો જાય, હવે શું થાય, દીલ દુઃખ ધાંઝું,

મન વળે નહિ કાંઈ જંપ, જીવ જ્યમ ઠાંઝું. ૩ મુજ. ૧

આ હીરા મોતી શણગાર, કરે ડિલભાર, ગમે નહિ જરિયે,

છે ખાન પાન તો ઝેર, હવે શું કરિયે. ૧

આ ચંદ્રકાન્તસમ મણિ, લાહાય તેતણી મુને લાગેછે

આ સિતલકાર ઉપચાર, આગ ભાસેછે. ૨

આ સમય મુને સમજાય અરે મરવાનો ;

નવ સૂઝે કાંઈ ઉપાય, કશું કરવાનો ;

છે તારો મુજભાગ્યનો, અરે ખરવાનો ;

જ્યમ કંઈ હવે ઉપચાર, જરી ઠરવાનો.

જે મોત થાય તો ઠીક, કાંઈ મન ખીંક, નહિ હું ધાંઝું,

ઝૂંટયાનું આ દુઃખથકી, એજ છે, ખાંઝું. ૩. મુજ. ૨

છે વરવાનો ખડુ ભાવ, લેજો હું લા'વ, એમ દિલ આવે,

પણુ મનગમતો પ્રિયપ્રાણ કોણ અહિં લાવે. ૧

છે મુને ધણા મન ડોડ, જોઈ ઠીક જોડ, વડીને રાચું,

મુજ પ્રાણ ધશ પધરાવ, જિગરથી જાચું. ૨

મળે ગુણી વર ! ગાંધ તુજ ગુણ તને ગવરાવું,

તુને જણાય જે કાંઈ ખોડ તરત સુધરાવું ;
નિર્મલ નિરથી મુજ શ્રમિત સ્વામિ નવરાવું,
કરી ભાતભાતના ભાત, પાક ખવરાવું.

પણ તુજવણુ આંધળી નાર, ગણું નહિ સાર, હશે ક્યાં ચાર ?
ઓ થનાર મારા નાથ, ઠામ ક્યાં તારું. ૩. મુજ ૦ ૩
રે, નાથ સુણી મુજ દાદ, ધરીને યાદ પ્રિયાતુજ સારી,
અહિં આવી કર ઝાલો લે મુને ઉગારી. ૧

ઝટ નહિ તો જાશે પ્રાણ, ન સુધરે હાણ, પછી શું કરશે,
જો હશે ખરો તુજ પ્રેમ, અરજ ઉર ધરશે. ૨

જ્યમ હરિણ વિનાની હરિણી આવરી ભટકે,
જ્યમ વિયોગી ચક્રી ચક્રવા વિરહે ન ટકે,
જ્યમ જળથી વિપ્લુટી માછલી છતી ન રાકે,
ત્યમ કરી માછરી ગતિ કામને કટકે.

ઓ ! આત, પ્રાણના પ્રાણ, સુખની ખાણ, ઠરીને ઠારું,
તું ખરું માનીને પા પી પ્રેમનો દારૂ. ૩ મુજ ૦ ૪

(ત્રણ જણી પોતપોતાને સ્થાને સુધ જાયછે.)

ચિત્રલેખા.— (ઉઘીને) હવે મારો જંપ ગયો, મારી સખીને હું
તે સુખી શી રીતે કરી રાખીશ ? માઈ ચાલે, તો આખું અત્તાંડ ફરી વ-
ળીને એને યોગ્ય વર આણી આપું, પણ હું તો ખરેખરી લાચાર છું.

નારદ અદ્વૈત પ્રવેશ કરેછે.

અરે ! આવી જગ્યામાં આ કોણ ?

નારદ.—ચિત્રલેખા, તું ગભરાઈશ નહિ. હું નારદ તને સાહાય
કરવા આવ્યો છું. તારી આ સખી પ્રત્યેનો તારો ધર્મ તું ખભતી
રાકવાને અશક્ત છું, તો એ દેવકન્યા છે, તેથી એને સુખી કરવી જો-
ઈયે, માટે હું તને ઉપાય બતાવું છું.

ચિત્રલેખા.—દેવર્ષિ, ત્યારે તો આપનો મ્હોટો આભાર થાય.

નારદ.—ઓખાને આ પ્રમાણે દુઃખી કરી છે, તે જાણીને મ-
હાદેવી પાર્વતીને અતિશય ક્રોધ ચડ્યો છે. તેમને પણ આ ગરીબ અને

ભલી ઝોખાની પૂરી કાળજી પેઠી છે; માટે તું તારી શક્તિ વાપરવાને સંકોચાઈશ નહિ.

ચિત્રલેખા.—મારી શક્તિ એને સુખી કરવા જોઈલી હોત તો હું ચૂકત નહિ, હું ગરીબ અખળા શું કરી શકું ? પાર્વતી માતાએ કહ્યું છે, કે, વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ ને દિવસે એને સ્વપ્નમાં આવશે તે એના પતિ થશે, પણ તે દિવસ તે કોણ જાણે ક્યારેય આવવાનો હશે. અમે આ સ્થાનમાં કાંઈ જાણતાં નથી, કે આ તે કિયો મહિના ચાલેછે, અને કંઈ તિથિ, કે વાર છે.

નારદ.—મહાદેવિયે નિર્ભાણ કરેલી તિથિ આજેજ છે.

ચિત્રલેખા.—હું ? ત્યારે ઝોખા એના પતિને આજે સ્વપ્નમાં જોશે ?

નારદ.—હા.

ચિત્રલેખા.—મહારાજ, ત્યારે, આપ કૃપા કરીને, મારે શું કરવું તે બધું બતાવતા જાઓ. આ એકાન્ત સ્થાનમાં હું નિરૂપાય છું.

નારદ.—ચિત્રલેખા, બકરામાં ઉછરેલા વાઘની પેઠે તું ભાન જુલી છે, તેથી તારી શક્તિ તને ખબર નથી.

ચિત્રલેખા.—મારી તે શી શક્તિ ?

નારદ.—સાંભળ; પેલે અવતાર ઇન્દ્રના ગાંધર્વ, ચિત્રરથની ત્રણ કન્યાઓમાંની તું વડી હતી.

ચિત્રલેખા.—હું નારદ !

નારદ.—હા; તારા પિતાએ તમને ત્રણેને કહ્યું, કે, તમારો લગ્ન કરવાનો છે, માટે તમે ત્રણે પોતપોતાના વરવિષેનું ચિંતવન કરી રાજો. એ એ તો તે પ્રમાણે માન્ય કર્યું, પણ તેં તો પરણવાની ઇચ્છા બતાવી નહિ.

ચિત્રલેખા.—ત્યારે તો હું પ્રથમથીજ એવું કરતી આવી દેખાઉં.

નારદ.—હા, પછી તું, મેનકા, ઉર્વશી, ઇલાદિની સાથે રહીને નૃત્યકળામાં અતિશય કુશળ થઈ સર્વેને શીઝવા લાગી, પણ

તેથી તો તારા પિતાને ક્રોધ ચઢ્યો, અને તને શાપ દીધો, કે, જા તું અસુરકુળે અવતરજે.

ચિત્રલેખા.—હું ? અને તેથીજ હું આ અસુરકુળે અવતરી ?

નારદ.—હા, એથીજ, પછી તેં પણ તેને શાપ દીધો, કે, “જા તું પણ અસુરકુળે અવતરજે.”

ચિત્રલેખા.—ત્યારે, શું મારા કુંભાંડ પિતાજી એજ ચિત્રરથ ? અરે, મેં આમ તે શું કરવા કશું હશે ?

નારદ.—કાષ્ઠમાં એવાંજ કામ થાય ! આ અવતાર તું ભાન બૂલી છે, તે, તે અવતારના તારા ક્રોધાગ્નિને લીધેજ.

ચિત્રલેખા.—ખરી વાત, એટલામાટેજ ક્રોધના આવેશમાં આ-
ત્તીને કાંઈ કરવું નહિ. અરે, તે વેળાએ મેં ને કામ કશું, તેનો પસ્તાવો હવણાં થઈને, મને લાજ આવેછે. અહો, આ શો ચમ-
ત્કાર ! નારદમુનિ, મારો તિમિરપટ હવે દૂર થયો ! મને હવે અગમ નિગમ બધું સૂઝવા લાગ્યું !

નારદ.—મહાદેવી, પાર્વતીની કૃપાથી એમ થયું જાણુજે. પોતાની પુત્રી ઓખાને સુખી કરવાનું સાધન તને ઠરાવીને તેમણે તને મારી સાથે આશીર્વાદ પોહાંચાડ્યો છે, કે, તારા ક્રોધના આવેશનો પસ્તાવો થતાંવારજ તારો તિમિરપટ તૂટશે.

ચિત્રલેખા.—હા, એમજ થયું. એમની તો પેલા અવતારથીજ મારા હિપર રીઝ છે. મેં શિવપાર્વતીને તપ કરીને રીઝ્યાં હતાં, અને તુષ્ટિદાનમાં માગ્યું હતું, કે, હું સ્વેચ્છાએ ખેચરી રૂપે સ્વર્ગ, મૃત્યુ, અને પાતાળ આદિ સર્વે જગ્યાએ સંચરી શકું એવું કરો, તો તે પ્ર-
માણે તેમણે વરદાન આપેલું છે.

નારદ.—હા, હવે તને આગળનું જ્ઞાન થયું.

ચિત્રલેખા.—વળી, રતનચૂડની કન્યાના સ્વયંવરની વેળાએ ઇશો, મને અમર કરી છે; અને બ્રહ્માએ પોતાની પુત્રી સ્થાપતીને વિધાત્રી નામ આપી સર્વેનું ભવિષ્ય લખવાનું કામ સોંપ્યું છે. હા, હવે હું બધું જાણી ગઈ.

નારદ.—તારે શું કરવું તે હવે તેં જાણ્યું. પાર્વતીનો મોકલ્યો હું અહિં આબ્યો છું, તે હવે, તને જ્ઞાન થયાના સમાચાર કહેવાને જઈ છું. તને તારી આ સખીના કામમાં કાંઈ કહેવું પડે એમ નથી. એ અતિશય સુખી થાય એવો આશીર્વાદ ઉમાદેવિયે એને દીધો છે, તે ધૃતિ રીતે તું સાર્યક કર. તેમાં મારી અગત્ય પડે તો તું મારે સ્મરણ કરજે, એટલે હું આવીને તને સાહાય થઈશ.

ચિત્રલેખા.—મહર્ષિ, હું આપનો આભાર માનું છું. મહાદેવી પાર્વતીને મારા પ્રણામ સાથે કહેજો, કે, એ એનો ધર્મ જાળવવાને હવે નહિ ચૂકે.

નારદ.—ખહુ સારું, વિધાત્રી, હવે હું જાઉં છું. (જાય છે.)

ચિત્રલેખા.—આહા ! જગતની ઘટના કેવી છે? ખનવાના પ્રસંગ એકે પીજના સંબંધમાં કેવા અંકુર પામેલા છે. (સુલેખે.)

ઓખા.—(ઉઘમાં) ના, એમ થાય નહિ, ખરું કહેતાં રીસાવો છો શું કરવા? (એકાએક ગભરાઈ ઉઠીને) અહો મહારાજ, અહો. રાજકુમાર, તમે ક્યાં ગયા?

ચિત્રલેખા.—સખી, સખી, તને સ્વપ્ન આવ્યું?

રામા.—(ગભરાઈ ઉઠીને) અરે, આ શું?

ઓખા.—સખી, શોધી કાઢાડ પેલા મનહર, સુંદર રાજકુમારને.

રામા.—અહિં વળી રાજકુમાર શો? સખી, તું શું બોલે છે?

ઓખા.—રામા, દોડ, ઝાલ, પકડ. અરે, એ મારા હાથમાંથી જશે તો હું સદા દુઃખી થઈશ. એ મારી આંખના ભાગ્યા છે; મારા મનના માન્યા છે; અરે, એમણે વાત કરતાં કરતાં મને છતી લીધી છે. ચિત્રલેખા, તું કેમ આમ ઉભી રહી છે? તને મારી દયા નથી આવતી?

ચિત્રલેખા.—ત્યારે, શું અનિરૂદ્ધે? તારા તદ્દયમાં પ્રવેશ કર્યો?

ઓખા.—હા, સખી, અને તેથીજ હું અટકાવી રાકી નહિ. અરે, આહીને ઘેર આવેલાને હવે જવા દેવાય? બાપુ, આવજા

આપણે ચારે ખૂણે એમને શોધિયે. એમને જોઈને હસતી આંખો! હવે એમના વિના રહેછે. (ચારે બાજુએ શોધતી હોય એમ દોડમદોડા કરેછે.)
અરે, એ જતા રહ્યા! બધા ગુણ સારા, પણ આવડા રીસાળ હશે એમ મેં જાણ્યું નોહોતું.

રામા.—આપણી સખી ગાંડી થઈ હોય એમ મને લાગેછે.

ચિત્રલેખા.—એ તો પતિની અંખના કરતી સૂતી, તેથી એને એવું સ્વપ્ન આવ્યું.

ઓખા.—હેં! ત્યારે, એ સ્વપ્ન હશે? પણ એમ ક્યમ હોય? મારી નજરો નજર મેં એમને દીઠા ને હવે શક શાનો? અરે, એમણે પીતલસ્ર ધારણ કરેલું, કમળલોચન, શ્યામસુંદર, આનનુપાહુ^૧, અને લલ્લકર્ણ, એવા મને દુઃખમાં નાંખીને નાશી ગયા છે ને.

રામા.—વાર, એ શા માટે નાશી ગયા, કેમ રીસાવ્યા?

ઓખા.—એમણે મારા ઉપર અતિશય પ્રીતિ ખતાવી કહ્યું, કે, મારો જીવ જોડવાનું સ્થાન તું છે, અરે, એટલુંજ નહિ પણ તું મારા જીવનો જીવ છે.

રામા.—એવો હેતાણ વર તો બહુ સારો.

ઓખા.—સખી, મને નથી લાગતું, કે એ વર ખીજ કોઈને મળ્યો હોય. એમણે મને કહ્યું, અનહદ પ્રેમ છે, તેનો લેશ ભાગ પણ તારો તો હું સંતોષ પામીશ. સખી, તે વેળાનાં સુખ દુઃખદ થઈ પડેછે. જે સુખનું સાધન તેજ થાયછે, તેનો અનુભવ મને હવણાંજ થયો. તું ગમે તે કર, મને તેનો મેળાપ કરાવ.

રામા.—પણ તું તો કાંઈક કેહેવ રીસ શાથી ચડી તે તો કેહેતી નથી.

ઓખા.—મેં તેમને ઉત્તર આપણ મારો અનુભવ કાચો છે, માં

પ્રેમ તમારા ઉપર કેવો છે, એના ખુલાસો કરતા પહેલાં, તમે કોણ છો, તમારું કૂળ કેવું છે, તમે પરણ્યા છો કે કુવારા, ઇત્યાદિ તમારા સંબંધના વૃત્તાન્તથી મને જાણીતી કરો તો, હું મારી સખિયોને, ને માતાપિતાને તે બધું નિવેદન કરીને પછી કહું. કેહો સખી, એમાં મારો દોષ છે ? જેની સાંથે આપ્પો જન્મારો કાલાડવો તેનું બધું જાણી લીધા વિના એકદમ હા કેહેવાય ?

રામા.—ના, ત્યારે તો તારો વાંક નથી, એ તો તેં બરાબર કહ્યું; કાંઈ ઠગારો આવીને ઠગી જતો હોય તેની આપણને શી ખબર પડે.

ચિત્રલેખા.—ત્યારે, તેણે તને નામ ઠામ કહ્યું ?

ઓખા.—ના સખી, એટલું પૂછતામાં તો તે રીસાવીને ચાલવા લાગ્યા. મેં કાંડું પકડીને ઝાલી રાખવાનું ઘણું કર્યું, પણ જેણે મને જીતી લીધી હતી તેના ઉપર જીત કેમ મેળવી શકું ? એ રળિયા-માણા, સોહાગી, મારા હાથમાંથી છટકી ગયા. અરે, એવો ખુલાસો તેમને પૂછવા કરતાં, તમારી મારફતે પૂછાવ્યો હોત તો ઠીક થાત, પણ તે વેળાએ તેટલું ડાહ્યાપણ રહ્યું નહિ. અરે, એ કળાવાનતી કળામાં માંડે ભાન લપેટાઈ ગયું હતું તેથી સાન ચૂકી ને મારી આ દશા થઈ.

—હા, અરે, એમને સમજાવું કે, એ બૂલી, માટે એના

મારી વાહાલી સખી, તને આ સ્વપ્ન આબુ છે.

, શું તે મને હવે નહિ મળે ? સખી, હવે માંડે

કેમ જશે ? સખી, જેને મેં દીઠા છે તેના વિના

મન મળનાર નથી, તો, હવે હું શું કરું, કે

પને ઉંધી જવા દે. જોઈ વાંડે સ્વપ્નમાં ફરીને

થતી ચિંતાએ મારી ઉંધ નસાડી મૂકી છે,

એ પાસે હતા તેથી હું ઉંધમાં જાગતી

નથી, તેથી જાગતી છતાં ઉંધતી થઈ

થઉપર છવાઈ ગયું છે, તો ઉંધ ઉપર

૫ ! (પાસે રામા હતી તેને બાંહે)

રામા.—ખરેખત, તું ત્વદયશૂન્ય થઈ ગઈ છે. એમ હોય નહિ તો આવાં ઘેલાં કાહાડે? સખી, હું તારો પતિ નથી, પણ તેનું હેત તારા ઉપર હશે તે કરતાં વધારે હેત માં તારા ઉપર છે.

ઓખા.—અરે, એનું હસતું મલકાતું મ્હો, અને ત્વદય ધા કરતી આંખો! પ્રત્યેક દ્રષ્ટિપાતે દેખું છું, પણ તે હાથમાં આવતા નથી ત્યારે શું કહું. અરે હું એમને ક્યાં રોધું, ક્યાં જાઉં, અને હવે શું કરું? અહો પ્રાણનાથ, મારી દયા જરા તો આણો.

ચિત્રલેખા.—તું ગભરા નહિ. આપણે ઉમયાજી માતા પાસે ગયાં ત્યારે તેમણે મને કહ્યું છે, કે, વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ ને દિવસે ઓખાને સ્વપ્નમાં જે મળશે તે એનો પતિ થશે.

ઓખા.—હું સખી, ત્યારે એ મારા પતિ થશે? વચ્ચે કાંઈ વાંધો નહિ આવે, અને એ જેમ મને ગમ્યા તેમ સર્વ વાતે મારાં માત પિતાને ગમશે? કેવી સુખની વાત. સખી, તારાં વચનરૂપી અમૃતે મને જીવતદાન આપ્યું.

રામા.—ત્યારે, શું આજે તેજ દિવસ છે?

ચિત્રલેખા.—હા, માટે સખી, તું બળાપો કરીશ નહિ.

ઓખા.—ત્યારે, હવે તું તેને આણી આપ. માં એમના ઉપર પૂરું મન હતું, તેમાં ઉમા માતાની સંમતિ મળી, એટલે હવે તો છોક તેમના પ્રેમના વંદોળિયામાં વિંટળાઈ ગઈ. માટે તેનો ભેટો વેહેલો કરાવ. સખી, મને સુખી કરવાનું હવે તારા હાથમાં છે. હું તને વાહાણી છું તો મારા વાહાણને તું આણી આપ. હવે મારાથી વાર વેઠાતી નથી મારા ત્વદયમાં બિરાજમાન થયેલાનાં મને પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવ. એટલું કામ કર.

ચિત્રલેખા.—નામ ઠામવિના હું તને શી રીતે આજારે તેની છખી તારા ત્વદયમાં પેશી રહેલી છે ત્યારે તારૂં, એટલે, હું તેને ઓળખીને આણી આપું.

રામા.—લે, સખી, હું તને ચિતરવાની ર

ઓખા.—(ચિતરવાનો પ્રયત્ન કરતાં) સખી, તે સર્વાંગ વ્યાપી ગયેલાને હું બાહાર ખતાવી શકતી નથી.

રામા.—જો વળી, ચિતરવો હોય તેટલી ઘડી પણ ત્દૃશ્યમાંથી કાઢાડવો ગમતો નથી કે શું ?

ઓખા.—ના સખી, તે કાઢાડ્યા નીકળતા નથી, કંપિત ત્દૃશ્યમાં તે સ્થિર નથી, એટલે મારાથી ઓળખાતા નથી. મારો કર એમને પોતાનાથી કાઢાડવાને ઇચ્છતો નથી તેથી તે ધ્રુજેછે. સખી, તું ચિતર, હું ઓળખીને તને ખતાવીશ.

રામા.—એણે કે દાહાડે દીઠાછે જો એ ચિતરે.

ઓખા.—ત્યારે, હવે શો ઉપાય કરવો ? તુ મારી સખી છે તેથી મારા ત્દૃશ્યમાં તારો પણ પ્રવેશ છે, તો તેની ગુફામાંથી તું એમને ઓળખી કાઢાડ.

ચિત્રલેખા.—એક સ્થાનમાં બે વસ્તુ રહી શકતી નથી. મને તારા ત્દૃશ્યમાંથી કાઢાડીને તેં એને જગ્યા આપી, એટલે હું શું કરું? તેં તારે હાથે એવું કર્યું.

ઓખા.—સખી, પણ માફ હેત તો તારા ઉપર એટલુંને એટલુંજ છે.

ચિત્રલેખા.—વાર, ત્યારે હું ચિતરવા માંડુંકું, તેમાંથી જો તારો માનીતો હોય તો ઓળખી કાઢાડજો.

ઓખા.—મારી વાહાલી સખી, લે આ સામગ્રી.

ચિત્રલેખા.—(આલેખતાં) હવણું મીઠી મીઠી વાણી એમચર, પણ ૧૦૦ મળશે ત્યારે બધું બૂલી જઈશ.

મા.—ખરી વાત છે, વાતો કરનાર મળશે, એટલે અમારી સાથે કરશે ?

—સખિયો, એમ નહિ થાય, હું તમને મારાથી દૂર થવા

૧, તેં આ શું આલેખ્યું ?

આ ચિત્ર છે, એમાંથી ડોઢમાં કાંઈ અંશ

મળતો આવતો હોય, તે જાતિ, વિસ્તારથી આલેખું. જો આ ગાંધર્વ, નાગ, સિદ્ધ, ચારણ, કિન્નર ચિત્રસ્થા છે.

ઓખા.—સખી, મને તથ જનારની મુખમુદ્રા કોઈ જુદાજ પ્રકારની મનહર છે, માટે આ જાતિમાં તે હોયજ નહિ.

ચિત્રલેખા.—સખી, જો આ યાદવકુલ આલેખ્યું છે, એમાં તારો પતિ છે ! જો, આ.

ઓખા.—સખી, મારા યનાર પતિને ઓળખી કાઢવાને એટલી બધી ઉતાવળ થાયછે, કે બધા ભણી સામઢું જોતાં એકેને પૂરેપૂરું નિરખીને જોવાને બનતું નથી. રેહે, મને ધારીને જોવા દે. (એકએક હરષમાં આવી જઈને) અહો, આપ અહિયાં બિરાજમાન છો કે ? ખુણામાં ઠીક સંતાઈ પેઠા છો તો ! સખી, હું તારો પાડ માનું છું. (છબી લઈને છાતી સાથે ઝાળીને) મારા પ્રાણના પ્રાણ, જો આપે ફરીને દેખા દીધી ના હોત તો મારા પ્રાણ રેહેવાના નોહોતા.

રામા.—અરે, આમ શું ઘેલાં કાઢાડોછે ? એ તો કાગળ ઉપર છખી ચીતરી છે.

ચિત્રલેખા.—(હસીને) એનો ઉભરો એક વાર રામવા દે. સખી ઓખા, તારા સ્વામીને ભેટાય એટલું ભેટી લે, પણ જોજે, કાગળ ફાટી જાય નહિ.

ઓખા.—(શરમાઈ) હું, આ કાગળ ઉપર બિરાજ્યા છે ? સખી, મારી વાહાલી સખી, શાણી સખી, આ મારા પ્રાણપતિ છે, પણ એ કાણ છે તે હું ઓળખતી નથી, તું મને ઓળખાવ.

ચિત્રલેખા.—એ તો દ્વારકાપતિ શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર પ્રલુપ્તના લાડકા કુમાર અનિરૂદ્ધ છે. ત્રણલોકમાં એના જોવા કોઈ પરાક્રમી નથી. છે તો બાળવેશ, પણ પર્વતસાથે પર્વત પછાડીને ચૂરેચૂરા કરી નાંખે એવો બળવાન છે. ધન્ય છે ઓખા, તારી પ્રસન્નતા યોગ્ય સ્થાને પડી છે.

ઓખા.—ત્વદ્વયનો હેરક, પ્રેમનો છાનો દૂત, મનનો મીઠો, સ્વચ્છંદી.

ચિત્રલેખા.—માટેજ સ્વચ્છંદ વેડા કસ્યા. સખી, તારું ત્વદ્વય ત્યાં શી રીતે જઈ પોહ્યાંચુ ?

ઓખા.—પાર્વતી માતાએ મારા પ્રેમનો છેડો આ લૃદ્ધમાં ધા-
લેલો, તેથી માંડે લૃદ્ધ દોરાઈને ત્યાં ગયું. પણ સખી, તું કહે, મારાં
માતપિતા કાંઈ વાંધા તો નહિ કાઢાડે ?

રામા.—વાંધા જેવું હોય તો ઉમામાતા યોગ આણે શાનો.
અરે, આ તો આખું કુળ કુટુંબ છે. લાવ, ઓખા, મને જેવા દે.
પ્રત્યેકને જેતાં મને ધણા આદર થાયછે. જો, જો, ઓખા, તારા અ-
નિશ્ચ કરતાં આ મૃતિ જય એવી છે કે ? અહો, આખા જગતની
લુચ્ચાઈ એની આંખમાં આવી ભરાઈ છે, એનું હસવું કેવું રાજે છે ?
એના ગાલ ઉપરનાં ખંજન લૃદ્ધ સુસરાં નીજળી જાય છે.

ચિત્રલેખા.—ઓખા સાથે તારૂં પણ લગ્ન લાગ્યું કે શું ? તારા-
માં આટલી સમજણ આવી છે, એ તો મેં આજે જાણ્યું.

રામા.—(લજવાઈને) આ કાણુ જ ?

ઓખા.—બાપુ, તું પછી પૂછજે, પણ હવણું મને પૂછવા દે.
સખી ચિત્રલેખા, હવે તું એમને આણી આપ.

ચિત્રલેખા.—રામાની છતાસા પૂર્ણ કરવા દે. રામા, એ જંબુ-
વતીનો પુત્ર સાંપ છે.

રામા.—મને એ ચિત્ર બહુ ગમી છે. સખી, આટલો કાગળ
મને કાઢી લેવા દે.

ઓખા.—સખી, સંભાળજે મારા અનિશ્ચને કાંઈ અજા ના
આવે.

રામા.—(કાઢી લઈને) બહુ સારૂ, સખી, લે તારા પતિ.

ઓખા.—મારા પતિ આણી આપવાનું આ આપણી કળાવંતી
સખીના હાથમાં છે. ચિત્રલેખા, મેં તારામાં આટલી બધી છત જાણી
ના હોતી.

રામા.—અરે, એની બાકીની છત, તને તારો પતિ મેળવી આ-
પશે ત્યારે જણારો.

ઓખા.—મારી વાહાલી સખી, જો તારો ઉપાય ચાલે તો
પૂર્ણ ચંદ્ર સરખા વદનવાળાને આણી આપ. અરે, એનું પ્રત્યક્ષ મુખ-
કમળ જોવાનો મને લાભ નહિ મળે તો મારા પ્રાણુ ટકશે નહિ, એવા

મારો સંદેશ કહીને, મારીવતી કરગરીને, થાય એટલા કાલાવાલા કરીને, અને હરેક પ્રકારે સમજાવીને અહિં તેડી લાવ. માંડ એટલું કામ કર; હું બાણું છું કે આ કામ જોવું તેવું નથી, તો પણ મારા લ્હયે માની લીધું છે, કે તારાથીજ હું સુખી થઈશ.

ચિત્રલેખા.—સખી, હું તને વધારે અધિરી કરવા ઈચ્છતી નથી. આકાશમાં ગમન કરવાની મારી શક્તિ છે. અને તે શિવપાર્વતીની કૃપાથી પ્રાપ્ત થઈ છે તેનો ઉપયોગ તેમનીજ ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાને હું પ્રથમ કંઈ છું, અને દ્વારિકાં જઈને તારા પતિને લઈ આવું છું. તું ધીરજ ખમજો.

ઓખા.—હું, એમ છે? ત્યારે તો બાણુ, તું ખનતી ઉતાવળે વેહલી આવજો. અને રસ્તામાં સાવધાની રાખજો. જોજો મારા પતિને કાંઈ થાય નહિ.

ચિત્રલેખા.—તારા પતિનો વાંકો વાળ થવા દર્શા નહિ. તું એ વિષે હંમેશા જીવ રાખીશ નહિ. (અંતરિક્ષ ગમન કરે છે.)

રામા.—આશ્ચર્ય! સખી, એ મેં - બિણીની પેરે હડી ન સખી, એ નફી તારા કાન્તને નથી. આ તો છાનું

ઓખા.—પા

સાળ છે.

અંક ૫ મા.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થલ, દ્વારામતિ.

ચિત્રલેખા અદ્વૈત પ્રવેશ કરેછે, તેની પછવાડે સુદર્શન
ચક્ર ધાયછે.

ચિત્રલેખા.—અરે, આ સુદર્શન ચક્ર માં માયું ઉડાવી દેશે, તો
આતુરતાથી વાટ જોનારી મારી સખી નિરાશ થશે. હવે હું શું કરું ?
એ તો આ આલ્યું ધાતુ. અહો, નારદમુનિ, ત્રાહિ ! ત્રાહિ ! (એમ
કેહતાં ગામતીજનમાં પ્રવેશ કરેછે.)

નારદ.—(વેણાસહિત પ્રકટ થઈને) કોણ મારો આશ્રય માગેછે ?
શું, ચિત્રલેખા, ચિન્તા નહિ; થોભ સુદર્શન, એ કામ કૃષ્ણને ગમતું
નહી; માટે જ તું તારે માર્ગે. (સુદર્શન પાછું લયછે) ચિત્રલેખા, ની-
વાર. તં અમર છે ને ડરેછે શું ?

(કરીને) નારદમુનિ, આખાને સ્વ-

ગ લેવા આવી છું; માટે

પાપ કરો.

નુકૂલ પડશે. તા-

બી રહી ૧

બકુલાંક.—પ્રિય અનિરૂદ્ધ, પાર તો નહિ હોય પણ બધું અંતરે પડી હશે તો.

અનિરૂદ્ધ.—

(યતિ)

અંતર સાથે અંતર એક થયું તો, અંતર નવ જાણો;

અંતર ન મળે ત્યારે, સમિપ છતાં પણ અંતર અતિ માનો.

બકુલાંક.—જો એમજ હોય ત્યારે તો અવશ્ય એ સ્ત્રીને તમે વિસારી દો. જે સ્ત્રી કાણ જાણે ક્યાંય પડી હશે, તેમ છતાં, તમારા દૃઢ્યનો જેણે આટલો ખર્ચો કબજો કરી લીધો છે, તે જો કદાપિને તમને મળી, તો પછી, કેદીના કરતાં પણ તમારી ભુંડી વલે થશે.

અનિરૂદ્ધ.—મિત્ર, એનું જેવું રૂપ છે તેવાજ ગુણ છે, તો પછી તેવીના દૃઢ્યથી કારાગૃહમાં નિરંતર કેદી રહેવામાં હું સુખી ગણાઈશ. એના વિરહથી માંડે શરીર કરમાય છે, નાના પ્રકારના અંગજા અને ચંદનથી વિશ્રાંતિ મળવાને બદલે, મને તે આગના અંગારાજેવા લાગે છે. હવે હું શું કહું? જોને માથે કાંઈ આવી પડેછે, તેને કરો ઉપાય કરવો સૂઝતો નથી. તેમાં વળી માંડે દૃઢ્ય ચોરાવાથી દૃઢ્યશૂન્ય થઈ ગયો છું, તો પછી કરો પણ ઉપાય સૂઝવાનું, તારા વિના મારી પાસે બીજું કાંઈ સાધન નથી. મેં આટલા દિવસ આ બધું છૂપાવી રાખ્યું, પણ મારાથી નંખાઈ જતા સ્વાભાવિક નિષ્વાસે, અને સોસાઈ જતા મારી સાથે ઠગાઈ કરીછે.

બકુલાંક.—હા, એમજ થયું છે, અને એટલાજ ઉપરથી તમારા પ્રયત્ન અને પિતામહ શ્રીકૃષ્ણજીનું બોલવું થયું. કે, એ તે છો-છે, કે છોકરી.

અનિરૂદ્ધ.—એમ કેમ?

બકુલાંક.—એ કેહે, કે, જો એ છોકરો હોય તો બેસી શું રહ્યો છે, મનવાંછિત સ્ત્રીયો પરણી લાંબા છિયે, તો એ પણ એમજ કરે.

અનિરૂદ્ધ.—એ વાત ખરી, પણ એ કાણ છે, એ હું કશું જાણતો નથી, એટલે હું શું કહું? પણ લોકોમાં કેહેવાયછે, એ જો ખરું પડે, તો મેં એક કામ કસ્યું છે.

બકુલાંક.—અરે ત્યારે, તે હજી લગણ કહેતા કેમ નથી.

અનિરૂદ્ધ.—હું સ્વપ્નમાંથી જાગ્યો કે તુરત ઉશકેથી ઉડીને પાં-
ગયે માયું કરીને સૂતો.

બકુલાંક.—(હસીને) બહુ મ્હોટું કામ કર્યું. એમ કરવે શું થાય?

અનિરૂદ્ધ.—એમ કરવાથી કેહેછે, કે, આપણને જેવું સ્વપ્ન આ-
વું હોય તેવુંજ સામાને આવે.

બકુલાંક.—એમ કદાપિને થયું, તો પણ તેથી તે શું વળવાનું છે? તમે શક્તિમાન છતાં નિરૂપાય બની ગયા છો, તો અપજા એકલી શું કરી શકશે?

અનિરૂદ્ધ.—મારામાં જે પ્રવેશ કરી શકી તેને તમે અપજા કાઢો છો. અરે! એ તો ધૂરી સપજા, હરો (ગાયનનો અવાજ સાંભળી) જોતી, આ વળી પાછુ ગાંડપણ ચલાવ્યું છે. મને સુખ થવાને અને ગમત મળવાને મારી માતા આ સ્ત્રિયો પાસે ગવરાવે છે, પણ એ શું કરે છે, શું ગાય છે. એ કાંઈ હું જાણતો નથી. માંડે ચિત્ત એકમાંજ પેડું છે તે ખીજમાં ક્યાંથી પેચી શકે.

બકુલાંક.—મિત્ર, ખીજમાં જીવ પરોવાય તો એટલી વાર તને શાન્તિ વળે, માટે ચાત્ર આપણે ત્યાં જઈયે.

અનિરૂદ્ધ.—ભાઈ, એના પ્રેમના કામળ પણ તીક્ષ્ણ અંકુરની અણિયે મારો જીવ પરોવાઈ ગયો છે તે હવે ખીજમાં થી રીતે પરોવાય પાણુ તું કેહેછે તો ચાત્ર હું તારી સાથે આવું છું. (બચે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થલ, દીવાનખાનું.

અનિરૂદ્ધ, બકુલાંક, સ્ત્રિયોનું ટોળું, ચિત્રલેખા

અદ્ધર પ્રવેશ કરે છે. સ્ત્રિયો ગાય છે.

“ ફગનવા મારા કરસે સરક ગયો રે ” એ રાગ.

કુમાર કયા દુઃખથી સોસાઈ ગયા રે,

વિજયની મેર યારો, કુંવરજી દુખડાં જારો. કુમાર. ૧

માત એ કેહેછે રે, આશીપ દેછે રે, કુંવર ધરને ધોર.

અમા ને ખલા જશે, કાલે તો સાડે થાશે,

ધીરજ ધરવાથી ધીરજ વળે રે. કુમાર. ૨

ચિત્રલેખા.—(અદૃશ્ય નીચે ઉતરી આવતીને) ગીત, વાદ્ય થાયછે, પણ કશામાં એનું મન ગોઠતું નથી, રહી રહીને નિશ્વાસ નાંખેછે, પુષ્પ-વાસ ઉપર કશી પ્રીતિ નથી, ગાત્ર નરમ થઈ ગયાં છે, તેથી રવેચ્છા પ્રમાણે કોઈ પણ અવયવનું ચલન વલન કરી શકતો નથી, વિરહ-આકુળ થયેલો દેખાયછે, માટે નફી કોઈ હરિણાક્ષિના કાંસામાં એ ફસી પડ્યો છે. (ચિત્રા કરીને ગાવા માંડેછે.)

અનિરુદ્ધ.—સખુર સખુર, તમે હવે વધારે અમ લેશો નહિ. જાઓ તમે હવાણાં, માતાજીને પ્રેહ્લેજો કે એ હવાણાં પોહોડી જશે.

ચિત્રલેખા.—ખહુ સાડે કુમાર (તેઓ નમન કરીને જાયછે.)

અનિરુદ્ધ.—મિત્ર, આવા સમારંભથી પ્રેમની લેહર ઉલટી ચડે કે ઉતરે ?

અકુલાંક.—પ્રેમના નિશામાં જરા પોહોડી જાઓ, એટલી વાર હું રાજસભામાં જઈ ખેસુંધું, અને તમારા સંબંધી શી શી વાતો થાય છે, અને શા શા ઉપાય યોગ્ય છે, તેની તપાસ રાખુંધું.

અનિરુદ્ધ.—ખહુ સાડે. તમને મારી ચિન્તા ના થાય તો કોને થાય ? મિત્ર તમે જઈ આવો. (જરા આગે થાયછે.)

અકુલાંક.—ઠીક મિત્ર, હું જાગુંધું. (જાયછે.)

અનિરુદ્ધ.—(હાને) અરે, મને કાંઈ એન પડતું નથી. અહો પ્રાણપ્રિયા ! (માયછે.)

ધનાશરીનું પદ.

“રામ નામ તું ભજલે ખ્યારે કયુ મગરૂની કરતા હે” એ રાગ. પ્રિયા થઈ બીડા શું પાડે, આતી દર્શન દે ખ્યારી, નહિ તો મારો જીવડો જશે, થારો હાણુ ધણી ભારી. પ્રિયા હઈશ કહિં પણ ત્વદય વશી છે, જાણી નહિ પણ ન પૂરાતન પ્રીતિને પારો, અહિયાં ખાંધી આણીતી ઠેકડી કરી શું ઠેકડી ચાલી, ઘટે ન દંપતિ ન વાંક, ધુનો, અપરાધ ગણે તો, ક્ષમા મ

અહિં આવી કર આંખે દઈને, અધિરાને હણ આનંદે,
પણ રહી રહી તું રીખાવીને, રાછ ના રેહે સાનંદે. પ્રિયા. ૩
ચિત્તલેખા.—ચાલો, આ પ્રસંગ ઠીક આનંદો છે. (તના પાસે
જઈને હાથવતે તેની આંખે ઢાંકે છે.)

અનિરુદ્ધ.—અહો, કાંઈ કોમળ હાથનો મને સ્પર્શ થયો.
એણે મારી વિનતિ ધ્યાને ધરી, પણ શું એ મારી પ્રિયા હશે? અને
એના વિયોગથી મને કાંઈ થાયછે કે નહિ તેની પરીક્ષા કરતી હશે?
(હઠીને આસપાસ જોઈને) અરે, હું અહિંયાં કાંઈને દેખતો નથી, પણ
સ્વપ્નની એની ચેષ્ટાના મને ભણકારા વાગી રહ્યા છે, તેથી સ્પર્શ થયો
લાગ્યો હશે; નહિ તો જગૃતસ્થિતિમાં એવો ભાસ થાય નહિ. લાવ
જરાક આડો થાકે, જો પાછું સ્વપ્ન આવે તો.

ચિત્તલેખા.—(સ્વપ્ન) ઠીક, એને પણ સ્વપ્ન આવ્યું દેખાયછે.
અને તેવું પાછું સુખ ભોગવવાની આશાએ પોહોડ્યો છે.

અનિરુદ્ધ.—(હાથે માથું ઝુકીને) ભેરતી અથવા બેહાગ.

“ચોક્કિયોરે મરીરે મસકે ગઈ છીન” એ રાગ.

નયન રે આ મારી રે, મિચાઈ કાં ન જાય?

અધિરી જોવાને, પ્રિયા પ્રાણ પ્યારીરે.

બાકુલી વિરહ, ન વેઠાય. નયન આરે.

૧

(પાછો સુવેળ.)

ચિત્તલેખા.—અહો, હરતકમળમાં મુખકમળ કેવું શોભેછે.
(પાસે જઈ તેનું માથું ડાંચું કરેછે.)

અનિરુદ્ધ.—અરે, આ શો ચમત્કાર? અહિં હું કાંઈને દેખતો
નથી ને આ શું? (જલસાઈને આમ તેમ જોતાં) અહો દીર્ઘાક્ષિ, તું કાંઈ
મહાશક્તિ હોઈ, અને આ પ્રમાણે મારી ચેષ્ટા જોતી હોઈ, તો મારા
પર ભણી જો, અને મારા ઉપર દયા કરીને મને પ્રત્યક્ષ દર્શન દે.

ધડનારે પૂરી નવરાશ લઈને પ્રેમથી તને સુંદર ધડી છે. તેમાં

ઉત્તમ ગુણ મુકેલા થોડા સહવાસમાં જો મારા જાણવામાં

કે દિગમ્ભ પની ગયોછું, એટલે તારી સાથે જોડાઈ

લેવાને હું અતિશય અધિરો પની ગયોછું.

ચિત્રલેખા.—(સ્વગત) રૂપ ને ગુણ બંને એને દિલ વશ્યાં દેખાય છે. (તેડું કાંડુ ચાલવા જાયછે)

અનિરૂદ્ધ.—(ચિત્રલેખાડું કાંડું પકડવાનો પ્રયત્ન કરતાં) ભૈરવી

છૂપી રહી સંતાવે, અહો, મુને છૂપી રહી સંતાવે.

ન મે'રી લે'રી લેહેર દઈ, મુને છૂપીગ ટેક.

શા ધુના ને શા વાંક સાર,

મુજ પર રોશ ખતાવે. મુને છૂપીગ

અરે, એમો હાથ મારા હાથમાં આવતો નથી, પણ નખી એ હાથ કાંઈ સ્ત્રીનો છે, એ તો ખરું, પણ મારી પ્રિયાનો સ્પર્શ થતાં હું રોમાંચિત થતો તે આ સ્પર્શથી કાંઈ થતું નથી, માટે એ સ્પર્શ મારી પ્રિયાનો નથી એમાં કાંઈ પણ શંકા નથી. (ઘટણે બેસીને) અહો મહાશક્તિ. તું જે હોઈ' તેને હું સાચાર ખની ગયેલો વિનવીને કહું છું, કે જો તું મારા રૂડાને માટે આવી હોઈ', મારી પ્રિયા હોઈ', અથવા મારી પ્રિયાની પ્રેરેલી હોઈ'. અથવા અમારો યોગ કરી આપનારી શક્તિ હોઈ', તો હવે ખડુ થયું, મારા ઉપર કૃપા કર, અને મને તારાં પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીને જેના વિયોગથી હું વિમારાણ કહું છું તેની મને બેઠ કરાવ. આ પ્રમાણે મારામાં અધિરાઈ ઉપજાવીને મારી ધીરજનો નાશ કર નહિ.

(ચિત્રલેખા.)—(તેનો વાંસો જાખડીને) સાખાશ, કામપુત્ર, સાખાશ. તારા નિર્ભજ અંતઃકરણમાં ખરી પ્રેરણા થઈછે, માટે હું તને પ્રત્યક્ષ થાઉં છું.

અનિરૂદ્ધ.—(સસંત્રમ હાથ બેસીને) મહાશક્તિ, મને કૃતાર્થ કહ્યો. (તેને વંદન કરેછે પણ સ્વગત) હું ધારતો હતો એમજ નીકળ્યું. આ તો મારી પ્રિયા નોહોય, અરે, એ તો આ કરતાં ખડુ રૂપાળી છે.

ચિત્રલેખા.—તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, અહો યદુનંદ, તમે કાના સપાટામાં આવી ગયા છો, કે આ પ્રમાણે વિલાપ કરો છો ?

અનિરૂદ્ધ.—હું તેને દીડે ઓળખું છું, પણ તેના સંબંધી બીજું કાંઈ જાણતો નથી, તે મને સ્વપ્નમાં દેખા દઈ તેટલી વાર સુખી કરી ગઈ; પણ ત્યાર પછીની મારી ગતિ મહામાઠી થઈછે. પણ કૃપા કરીને કાહો તમે કાણ છો ?

ચિત્રલેખા.—ધીરે ધીરે બધા ખુલાસો થશે; પણ તમે વિખુટાં કેમ પડ્યાં ?

અનિરુદ્ધ.—અરે, એમાં તે પ્રિયાનો કાંઈ દોષ નથી; મારોજ છે. મારા ઉપર તેનો પ્રેમ અનહદ છે, તેની તો ખાતરી થઈ ચૂકી છે. પણ હું આવડો પ્રસિદ્ધ છતાં, અને અમારું કુટુંબ આવું પરાક્રમી છતાં તે જાણે એટા કરવાને ના ઇચ્છતી હોય, તેમ તે સંબંધી પૂછપરછ કરવા લાગી, તેથી મને રીસ ચડી, ને તેને કાંઈ ઉત્તર નહિ આપતાં રીસાવી ચાલ્યો, પણ તેનું નામ મામ કાંઈ પૂછાયું નહિ.

ચિત્રલેખા.—તેની આટલી બધી પ્રીતિ જોઈ છતાં એકદમ રીસાવી શું ચાલ્યા ?

અનિરુદ્ધ.—મેં ડગલાં આગળ ભણ્યાં તો ખરાં, પણ મારું અંતઃકરણ તેનાથી વિખુટાં પડતાં બહુ એવાઈને દુઃખી થવા લાગ્યું, તેથી રીસાવ્યો છતાં પણ પાછો ફરવા જતો હતો, એટલામાં આ શત્રુનું કામ સારનારી આંખ ઉઘડી ગઈ. અરે, તે દિવસનો મારી પ્રિયા સાર વલખાં મારું છું. તમારે તેનો કાંઈ સંબંધ હોય ને મને મળવો તો મારા થઈ ગયેલા વાંકને માટે હું તેની ક્ષમા માગું, હું તેને પગે પડું, અરે, એ રીઝાતી હોય તો એ જો કહે તે કર.

ચિત્રલેખા.—તે મારી રાખી છે; તેને પણ એવુંજ સ્વપ્ન આવ્યું છે.

અનિરુદ્ધ.—હૈં, તેણેજ તમને અહિં મોકલ્યાં છે? શી આનંદની વાત ?

ચિત્રલેખા.—હા, તમારા કરતાં તે વધારે દુઃખી થાય છે; તેનું તદ્દય તમારાથી કોરાયડું છે; ક્ષણે ક્ષણે નિઃશ્વાસ મૂકે છે; અને તમારા દર્શનની લોભી અતિશય પરિતાપ પામે છે.

અનિરુદ્ધ.—હૈં, તે મારામાં એટલી બધી અનુરક્ત છે? અહો મન, હવે તું અધીરું ના રહે, વાર તે કોણ છે ?

ચિત્રલેખા.—શોણિતપુરના બાણાસુરની તે કન્યા છે. અને તેનું નામ ઉપા છે.

અનિરુદ્ધ.—ઉપા, ખરી ઉપા, તદ્દયમાં વિરહાગ્નિ પ્રજ્વલિત કરીને બાળનારી માટેજ ઉપા. એનું નામ પાડનારને ધન્ય છે.

ચિત્રલેખા.—પાર્વતી દેવીના એ પ્રસાદ છે.

અનિરુદ્ધ.—હૈં, ત્યારે ગણપતિની સાથે પાર્વતી માતાએ ઉપ-
જ્ઞાતીને બાણને આપેલી તેજ એ.

ચિત્રલેખા.—હા, તેજ એ.

અનિરુદ્ધ.—આહા, હું કેવો ભાગ્યશાળી ! મારો પ્રેમ કેવો ચો-
ખ્ય રથજો બંધાયો છે. હવે તે એના રૂપગુણમાં ખામી ક્યાંથી હોય ?
મહાશક્તિ જગમાયાના હાથથી રચાયેલી, માટેજ તેમની શક્તિ એનામાં
ઉતરી છે. હવે મારા ભાગ્યનો ઉદય થયો. એ અલૌકિક પૂતળીની સાથે
મારો સંબંધ નક્કી થશે ? અમત્કારિક શક્તિવાળી પરોપકારી દેવી !
તમે મારો સંશય મટાડો.

ચિત્રલેખા.—પાર્વતી દેવિયેજ તમારું બંનેનું જોડું નિર્માણ કરેલું
છે. માટે હવે સ્વસ્થ રોહો, પણ બાણસાથે કામ છે, માટે જો હિંમત
ચાલતી હોય તો ચાલો, હું તમને આકાશમાર્ગે લઈ ચાલું.

અનિરુદ્ધ.—એક પ્રાણ મેળવતાં બીજા પ્રાણ જશે તેની હું દ-
રકાર કરતો નથી, માટે કૃપા કરીને મને સત્વર લઈ જાઓ.

ચિત્રલેખા.—તમારાં માતપિતાની આજ્ઞા લેતી હોય તો જાઓ
લઈ આવો.

અનિરુદ્ધ.—પ્રેમ ચોટેલી સ્ત્રી હજી લગણું હું મેળવી શક્યો
નથી, તેથી આખા કુટુંબમાં મારી હાંસી થાય છે. માટે મારી પ્રાણ-
પ્રિયાસહિત હું તેમનાં દર્શન કરવા જઈશ. હવણાં તો મને મારી
પ્રિયાનો સત્વર મેળાપ કરાવો.

ચિત્રલેખા.—ચાલો, હું તમને આકાશમાર્ગે આમને આમ
ઉપાડી ચાલુ છું.

અનિરુદ્ધ.—હું એટલુંજ ઈચ્છું છું. અરે. તમે કોઈ મહાશક્તિ
છો. (અનિરુદ્ધને ચિત્રલેખા અદ્ધર લઈ ચાલે છે.)

હાસી પ્રવેશ કરે છે.

હાસી.—અરે, અહિયાં તો કોઈ મળે નહિ. કુંવરનો હીંચકો ક્યાં
જે ? હીંડ, જઈને રૂડમવતીને તેડી લાવું. (જાય છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ, રૂમવતીના મહેલ.

શોકાતુર રૂમવતી અને પ્રદ્યુમ્ન પ્રવેશ કરેછે.

પ્રદ્યુમ્ન.—પ્રિયા. તું શું કરવાને આજ્ઞાયછે. તારા પુત્રને બીજું કાંઈ થયું નથી.

રૂમવતી.—પ્રાણપતિ, એ સારી સારીને આજ્ઞો થઈ ગયો છે ને આપ એમ શું બોલોછો. ભાયડાતો કઠણ કાળજના હોય, પણ અમારાથી તો વેઠાય નહિ. હવે તો ટેકા લાગે એવો કાંઈ ઉપચાર કરાવો તો ઠીક.

પ્રદ્યુમ્ન.—વૈદે એની ચિકિત્સા જોઈને કહ્યું, કે, એને કાંઈ બ્યાધિ નથી પણ આધિ છે, અને તેના ઉપાય તો એ શો કરે? મં એના મિત્ર બકુલાંકને પૂછ્યું તો તેના કહેવાથી જણાયછે, કે કાંઈ કન્યામાં ચિત્ત લાગવાથી તે ચિંતાગ્રસ્ત થઈ ગયોછે.

રૂમવતી.—ત્યારે તે કન્યા તેને આણી આપો.

પ્રદ્યુમ્ન.—(હસીને) પ્રિયા, માફ ચિત્ત તારામાં પેડું ત્યારે તને આણી આપવામાં મને કાણુ ઉપયોગમાં આશ્ચું હતું ?

રૂમવતી.—આપ પોતેજ.

પ્રદ્યુમ્ન.—ત્યારે એ પણ પોતાને મન ગમતી કન્યા લઈ આવે, એમાં આજ્ઞાવું શું કરવા જોઈયે? એ કાંઈ વીર પુરુષનું લક્ષણ નહિ, હવે એ નહાનું બાળક નથી. મં એના મિત્રને કહ્યું છે, કે, એ તે છોકરો છે કે છોકરી. (દાસી પ્રવેશ કરેછે) જોઈને ગમતી કન્યા લઈ આવે. અમારા કુળની એ રીતિજ છે.

દાસી.—ત્યારે શું કુંવર કન્યા લેવા ગયા હશે ?

રૂમવતી.—દાસી ! તું એમ કેમ બોલેછે. શું, કુમાર એના મહેલમાં નથી ?

દાસી.—નાજી, એ તો કહિએ નથી. જે હિંદોલા ઉપર પોહોડયા હતા તે પણ નથી ને.

રૂમવતી.—હું, અરે, ત્યારે એ ક્યાં ગયો હશે ? મને ધારકો

પડેછે, માઈ મન ગભરાયછે, અરે એને કાઈ ઉપાડી તો નહિ લઈ ગયું હોય ?

પ્રદ્યુમ્ન.—નહાનો બાળક હોય તો ચિંતા. એના વિષે પિતાજી બહુ કાળજી રાખેછે. તેમના બોલાવાથી ત્યાં ગયો હશે.

દાસી.—નાજી, ત્યાં પણ નથી તે કહિં પણ નથી. મેં બધે બાળ કાઢાડી. કૃષ્ણજીએ ચોગરદમ માણસ દોડાવ્યાં છે તો ખરાં, ને આપને પણ ત્યાં તેડ્યા છે.

પ્રદ્યુમ્ન.—નહાની સરખી વાતને કૂચી વધારી દીધી છે.

રૂકમવતી.—પ્રિયપતિ, મારો પુત્ર બોવાયો એ નહાની સરખી વાત ? આપ આ શું બોલો છો ? જાઓ, પ્રિય ! આપ પધારો ત્યાં, એના શોધ કરો, એને વેહેલો શોધી લાવો.

પ્રદ્યુમ્ન.—પ્રિયા, તું ચિંતા કરીશ નહિ. મને તો લાગેછે કે જે કન્યામાં એનું ચિત્ત ચોંટયું છે તેને લેવાને ગયો હશે. જે હશે તે હવાણાં જાણાશે. આ હું ચાહ્યો. (જાયછે.)

રૂકમવતી.—દાસી, પ્રિયપતિને ઘણી ચિંતા થતી નથી. પણ મને તો અતિશય ગભરામણ થાયછે. અરે ! મારા કુવરને કાણ લઈ ગયું હશે, એ ક્યાં ગયો હશે ? દાસી, મને ત્યાં લઈ જા. (દાસી દોરોને લઈ જાયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ, કૃષ્ણમંદિર.

કૃષ્ણ, બળરામ, યુધિષ્ઠાન, ગદ, સાંબ, સારાણ, નંદ, ઉપનંદ,

ભદ્ર, પ્રદ્યુમ્ન, સાત્યકિ, વિષ્ણુ, અનાધૃષ્ટિ સેનાપતિ.

કૃષ્ણ.—ચાલ્યો, અનિરૂદ્ધ વીર છે, તેથી એની બહુ ચિંતા કરવા જેવું નથી. પણ યુવાવસ્થાના મદોન્મત્ત હાથી ઉપર વિચારનું અંકુશ ના હોય તો અવિચારની વર્તણૂક થાય.

બળરામ.—પોતાના ગળ ઉપરાંત કોઈની સાથે બાથ ભીંડે તો કદાપિ એ દુઃખમાં આવી પડે, અથવા એ કરતાં પણ મોટો પરિણામ થાય.

કૃષ્ણ.—અને તેથીજ ચાલ્યોનું રક્ષણ કરવાને હું સમર્થ નથી. એમ મારી અપદ્ધર્તિ થાય એ મને બહુ લાગેછે. બાકી પૌત્ર તો જ્યાં હશે ત્યાંથી વેહેલો મોટો આવી પોહોંચશે.

પ્રદુમ્ન.—એ પોતાની મજે ગયો હોય એમ લાગતું નથી.

સાંબ.—કાંઈ કન્યાના વિચારમાં ચિંતાગ્રસ્ત થયેલો હતો, તેથી તેનો પત્નો લાગતાં ત્યાં જઈ પોહોંચ્યો હોય એમ લાગે છે.

કૃષ્ણ.—પણ જે હિંદોલા ઉપર તે પોહોડતો તે સુદ્ધાં ગયેલો જણાય છે, તેથી કાંઈ લઈ ગયાનો સંભવ વધારે છે. અને સ્ત્રી વિના પીળ કાંઈનું કામ હોય એમ મને લાગતું નથી.

અનાદૃષ્ટિ.—મહારાજ, પારિજીતનું હરાણ કરવા આપ નંદન વનમાં ગયા, અને ઈન્દ્રને હરાવ્યો, તે વેર રાખીને કદાપિ તે તો લઈ ગયો નહિ હોય ?

કૃષ્ણ.—હે સેનાપતિ, તું એમ ના બોલ. દેવ એવા આણસમજી નથી, પણ ભક્તવત્સલ છે. આપણે તેમના ભક્ત છીએ તેથી આપણે કાંઈ કરિયે તો તે સહન કરીને બેસી રહે એવા છે. શત્રુતા પણ સારાની સારી છે.

પ્રદુમ્ન.—ત્યારે કાંઈ અસુરનું પણ કામ હોય. પેલા શાલ્વસાધે ૨૭ દિવસસુધી મારે યુદ્ધ થયું, પણ તેની માયાવી શક્તિથી હું ક્ષતી શક્યો નહિ. અને છેવટે આપે ઈન્દ્રપ્રસ્થથી પધારી તેનો નાશ કર્યો.

કૃષ્ણ.—એણે તપ કરીને ઈન્દ્રને પ્રસન્ન કર્યા હતા તેથી તે અલૌકિક વિમાન પામ્યો હતો તેના ખજે કૂદતો હતો. ખરે ! પણ બાણનું કામ તો ના હોય ? એના જેવો પીળે કાંઈ અસુર હાલમાં બળવાન નથી. બોળા શંબુ જાતિ જોયાવિના અપાત્રના ઉપર અનહદ કૃપા કરી દે છે, અને તેથી દેવતાઓ સુદ્ધાંત મહાવીરમાં આવી પડે છે, એટલું જ નહિ પણ કટલીક વાર તો પોતાને જ સેહેવું પડે છે.

અનાદૃષ્ટિ.—મહારાજ, એ જ્યાં ત્યાં અટક્યાળાં ઘણાં કર્યાં કરે છે, તેથી એનું પણ કામ હોય.

પ્રદુમ્ન.—પણ આ કામમાં એને કાંઈ પ્રયોજન જણાતું નથી; વળી તે યોદ્ધો જ છે, અલૌકિકશક્તિ ધરાવતો નથી.

કૃષ્ણ.—મહાદેવે એને પુત્રપદે સ્થાપ્યો છે, તેથી તે જે માગે તે મળે એમ છે, માટે જ મને જરા સંશય પડે છે. એવાને વરદાન ના આપવું એમ મેં નારદમુનિદ્વારે મહાદેવને વિનંત્યા છે. જે એમનાથી

કાંઈ ખન્ધું નહિ હોય તો હું જાતે જઈને વિનવી આવીશ, કે હવે પછી એના વિષેનો અનંધો આપણને રહે નહિ.

અનાધૃષ્ટિ.—મહારાજ, એ શક્તિ એક ડોકાણે કેમ મળી શકશે?

કૃષ્ણ.—તું મારી પાસે રહ્યો છતાં પણ અમારી બંનેની શક્તિ જૂદી જાણે છે એ આશ્ચર્યની વાત છે. અમારી શક્તિ એકજ છે, પણ કાર્ય જૂદાં છે, હરિ અને હર એકજ છે, જે જૂદા જાણે તે જ્ઞાનથી જૂદા છે એમ જાણવું.

અનાધૃષ્ટિ.—ત્યારે તો ચિંતા નહિ. ખાખી નારદમુનિને કળહ બહુ ગમે છે, તેથી એક બીજાને લડાવી મારીને કનિયો કરાવે. અરે, પણ પેણું કાંઈ આકાશમાર્ગે આવે છે.

કૃષ્ણ.—અહો, એતો નારદમુનિ, ઠીક વેળાએ આવ્યા.

નારદમુનિ પ્રવેશ કરે છે.

પધારો મુનિ, હવણું તમારીજ વાત ચાલી રહી છે, અમારા અનિરૂદ્ધની કાંઈ ભાળ ?

નારદ.—હા, મહારાજ, એ તો ખાણાસુરની નગરીમાં બિરાજમાન થયેલા છે.

કૃષ્ણ.—ત્યારે શું મારી કદપના ખરી પડી ? એને ખાણ હરી ગયો છે ?

નારદ.—નાજી, એની આખા વેરેરે પરણાવવાને ચિત્તલેખા અહર ડિપાડી ચાલી છે.

કૃષ્ણ.—હું, ત્યારે પાર્વતીદેવિયે ખાણને આપેલી કન્યા વેરે એ પરણશે ? છોકરો પૂરો ભાગ્યશાળી. ચાલો સંબંધ રૂડો થયો.

નારદ.—ભાગ્યશાળી તો ખરો, પણ અંદરથી આડું ધાય એવું છે. ખાણને તમે ક્યાં ઓળખતા નથી.

કૃષ્ણ.—હું જાણું છું, પણ મહાદેવને તમે રામજાણ્યા છે કે નહિ ? અનાધૃષ્ટિ જા, સેના અને ગરૂડ તૈયાર કર.

અનાધૃષ્ટિ.—જેવી આસા મહારાજ.

(ભયજી)

નારદ.—તેમના ભણીની તમારે કશી ચિંતા રાખવી નહિ. એના કૃત્ય પ્રમાણે એને રૂળ મળે તેની વચ્ચે એ આવે એમ વળી નથી.

પાર્વતીદેવિયે ઓખાને માટે અનિરુદ્ધ વર અગાઉથી ઠરાવી રાખેલો છે, અને પાણુનો ભુજભાર એજ ભાંજગડમાં ભાગશે એમ શિવે ક્રોધે થઈને તેને કહેલું છે; માટે એક વાર પૂરો ઝથડો એની સાથે મચ્છાવિના વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ થાય એમ મને લાગતું નથી, માટે હવે તમે ત્યાં જઈ પોહોંચો, જો છોકરાને જીવતો રાખવો હોય તો.

કૃષ્ણ.—જ્યારે મહાદેવે યોગ્ય ધારણા કરી છે, ત્યારે હવે ચિંતા નથી. રોણિતપુરને કિલ્લારૂપ વીંટલાઈ રહેલા આહવનીય અમ્બિની ધારતી રાખ્યાવિના હવે એના નગરમાં પ્રવેશ કરી શકારો.

નારદ.—હા, મહારાજ, તમને મહાદેવના ભણીનો કથો અટકાવ થવાનો નથી. જ્યેમ તમે કાહોછો તેમજ એ પણ કહેછે કે, હરિ હર જુદા નથી. તો પણ પાણુ કાંઈ અવળું કરી ખેસે નહિ એટલામાં તમારે ચડી જવું જોઈયે.

કૃષ્ણ.—ઠીક છે.

(૩૨૩ આવેછે અને તેના ઉપર સેનિકોને ખેસારી મોકલે છે.)

અંક ૬ ઠો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ, ઓખાનો આવાસ.

ઓખા અને રામા.

ઓખા.—સખી, એ હજી કેમ ના આવી.

રામા.—આ તારી અધિરાઈ તે કેવી કહેવાય ? દ્વારિકા અહિં-થી ક્યાં પડી છે તેનો તો વિચાર કર.

ઓખા.—જેહન. (દુહો)

અધિરાઈ જ્યાં ઉપજી, કારણ કશું ન જોય,

માત્ર વિચારે એટલું, કેમ સિદ્ધિ નવ હોય.

રામા.—ચિત્તલેખા ઉડતી ગઈ છે, તો ઉડતી લઈ આવશે, પણ

સખી, તું તારા ચિત્રપટમાં જો જો કરેછે તે એમાં વધારે શું છે? લાવ જોઈયે હું મેળવું.

ઓખા.—તું એ ચિત્રપટમાં શું જોઈ રહી છે, કોની સાથે મેળવવા ઇચ્છેછે?

રામા.—જો, આ જય એમ છે કે, એ ઓછો કુટડો છે કે?

ઓખા.—ખુબ પરીક્ષા કરનારી ખરીકની, કટલો ફેર, ક્યાં આગિયો ને ક્યાં ચંદ્ર !

રામા.—ખાપુડી, તું મારી આંખે જો, એટલે ખરું શું છે તે જણાશે.

ઓખા.—હા, જવા દે એ વાત, આજ આપણે પેલું ગાયન ગાઈયે.

રામા.—(સ્વગત) સાંખને સાથે લઈ આવવાનું કશું હોત તો માંડે ગાવું સાર્યક હતું. (આસન) પણ લે ત્યારે તને ગાવા લાગું.

(ખને ગાયછે.)

કુમરી.

“ કનૈયા જરા ખંસી ખળ જરે ” એ રાગની.

પિયુજ પૂરા પ્રેમે પધારો રે,

મેહરે કરી મેરખાન, પિયુજ. ટેક.

વિખુડી પતિવણ નહિ સોહાઈ રે,

સાહીને કર વાંલ વધારો રે. પિયુજ. ૧

ઓખા.—જો આ એક ખાળું ગાયન મેં હવણાં જો જોડી કાઢાડ્યું છે, ખાત્ર જોઈયે.—

પિયુજ મારા પધારો વેહેલા વેહેલા રે. પિયુજ.

રામા.—(ગાયછે) પિયુજ તારા પધારો વેહેલા વેહેલા રે. પિયુજ.

ઓખા.—તારા ક્યમ ગાયછે, મારા ગા ને.

રામા.—તારાજ ગાઈં છું ને, મારા તો ગાઈં, પણ મારા ક્યાં આવવાના છે?

ઓખા.—(હસીને) તારોય વારો આવશે, પણ હવણાં તો પરણે તને ગા. એમ હોય તો એકલી ના ગાઈશ, મારી સાથે ગા. ખાત્ર.

ખંને.—(ગાયછે)

દાદરો.

પિયુષ મારા વધારો વહેલા વહેલા રે. પિયુષ. ટેક.

પ્રીતમ પધારી, દુઃખ દે નિવારી.

વાર કરી શું વા'લા, આવડી પાડો વેળા રે. પિયુષ.

(રામા બેસી જાયછે.)

લે, વળી એટલી વારમાં બેસી શું જાયછે ને ?

સખી, જો, જો, જો, આવ્યા, કેવું હેત ?

અનિરુદ્ધસહિત ચિત્રલેખા પ્રવેશ કરેછે.

અનિરુદ્ધ.—પ્રિયા, જેવું તારું તેવુંજ મારું. કેમ તું કુશળ છે ?

ઓખા.—પ્રાણનાથ, આપને દર્શને. (ચિત્રલેખાને) સખી, ક્ષમા કરજો. પ્રથમમાં તારો પાડ માનવો હું બૂલી ગઈ.

ચિત્રલેખા.—(હસીને) આ પ્રસંગ એવોજ છે.

અનિરુદ્ધ.—પ્રિયા, હું રીસાત્રી ગયો તેને માટે તારી ક્ષમા માગું છું.

ઓખા.—ક્ષમા માગવા જેટલા હજી જુદા હો તો મને બોલાવશો નહિ.

રામા.—એમ રીસાત્રું શું ને ?

અનિરુદ્ધ.—આ કાણ છે ને ?

ચિત્રલેખા.—કુંભાંડ પ્રધાનતી એ પુત્રી છે.

રામા.—તું એમ કેમ બોલેછે; તારી બહેન નહિ કે ?

ચિત્રલેખા.—ખરી પણ ખરી, ને નહિ પણ નહિ.

ઓખા.—એમ કેમ ?

ચિત્રલેખા.—હું વિધાત્રી છું. તમારો સંયોગ કરવાનું મારું છેલું કામ કરીને હું હવે જઈશ.

ઓખા.—સખી, મને તારા વિના કેમ ગમશે ? ના એમ થાય નહિ.

ચિત્રલેખા.—બાપુ, હવે એક વિના, બધાં વિના ગમશે.

રામા.—બહેન, તું ક્યાં જઈશ, મને કેમ ગમશે ?

ચિત્રલેખા.—બાપુ, તને ગમે એમ પણ હવે સત્વર થશે. અ-

નિરૂદ્ધ, આ મારી સખીને તમારા સ્વાધીનમાં કરી, હવે હું જાગૃંધું, એ જેમ સુખી થાય તેમ કરજો.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રાણને પ્રાણ સુખી કરેજ, પણ અમને વિધિપૂર્વક પરણવાનું પાણાસુરને કહી, પછી—

ઓખા.—હા, સખી. પછી તું જા, એમ તો કેમ કહું.

ચિત્રલેખા.—એ બધું જેમ થવાનું છે તેમ થશે. હવે મારાથી એક કાણ પણ અહિં રહી શકાય નહિ. રામા, આજ તું મારી સાથે. (રામાને લઈને જાયછે.)

ઓખા.—(ગજગળી થઈને) મારી વાહાલી સખી, ઉભી રહે જરા. તું જાયછે અને વળી સાથે રામાને લઈ જાયછે, ત્યારે પછી માંડે અહિં કાણ ?

ચિત્રલેખા.—હવે પછી જે નિરંતર તારાજ થનાર છે, તેના સ્વાધીનમાં તને કરીને જઈયે છિયે. હવેથી તારો અમારો સહવાસ સૂજ્યો નથી.

રામા.—હેં, ત્યારે હવે હું પણ આ સખીને નહિ મળી શકું ?

ચિત્રલેખા.—પાપુ, તું તો મળી શકીશ.

ઓખા.—સખી, વિધાત્રી, તારો આજ સુધીનો પ્રેમ ભરેલો સહવાસ છૂટતાં મને દુઃખ થાયછે, તારી ભીડ કેમ ભાગશે ?

ચિત્રલેખા.—વેળા વેળાનું કામ કરશે; વળી આ તારે માથે સ. ખળ છે.

ઓખા.—આમનો વિધિપૂર્વક સંબંધ કરી આપવાને મારાં માત-પિતાને કાણ વિનવશે, ધટિત રસ્તા મને કેમ સૂઝશે ? સખી, તું તો મારી આંખો છે, મારા હાથ છે, મારા પગ છે, અને ટુંકામાં કહું તો સર્વ સાધનભૂત છે.

ચિત્રલેખા.—હા, અને હું તેનીજ રહીશ. તું કંઈ ચિંતા કરીશ નહિ, પણ તારી સાત્વિક પ્રુદ્ધિની દોરાયલી દોરાજી. તારા સંબંધમાં જે ખનવાનું છે તે ક્રમે ખનવા માંડશે. સખી, સુખી થા. (લટીને જાયછે) ચાલ રામા.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ, કારાગૃહ.

વિદૂષક તથા કેદિયો કામ કરતા પ્રવેશ કરેછે.

વિદૂષક.—(મથુરકેતુ ભાગી પડતો સાંભળીને.) ભાગોરે ભાઈ ભાગો, પેલો મથુરકેતુ પડ્યો, ને ભાગવાનો રસ્તો જડ્યો. ભાગોરે ભાઈ ભાગો. (બધા ગભરાટથી દોડમદોડ કરેછે.)

૧ લો કેદી.—ઓ ભાઈ, ઓ ભલા ભાંમણ, મને તારી પછવાડે હંતાઈને. હટકી જવા દે.

વિદૂષક.—મારા સરખા શૂરાની ઓયે ભાઈ ભાગોરે ભાઈ, ભાગો.

૨ જો કેદી.—નાહે તો ખરો, પણ પેલો દંભકેતુ દળી નાંખશે જો.

૩ જો કેદી.—ભલા ભાંમણ, નાહતાં ફરી ઝલાઈયે તો રાજાજી પાહે જઈને. મને છોડાવજો.

વિદૂષક.—મથુરકેતુ પડ્યો એટલે રાજાજી ને પાજાજી. હવે તો થશે તાજા રાજા.

૨ જો કેદી.—હંડકે તાણે નાશ. (બધા નાશી જવા માંડેછે.)

દંભકેતુ.—(પ્રવેશ કરી એક બેને ઝાંસેછે એટલે બધા એકઠા મળી તેને વળગી પડી, પાડી નાંખી, માર મારી, નાશી જાયછે.) દુષ્ટ કેદિયો, આ પ્રમાણે મારી સત્તામાંથી તમે છટકી જાઓછો, તો તમે મને તમારા લોહીનો તરસ્યો કરોછો, તેથી એકેએકને હવાણાં પીખી નાંખ્યા વિના અમે તમારો કચ્ચર ખાણુ વાળ્યાવિના તમને છોડવાનો નથી (ત્રાડ નાંખતો પાછળ દોડેછે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ, બાણાસુરનો દરબાર.

બાણાસુર, દરબારિયો.

પ્રતિહાર.—મહારાજાધિરાજ બાણાસુરરાયને ધણી ખમા.

બાણાસુર.—પ્રતિહાર, પ્રધાન હજી કેમ આપ્યા નથી.

પ્રતિહાર.—મહારાજ, કોઈ મ્હોટા કામમાં તેઓ રોકાયો નહિ તો અત્યાર સુધી આપ્યા વિના રહે નહિ.

બાણ.—(સ્વગત) કાણ જાણે કેમ, આજે મને કાંઈ પણ એવું પડતું નથી, કોઈ કંઈકાણે મન ગોઠતું નથી, માટે ગાયનથી કાંઈ શાન્તિ થાય તો થાય. (આસન) ક્યાં છે અપ્સરાઓ ?

અપ્સરાઓ પ્રવેશ કરેછે, અને ગાયછે.

“ખીંદરાખીન મેરા સામરિયા” એ ગાગતી હુમરી.

અતિ અકળ કળા રચનાર તણી,

જન કોઈ થકી નવ જાય કળી રે, અતિ ટેક.

જીવ આંધ કંઈ, પણ થાય કંઈ,

નહિ કોઈ અળાયું રહેજ અળી રે. અતિ ૧

ખરી ખાંત કરી કંડિયો કરડે,

પણ સાપ હંદરને જાય ગળી રે. અતિ ૨

વિદૂષક ગાભરો ગાભરો પ્રવેશ કરેછે.

બાણ.—અરે, કાણ ? વિદૂષક ? અલ્યા, તું ક્યાંથી આવ્યો, તને કાણે છોડ્યો ?

વિદૂષક.—વયસ્થ, આપ કુશળ છો ? (સ્વગત) હાથ છે. (તેને નિહાળીને જુવેછે.)

બાણ.—તું આમ શું જુવેછે ? સીધો ૯

વિદૂષક.—આપને હું ક્યાં સીધો

આપું. આપે મને વાંકો ગાળે.

બાણ.—પણ તને

વિદૂષક

ધનરક્ષક ધન લઈને પ્રવેશ કરેછે.

બાણ.—અરે, આ શું, ધન પડી? વયસ્ય, હવે શું થશે?

(બધાને નીકળી જવા સુચવેછે.)

વિદૂષક.—(સ્વગત) આપ્યા છે ભાઈ ડોકાણે. (આસન) હા વયસ્ય, એ પડે નહિ એટલા માટે આપે તો જકડીને બંધ બંધાવ્યા હતા, પણ તે કડાકડ છૂટવા માંડ્યા, એટલે હું પાસે કામ કરતો હતો તે ત્યાં દોડી ગયો, ને મારા વાંસા ઉપર પડવા દીધી. ડરશો નહિ, હું આપનો ભાઈબંધ થાઉં, તેથી એનો ભાર મેં સહ્યો, એટલે આપને સેહેવો નહિ પડે, ને વળી, મારા જવા અપરાધી કદમાંથી છૂટી ગયા છે, તેમની બાયડિઓની અને છૈયાં છોકરાંની દવા, આપની દવા કરશે તેથી હવે બધું પાંશરૂં ઉતરશે.

બાણ.—વયસ્ય, હવે શું કરું, મારા ગાળા નરમ થઈ ગયા છે. પહેલેથીજ તારું માન્યું હોત તો પાંશરૂં પડત, પણ—

વિદૂષક.—ચિન્તા નહિ, હવે ગભરાશો નહિ. આફત આવે તો મુજનો વર્તે, તેમ છતાં, જો આવી પડે, તો હિમ્મત રાખીને

આજ કારણથી રોકાયો હશે, પણ હવે એ

ગેલા આવે. (ક'ભાંડ પ્રવેશ કરેછે.)

ના આવોછો ?

તેથી આ નહિ-

કુંભાંડ.—મહારાજ, આ જુઠાને પડ્યે તમારે ઉભા રહેવું નહિ. એ લુચ્ચો પાછો આપને ખાડામાં ઉતારશે.

વિદૂષક.—ખપ્પડદાર, પ્રધાન, જુઠા ને લુચ્ચો કાને કાઢે છે? તમે મોટા તમારે ઘેર. હું તમારો ડબ્બલ ચંપેલ નથી, જે મને વિનાયરાધે ધમકાવે. હંધું ખોદાવનાર તો તમે છો, ને હવે મારે માથે ઢોળી પાડીને ફરી જાઓ છો?

ખાણ.—તમે બંને સાચા છો. મારું કાવતું કરવા મેં એક ખીજનું આંહું દીધું હતું, મારે અહિં તમે લડવાનું જવા દઈને મને કાઢે, કે ધજ પડી કેમ?

કુંભાંડ.—આખાને આવાસે કોઈ પુરૂષ આવ્યો છે, અને તે કંઈ ખેડા છે.

ખાણ.—હૈં, એનો પ્રવેશ શી રીતે થઈ શક્યો?

કુંભાંડ.—આપે એને એનો સ્વામી શોધી કાઢાડવાની આસા પી હતી તેમ એણે કરેલું જણાય છે.

ખાણ.—એને કાણે ખોળી આવ્યો? એની સાથે કાંઈ સેના છે?

કુંભાંડ.—એના ભાગ્યે એને આણી આવ્યો છે, અને તે એકલો જ છે.

ખાણ.—(સ્વતઃ) એકલો શું કરનાર છે. (ધુસ્સે થઈને) એ ચોર આ પ્રમાણે મારી પ્રતિજ્ઞાને કલંક લગાડવા મને પૂછ્યા ગાછ્યા વિના દાખલ થયો, તો હવે એના ચૂરેચૂરા કરી નાંખું.

કુંભાંડ.—મહારાજ, એમ હવે નહિ થઈ શકે. સમાધાન કરવું એ વાત સારી છે.

ખાણ.—એ ચોરની સાથે સમાધાન થાય નહિ. કાણ છે અહિં? સેનાપતિને પ્રવેશ કરાવ.

દારપાલ.—(પ્રવેશ કરીને) ખડુ સારું મહારાજ. (જાય છે.)

વિદૂષક.—એ ભાંજગડ જવા દેા. જે ખોટો પરિણામ અટકાવેા હોય તો ચાલો, આપણે આખાને આવાસે દેવીસહિત જઈએ, અને જોડું બંધ ખેસતું હોય તો પરણાવી દઈએ.

સેનાપતિ પ્રવેશ કરેછે.

બાણ.—હવણાં આ સેનાપતિ એને બાંધીને મારી સમક્ષ લાવશે.

કુંભાંડ.—એ એમ નહિ બંધાય.

વિદૂષક.—પછી પ્રીત નહિ સંધાય.

બાણ.—સેનાપતિ ?

સેનાપતિ.—આસા મહારાજ,

બાણ.—કુમારને આવાસે એક છૂપો ચાર આગ્યો છે તેને બાંધીને લાવો મારી પાસે. જો કદાપિ એ બંધાય નહિ, ને ટકર લેવા ઉભો થાય, તો એનું માથું ઉડાવી નાંખજો, કે કાવે તે કરજો.

કુંભાંડ.—મહારાજ, માફ માનો.

બાણ.—એ એકલો છે ને આપણે હવે બીજીવાનું શું છે જે વારોછો ?

કુંભાંડ.—દૈવિકશક્તિવાળો જણાયછે, તેથી એકલો પણ હવે રોને ભારે છે, મારે એને છોડતા પહેલાં વિચાર કરવો જોઈયે.

વિદૂષક.—છંછેડેલો સાપ શું ન કરે ?

બાણ.—છંછેડીને જીવતો મૃકિયે ત્યારેકની ?

કુંભાંડ.—(ચોપાયા અથવા મરેડી ચાલતી સાખી.)

જય વશ એકતણે નહિ રહેતાં, ચપળપણું ખતલાવે,

જીયો જીયો માનનારની, હારજ કરી હરાવે;

એક જણાને પક્ષે રહીને, અનેક ટેક મૂકાવે,

“ અનેકને શું એકજ કરશે ” ? એ કેહેવું અજસાવે.

બાણ.—અરે, ભરાઈ પેઠેલા બીકણથી શું થવાનું છે, એમ શું ડરો છો ?

વિદૂષક.— (ચોપાયા.)

બીકણ સામો શત્રુ જણા. “ બીકણથી શું ધારો.”

એમ અતિ અભિમાનજ આણી, બીકણ સામો જશે;

પણ બીકણ તે શૂરો ખનીને, શૂરાનેજ નસાડે,

સમય બીરનો ભાડે થઈને, શૂરા શૂરો પાડે.

સેનાપતિ.—એક ન્હાનો સરખો કાંઈ છોકરો, જેને હોડે ધાબ્યાનું દૂધ હજી સૂકાયું જણાતું નથી, તેવાથી મહારાજને આમ શું ડરાવી મારોછો ?

બાણ.—કૂપકર્ણ, હું એમ ડરાવ્યો નહિ ડરું.

કુંભાંડ.—

દુહો.

સિંહબાળ બાળકે છતાં, ઝાઝું જણાવે જોર,

મદવાળા કરી મસ્તકે, ચઢી કરે ઝટ દોર.

સેનાપતિ.—અરે, દોર કરવા જતાં તો દોર થાય.

વિદૂષક.—દોર થાય તો પ્રસાદે પેટ ભરાય.

બાણ.—સેનાપતિ, એક વાર તું સામો જા, અને તારા હાથનો ચમત્કાર એને બતાવું, પછી વાત.

સેનાપતિ.—આપનો પ્રતાપ છે, તો પછી વાત કાંઈ રહેવાની નથી.

વિદૂષક.—પછવાડે કાંઈ રહેવાનું નથી એ તો મને પણ સમજાય છે.

કુંભાંડ.—સંધિવિશ્રામના કામમાં એક વાર જેવું પગલું ભર્યું તેવું પાર ઉતરવું પડે; માટે—

વિદૂષક.—તેલ જોવું તેલની ધાર જોવી.

બાણ.—જા જા, ધાંચી, અમારે તેલ પણ જોવું નથી ને તેલની ધાર પણ જોવી નથી; પણ મારી લાજ ઉપર હાથ નાંખવાને આવેલા ચોરનું માથું મારા આ ખડ્ગની ધાર સામે કેવું ટકી શકે છે તે મારે જોવું છે. સેનાપતિ, જાઓ તમે સેના લઈને, એ ચોરને મારી સામે રજુ કરો. અથવા તે સામો થાય, તો એનું માથું મારા પગ આગળ લાવીને નાંખો, કે તેના ઉપર પગપ્રહાર કરીને મારી દાઝ બોળવું.

વિદૂષક.—(સ્વગત) લાકડાંમાં આલવારો, લાકડાંમાં.

સેનાપતિ.—મહારાજ, ધન પડ્યાનું જાણતાંજ આખી સેનાને મેં દેવાર રાખેલી છે.

બાણ.—સાખાશ સેનાપતિ, સાખાશ. તમે ધણા સમયસૂચક

છો, મને ખાતરી છે, કે તમે તમારું કામ સિદ્ધ કરીનેજ આવશો.
જવો સિધાવો. (બધા જાય છે).

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થલ, માર્ગ.

સેનાપતિ સેનાસહિત રણગીત ગાતાં કુચ કરે છે.

કુચ કુચ બહુ શૂરથી

હોંસ હોંસ ભરપૂરથી.

કુચ કુચ બહુ શૂરથી.

શૂર થઈને કરવા ચૂર. શૂર.

ચાલો ચાલો ને ચલાવો ભાલા તરવાર.

હાર કરી ઝાલી મારો મારો ખુબ માર.

ચાલો ચાલો ને ચલાવો ભાલા તરવાર.

તરવાર ચલાવો ધરી શૂર.

ભગ ભગ લોહી કાઢવા.

ભય ભય ભાલા મારવા,

ઝટ ઝટ બાણો ઝાડવા,

ઝાડવાને ઝટઝટ બાણ, વાળવાને અરિનો ધાણ,

ચાલો ઝટ, ચાલો ઝટ, ચાલો ઝટપટ,

ઝટપટ ચાલો શૂર, શૂર સજી સટ,

ચાલો ઝટ, ચાલો ઝટ, ચાલો ઝટપટ,

ઝટપટ ઝટપટ ધરી પાદ (જાય છે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થલ, ઓખાનો આવાસ.

ઓખા અને અનિરુદ્ધ.

ઓખા.—(ગભરાઈને) અરે, આ શું છે? પ્રિયપતિ, આ તો
આપણા ઉપર દળ ચડીને આવતું હોય એમ જણાય છે. મારા
પિતા કોપ્યા તો નહિ હોય? અરે પરમેશ્વર, હવે શું થશે? મારા પે-
ટમાં ફાળ પડે છે. મારા પ્રાણ! આપ આ ગોખમાંથી અંદર જાઓ.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, તું ગભરાઈશ નહિ. તારો પિતા કાપ્યો હોય તો તું ચિંતા કરીશ નહિ. એવાં દળ મેં ઘણાં જોયાં છે, અને ઘણાં દળી નાંખ્યાં છે.

ઓખા.—પેલો મારા પિતાનો સેનાપતિ, કૂપકર્ણ, ક્રોધે ભરેલો, આંખો કાઢાડતો, દાંત પિસતો, મને યમરૂપ દેખાયછે; આપ અંદર જાઓ, હું એને બધું પૂછી લઉં. (તેના હાથ ઝાલી) ઉઠો, આપ હઠ કરો નહિ, મારું લુદ્ધ કંપેછે.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, તેં યુદ્ધપ્રસંગ દીઠા નથી, તેથી તને એમ થાયછે, પણ અમારે એની કરી નવાઈ નથી. તું ધીરજ ધર, ગભરા નહિ.

ઓખા.—આપ અંદર જઈને વાત કરો તો બહુ સાહે. નીચેથી કોઈ પાણુ ફેંકશે, તો આપના કામળ શરીરમાં પેસતા પેહેલાં મારું લુદ્ધ ભેદી નાંખશે.

સેનાપતિ સેનાસહિત પ્રવેશ કરેછે.

પ્રિયપતિ, આપ આરાઈ ના કરો, એ નક્કી લડવાને આગ્યો છે.

સેનાપતિ.—ચાર, તું કોણુ છે? ઉતર હેઠો, નહિ તો જ્યાં પેહો છું ત્યાંથી વીધીને નીચે પાડવો પડશે. (અનિરૂદ્ધ ઝડપથી ઉઠેછે, ઓખા તેને ઝાલી રાખેછે.)

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, અહિં તારું કામ નહિ. જે શસ્ત્રાસ્ત્રનો પ્રહાર કરી શકતો હોય તે શબ્દપ્રહાર કરે નહિ.

સેનાપતિ.—લે, તારે આ અસ્ત્રનો પ્રહાર (પાણુ મારવાનું કરેછે.)

ઓખા.—ભણા, કૂપકર્ણ, તમે આવા નમેંસ કેમ થાઓછો? તમે જરા થોભો, અને મને કોહો, કે આ પ્રમાણે શામાટે ચડી આવ્યું પડ્યું છે?

સેનાપતિ.—આ ચાર, પાણાસુરરાયની પ્રતિઠા ઉપર હાથ નાંખવાને પ્રકટ થયો છે, માટે એ જો દેદી થઈને તેમની હજુરમાં પોતાની મેળે આવશે નહિ, તો પછી એનું માથું કાપીને લઈ જવાની મને આશા છે. (અનિરૂદ્ધ અમળાઈ પડવા બંધછે, ઓખા તેને ઝાલી રાખેછે.)

ઓખા.—મારા પ્રાણપતિ, આપ હવે હઠ કરો નહિ. મારા

પિતાએ મને મારો સ્વામી શોધી કાઢાડવાની આજ્ઞા આપેલી છતાં, હવે આ પ્રમાણે સામા થાયછે, તો ઉગરવાનો કરો ઉપાય રહ્યો નથી. નાથ, હવે હું શું કરું ? આપને કેમ ઉગાડું ? અરે, મારી ચિત્તલેખા આ વેળાએ હોત, તો આપણને આ પાપી ભૂમિ ઉપરથી અદ્ધર ઉપાડીને નિર્ભય કરત. નાથ, આપના ઉપર એ પાપિયો પ્રહાર કરશે તે મારાથી દેખી ખમાશે નહિ, માટે લોહીના તરશ્યા દૈત્યોને મારા ખલિદાનથી તૃપ્ત કરવાને મને પેહેલી પડવા લો. (હુશકો મારવા બંધછે.)

અનિરૂદ્ધ.—(અટકાવોને) પ્રિયા, તારો જો મારા ઉપર પૂરો પ્રેમ હોય, અને મારી પ્રતિજ્ઞાને કલંક લગાડવાને ઈચ્છતી ના હોઈ, તો, તું એકવાર મારો હાથ જો, કે આ દૈત્યોનો હું કેવો ધાણુ વાણું છું. જો તને કાંઈ થયું તો, માંડે શૂરાતન, મારી હિંમત, અને મારી યુદ્ધકળાનો સામટો નાશ થશે; પણ તું જો ગીંખમાં બેઠી બેઠી મને યુદ્ધ કરતો જોઈશ, તો મારામાં ખમાણું શૂરાતન, ખમણી હિંમત, અને ખમણી યુદ્ધકળા આવશે, માટે મને તું અટકાવ નહિ.

ઓખા.—મારા પ્રાણપતિ, આપ આવા ક્રોમળ, વિના હથિયારે, હથિયાર સૃજેલા કઠોર દૈત્યોની સાથે કેમ લડી શકશો ? મારા વાહાલા, આપ આડા ના થાઓ.

અનિરૂદ્ધ.—આ માંડે હથિયાર. (બ્રાહ્મણ કાહાડીને રણમાં પડેછે અને બ્રાહ્મણતે ભંગાણુ પારેછે. દૈત્યોનાં હથિયાર ખુંચાવી લઈને પ્રહાર કરેછે.)

ઓખા.—સાખાશ મારા પતિ સાખાશ. આવા ક્રોમળને જ તો આવા કઠિન નોહોતા જાણ્યા. પતિ, સંભાળો, સંભાળો, પછવાડે પેલો દૈત્ય ખડ્ગનો ધા કરવા આવેછે. અરે, એ રડ્યાએ હાથ હુંચકયો. ખસો, ખસો.

અનિરૂદ્ધ.—(તેને ધ.એ પાડીને સ્વર્ગપદમ કાપમકાપા ચલાવેછે.)

ઓખા.—ઓ મારા શૂરાપતિ, આપે ગજબ કસ્યો છે. પતિ, હવે આપ મારી દૃષ્ટિથી આધા ના જાઓ. આપના ઉપર જો ધશી આવે તેનેજ આપ શિક્ષા કરો. અરે, એ તો પાછા ભાગ્યા, હવે આપ મારી પાસે આવો. કર્મને આવે તો પાછા ધાજો. (અનિરૂદ્ધ અકદડિયે દાખલ થાયછે.)

પ્રવેશ ૬ છે.

સ્થળ, માર્ગ.

સેનાપતિ લંગડાતો લંગડાતો પ્રવેશ કરેછે, અને
ધરણી ઢળી પડેછે.

સેનાપતિ.—છોકરો જાણી, જય મેળવવાની લાલચે આંબો, પણ
એણે તો મારાં સોયે વર્ષ અત્યારથીજ પૂરાં કરી નાંખ્યાં. રેહેતાં
રેહેતાં ચડીને આટલા અધિકારે પોહોંચ્યો, પણ હવે પછીની આશા
તો અંકુરમાંથીજ કરમાઈ ગઈ. પેલી આશા ભરેલી આખાએ દયા
ઉપજાવતે મ્હોએ મને વિનવ્યો, પણ હું કોની સામે શું બોલ્યો તેનું
મદે કરીને મને ભાન રહ્યું નહિ, અને તે બિચારીનું તદ્દય કપાય
એવા બોલ બોલ્યો, તેથી તેની બળી જતી આંતરડી કંકળાવી તેને
આશાભંગ કરવા જતાં હું આશાભંગ થયો. ઈન્દ્રની સાથે લડાઈ
કરવા મહારાજ સાથે ગયો, ત્યારે મારા પરાક્રમનાં વખાણ થાય એવી
આશાએ, એક મરી ગયેલા હાથીનો દાંત ખેંચી લાવી, તે ઐરાવત
હાથીનો દંતુસ તોડી લાવ્યો છું એવો તડાકો માસ્યો હતો, પણ આ
એક છોકરાના હાથથી ધવાયો, એમ વાત ચાલશે ત્યારે બધા મારે
માટે શું ધારશે ? મારા ધામાંથી ધણું લોહી વહ્યું, તેથી મારાથી હવે
જીવાશે કે નહિ તેની પૂરી ભ્રાન્તિ રેહેછે. અરે, આ માંડું છેલ્લું વ-
ચન તે અહિં કાણુ સાંભળે—ભાઈયો, જેનાથી જે થાય તે કરજો,
પણ કોઈની આશાભંગ કરવાનો ઉપાય કરશો નહિ.

દૂત.—(પ્રવેશ કરીને) અરે, આ તો સેનાપતિના જેવોજ અવાજ
છે. (પાસે જઈને) સેનાપતિ, મહારાજનો મોકલ્યો, અહિંની હકીકત
જાણવા હું ક્યારનોય આંબ્યો છું, પણ પેલાના મારત્રાસથી ત્રાસી
જઈને પણ એક ઝાડને થડે લપાઈ રહ્યો હતો, તેથી આપ મારી ન-
જરે પડ્યા નોહોતા. કોહો, મહારાજને હવે જઈને શું કહું ?

સેનાપતિ.—ભાઈ, મારી આંખોએ જોયું તો ખરું, પણ શું
જોયું તે હું જાણતો નથી. મેં પણ મારાથી જે થયું તે કશું તો
ખરું, પણ શું કશું તે હું જાણતો નથી. પેલા છોકરાએ શું કશું

એ પણ મેં જાણ્યું ખરું, પણ હું તે નથી જાણતો. મારે દીકું તેવું કેહેજે; પણ હવાણાં તો મને જરા આધાર આપીને અહિંથી લઈ જા, જરા ટેકો આપ. (કત લઈ જાયછે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ, ખાણાસુરનો મહેલ.

ખાણાસુર, કુંભાંડ, વિદૂષક.

કુંભાંડ.—ના રાજજી, આ વિષે હું તો હવે કાંઈ બોલવાનો નથી. જેમાં મને ખોટો પરિણામ જણાય, તેમાં સામેલ રહેવામાં મારો ધાટ નહિ.

ખાણ.—તમે કાયર બનીને મને કાયર કરોછો, મારે હું પણ હવે આ વિષે તમારું કાંઈ પણ સાંભળવાનો નથી. મારો ડાહ્યા સેનાપતિ હવાણાં એ ચોરને પકડીને લઈ આવશે.

વિદૂષક.—હાજી, જીવતો રહ્યો હશે તો ખાંડો ઘયેલો પણ આવી પોહોંચશે.

દૂત.—(ગભરાતો અને શ્વાસ ખાતો પ્રવેશ કરીને) મહારાજ, પેલાએ તો સેનાનો ધાણુ વાળી મૂક્યો.

ખાણ.—હેં, તું શું કેહેછે ?

વિદૂષક.—સેનાપતિ તો સાજા તાજા છે, કે લાલ રંગમાં રંગદોળાયા છે ?

દૂત.—મહારાજ, સેનાપતિ અધમુવા પડેલા હું જોઈને આઠ્યો.

કુંભાંડ.—એ પડ્યા હશે એટલે સેના નાઠી હશે.

દૂત.—અરે, સેનાપતિ જીવે એમ મને લાગતું નથી.

વિદૂષક.—ધાયાનું હોઠથી દૂધ સૂકાયતું નથી એવા છોકરાના હાથના ધાથી એ નહિ ધવાયા હોય.

દૂત.—અરે, એ ગજબના કરનારે બધો ધાણુ વાળી નાંખ્યો. મને પેહેલું તો લાગ્યું, કે એ શું કરશે, કેમકે ધણી કામળ છે.

ખાણ.—ત્યારેજ એ પાપી ચિતાને વેહેલો વરશે. અરે, મારો દૂષકર્ણ અચેત હોય તો એ પાપીનું લ્હય તોડી નાંખીને તેમાંના

લોહીનું માર્જન કરીને એને સચેત કરું. મારી ચતુરંગી સેના સજ્જ કરો. હવે હું એના ઉપર ચડું છું, અને એનાં હાડકાંના ચૂરેચૂગ કરી નાંખું છું. (જવા માંડે) જા દૂત, સેનાની તૈયારી કરવા દંભકેતુને આજ્ઞા કર.

કુંભાંડ.—મહારાજ, એ અગણી ભૂમીમાં એકલો આબો છે, પણ એને એકલો સમજવો નહિ. એના રક્ષણને અર્થે પછવાડેથી સેના આવતી હશે, અને આપ એક સ્થળે સેના લઇને જશો, ને તેની સેના નગરનો કબજો કરી લેશે, તો પછી શું કરશો ? માટે રાજનીતિને અનુસરીને રાજ્યે કરવું જોઇયે તે પ્રસંગ ખીજ નહિ, પણ આવાજ, તેથી આગળ પગલું ભરતા પહેલાં ધણી ચોકશી કરવાની છે.

વિદૂષક.—વયસ્થ, પ્રધાન ખરી વાત કહેછે. સામ, દાન, ભેદ, અને દંડ એ ચાર પ્રયોગ રાજ્યે કરવાના છે, તેમાંથી ખીજનો ઉપયોગ કરવાનો આ પ્રસંગ છે. મહાદેવના કહેવા પ્રમાણે મયૂરકેતુ પડયો છે, તો હવે શો પરિણામ થશે તે આપ સહજ વિચારી શકતા હશો.

બાણાસુર.—રાજનીતિની વાતો કરતો હવે રેહે તું છાનો.

કુંભાંડ.—મહારાજ, એ ખરું કહેછે.

બાણ.—એ અક્ષરશત્રુ વળી ક્યારે રાજનીતિ ભણ્યો છે ?

વિદૂષક.—વયસ્થ, આપ તે દાહાડે કહેતા હતા, કે, રાજનીતિ ભણ્યો હોઈ તો તું જાણે; તે ઉપરથી આપે જ્યારે મને કેદમાં નંખાવ્યો, ત્યારે આપનો ભાઈબંધ જાણીને કારાગૃહના ઉપરિયો મારા ઉપર બહુ રહેમ રાખતા હતા, તેથી હું ખુશાલ બેઠી રહેતો, તેવામાં એકની પાસે રાજનીતિની પોથી હતી તે હું બહુ શ્રમ વેઠીને ભણી ગયો છું.

બાણ.—હાં ! એમ છે ?

વિદૂષક.—હાજી, અને એટલાજ માટે હું કહું છું, કે ચાર પ્રયોગમાંથી દાનનો પ્રયોગ આ પ્રસંગે શ્રેષ્ઠ છે, માટે એને આખાનું દાન કરી ઘો, એટલે પાર્વતી દેવી પણ રાજ રહેશે, ને ખધું સમાધાન થઈ જશે.

બાણ.—તું આ પ્રમાણે બોલીને મારો ક્રોધાગ્નિ વધારે પ્ર-
દીપ કરેછે.

કુંભાંડ.—મહારાજ, આ પ્રસંગ એમ ત'વી જવાનો મને લાગતો
નથી. આ 'ધ્રાણીયુ યથાર્થ કહેછે, તેમ છતાં આપના ધ્યાનમાં ના
આવતું હોય, તો આપ એક વાર સમ રાજ્યઅંગનો પૂરો વિચાર કરો.

વિદૂષક.—પ્રધાનજી, તમે ખરેખરી વાત કહી. સ્વામી એક,
અમાલ્ય બે, સુદૃદ ૩, કાશ ૪, રાષ્ટ્ર ૫, દુર્ગ ૬, અને બળ ૭, એ
સાતે અંગ ૯૬ જોઈયે તે પ્રમાણે વિચારો જોઈયે, છે ?

બાણ.—હા, છે. પેહેલું અંગ હું સ્વામી તે ખરેખરો ૯૬ છું.

વિદૂષક.—જૂલોછો વયસ્થ, જૂલોછો. રાજ્યના સ્વામી આપ,
પણ આપના સ્વામી કાણ ? મહાદેવ ખરાકની ?

બાણ.—હા, પણ તેનું શું છે ?

વિદૂષક.—શું તે એજ, કે એ સ્વામી આ પ્રસંગમાં ૯૬ નથી,
જીવે એકનું તો મીડું વળ્યું. ખીજું અંગ અમાલ્ય, તેમાં પેલો
ખોટો ખખાળા કરનારો સેનાપતિ તો પરવાર્યા સરખો થઈ ગયો છે.
આ રાજ્યપ્રધાન, ને હું આમપ્રધાન, એ બંને આ પ્રસંગમાં ૯૬
નથી, ખીજા અમાલ્યમાં ગણાયછે, પણ તે તો બધા નમાલા છે, ત્યારે
એ અંગ પણ પત્યું. ત્રીજું અંગ સુદૃદ એટલે મિત્રમંડળ તેનો
વિચાર કરો, હું પણ તેમાં આજ્યો, રાણી પણ તેમાં આજ્યાં, આ
પ્રધાન પણ તેમાં આજ્યા, શિવજીનું આજ્યું ધર પણ તેમાં આજ્યું,
તે બધાં આ પ્રસંગમાં ડોડળાં છે, જીવે એ પણ પત્યું. ચોથું
અંગ કાશ એટલે રાજ્યનો ભંડાર, પૈસા કાંઈ ખવાતા કે ચવાતા નથી,
તેમ છતાં પણ આડી અવળી ખાકમખાકામાં તેનો અતિશય વ્યય
થઈ ગયો છે. તેમાં વળી ઈન્દ્રની સાથે આપે બિગાડ કર્યો, એટલે
વર્ષાદ વરસતો બંધ થઈ જવાથી ખેતી વાડી પરવારી ગઈ, એટલે પ-
જ્ઞાંશ વસુલ થયો નહિ, એ પણ પત્યું. પાંચમું અંગ રાષ્ટ્ર એટલે
રાજ્ય, કેમ પ્રધાનજી, હું રાજનીતિ પ્રમાણેજ બોલુંકુંકની ? કાહો,
હવે ખાકીનું તમે કાહો.

કુંભાંડ.—તમે ઠીક કાહોછો, ચલાવો આગળ.

વિદૂષક.—(ગોડવાણી બેસારતાં) રાષ્ટ્ર એટલે રાજ્ય પણ ડોડકુંજ છે. (સ્વગત) એનું ચોકડું કાંઈ બેસતું આવતું નથી, હાં ખરી વાત, સૂઝું (આસન) આ દેશની ચારે બાજુએ તો શું પણ સ્વર્ગ, મૃત્યુ, ને પાતાળમાં આપે ધમધમાટ મચાવી દઈને બધાની શત્રુવટ બાંધી છે, તેથી આપનું રાજ્ય દૃઢ છેજ નહિ, બધાનો સામટો ધસારે થયો તો પછી જીતનાર કૃપાળુ થઈ કદાપિ કૃપા કરીને બધી મહારાજ પાસે પાતાળમાં રહેવા દે તો જઈને રહેવું પડે.

ખાણ.—જેટલી વાર સવડું હોય તેટલી વાર સચ્ચાં કર, મારી સેના તૈયાર થતા સુધી મને અવકાશ છે.

વિદૂષક.—(સ્વગત) આ તો ધૂળ ઉપર સીપણુ દેખાયછે.

કુંભાંડ.—આપણા કેહેવાનો ધર્મ છે માટે તમે કહ્યા જાઓ.

વિદૂષક.—છકું અંગ દુર્ગ એટલે શોણિતપુરની આસપાસનો કોટ, તે કોટ તો અગ્નિનો શિવજિયે કરેલો છે, તેમાં જ્યારે પેલા સુકુમાર યોદ્ધાને પ્રવેશ થવા દીધો છે, ત્યારે તેનું રક્ષણ કરવાને કોઈ આવશે તો તેઓને રાજ થઈને દાખલ થવા દેશે, માટે એ અંગ પણ નકામું થઈ ગયું. છેલ્લું અને સાતમું અંગ બળ, એટલે સર્વ પ્રકારનું બળ, જેની કે સેના. ચોગરદમની કેટલીક સડાઈમાં યુદ્ધપ્રસંગે પલાયન કરી જાય એવા દૈત્યો તો હણાય છે. બાકી રહેલામાંથી પેલા સેનાપતિની સાથે, નવતર યોદ્ધાએ ધાણ વાળી નાંખ્યાના હવણાંજ દૂતે સમાચાર કહ્યા. તે જતાં બાકીની સેના જેમ બાકી છે તેમ પેલા યોદ્ધાને કાલે ત્યારે યુદ્ધ કરવાનું પણ બાકી છે. તેમાં વળી તેની આથે કાંઈ આજુ તો જોઈ લ્યો.

ખાણ.—તારી રાજનીતિનો હવે અંત આવ્યો ?

વિદૂષક.—રાજનીતિમાં ધણું એ કહ્યું છે. પ્રભુશક્તિ, મંત્ર-શક્તિ અને ઉત્સાહશક્તિ, એ ત્રણ શક્તિઓનો પણ વિચાર કરવાનો છે. સંધિ, વિગ્રહ, યાન, આસન, દ્વેષીભાવ, અને આશ્રય એ છ ગુણનો ગુણ લેવાનો છે. અને ક્ષય, સ્થાન, અને વૃદ્ધિ એ ત્રણ ઉપાયની પણ યોજના કરવાની છે.

બાણ.—એ બધાનું અમને સૂઝે તો કરીશું. (રણસિંહાનો નામ થાયછે, વિદૂષક દોડતા જતા રહેછે) અરે, કોણ છે હાજર ?

દ્વારપાળ.—આસા મહારાજ.

બાણ.—મારું કવચ ને હથિયાર ઝટ લઈ આવ.

દ્વારપાળ.—ઘાણું સાંઝું (જાયછે.)

વિદૂષક તથા રાણી પ્રવેશ કરેછે.

બાણ.—એ ચોર હવે મારા હાથમાંથી પચવાનો નથી.

રાણી.—મારા વાહાલા પતિ, આપણી એકની એક દીકરીના ઉપર આ પ્રમાણે કોપ ના કરો. એણે આપણા કેહેવા પ્રમાણે કર્યું છે તો તેને આ પ્રમાણે દુઃખી ના કરો. અરે, જેણે સેનાનો ધાણ વાળી મુક્યો, એવો પરાક્રમી આપણો જમાઈ થયો એ જાણીને ખુશી થાઓ.

બાણ.—રાણી, તારે મારા કામમાં વચ્ચે આવવું નહિ. એમાંથી કોઈને હવે હું જીવતું મૂકનાર નથી. મેં મારી ધારણા પ્રમાણે જો એ દીકરીનેજ પૂરી કરી હોત, તો આ પ્રમાણે મારી ફળેતી થાત નહિ.

વિદૂષક.—અરે, વધારે ફળેતી થતી અટકાવવી હોય, તો હવે આટલેથીજ પતાવો. મારા સરખા ગરીબ બ્રાહ્મણનું એટલું માનો, આટલી ચિંતા પાસે રહ્યાની થાયછે. (ડંકો થાયછે. રણસિંહ વાગેછે.)

બાણ.—હવે હું જોઈ કે એ કેવો મારા સામે થાયછે. અરે, એનાં હાડકાંના ચૂરેચૂરા કરી નાંખુ નહિ, તો મારું નામ બાણ નહિ. (જવા માંડેછે.)

રાણી.—પતિ, મારા વાહાલા પતિ, હું તમારી દાસી તમને પગે પડીને કહું છું, કે આ આપણા ભલા પ્રધાનને મોકલી સમાધાન કરો તો ઠીક. મને માનશકુન થાયછે, મારું જમાણું અંગ ફરકેછે, મારો ઉંડો આત્મા બળેછે, માટે હું કરગરીને કહું છું, કે આપ મારું માનો, આડાઈમાં પરિણામ સારો નથી; મહાદેવનું વચન મિથ્યા નહિ થાય, તેમજ પાર્વતિયે આપણો વર આપનાથી નિવારી નહિ શકાય, માટે મારું માનો, અને હાથે કરીને સુખનો નાશ વોહારી થયો નહિ. પતિ, ખોટી હા ના કરો.

બાણ.—નહિ દેવી. એમ હું નહિ કહું, હવે હું ખીછીને પાછો નહિ હું, જે પરિણામ થવાનો હશે તેને તાપે થઈશ. પણ એક વાર એ ચોરને તો મચેડી નાંખ્યાવિના રહેવાનો નથી. ચાલ, ખસ! વેગળી. તારું કહ્યું માનીને મારા શૂરાતનને હું આંચ આવવા દેવાનો નથી. માટે ચાલ, યુદ્ધ માર્ગ. (બળે કરીને જાય છે.)

રાણી.—પ્રધાન, તમે જાઓ એમની પછવાડે, અને સમયને અનુસરીને દીકરીનું અને આપણું સાંઝં થાય તેમ કરો. અરે, હું રાજ્યની રાણી છતાં, મારી દીકરીના ઉપર આવી પડતી પીડા દૂર કરી શકતી નથી. તે એમ નહિ ધારે, કે, મારા પિતા નમે'રા થયા તો થયા, પણ મારી માતા પણ એવીજ થઈ. દીકરી, મારી વાહાલી દીકરી, તું મને દોષ દઈશ નહિ, તારે માટે મારું કાળજી વિંછળાઈ જાય છે. અરે પરમેશ્વર, આનો પરિણામ શો આવશે ?

કુંભાંડ.—દેવી, અમે જઈએ છિયે, અને ખનતા સુધી સમાધાની થાય એમ કરિયે છિયે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થલ, ઓખાનો આવાસ.

ઓખા ને અનિરૂદ્ધ.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, હવે મને સજ્જ થવા દે. જો પેલી સેના આવી.

ઓખા.—પ્રાણપતિ, આ તો મારા પિતા ચડી આવ્યા. અરે, હવે આપને ઉગરવું મહાકઠિન છે. આગના ભડકામાંથી ઉગરાય તો એમના કાપમાંથી ઉગરાય. અરે, એ ક્યાં અને આપ ક્યાં, માટે હવે તો આપને નીચે નહિ જવા દઉં. એ આપણને કેદી કરીને ભલે ભઈ જાય. ગમે ત્યાં પણ આપણે જો એકઠાં હઈશું, એટલે ખસ છે.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, એમ થાય નહિ. તું તારી મેળે જોયાં કર, અરે, તું મને વધારે વાહાલી થવાને આમ ખને છે એમ સમજ. સંકટ વેડીને મેળવેલી ગમતી વસ્તુ વિશેષ ગમતી થાય છે.

ઓખા.—ના પ્રાણપતિ, હવે તો હું નહિ જવા દઉં.

બાણ સેનાસહિત પ્રવેશ કરેછે.

ઓ પતિ, આપ ઉછાળા મારો નહિ. જીવો સેના અગણિત છે, મારા પિતા આદરીને આવ્યા છે. અરે, છંછેડેલો સાપ વૈર વાળવાને કુંડવાડા મારતો આવે તેમ મારા પિતાનો પ્રત્યેક હાથ વૈર વાળવાને ટમટમી રહેલો મને બાસેછે. અરે, તે દરેકનો દેખાવ મારા લૃદ્ધમાં અતિશય કમકમાટ અંતે ત્રાસ ઉત્પન્ન કરેછે, અંતે સાક્ષાત કોપ મૂર્તિમાન થઈને પોતાનું બળ બતાવવાને પ્રકટથો હોય એમ મારા પિતા મને દેખાયછે. અરે, હવણું એ મારા પિતા નથી, પણ મને પૂરા કાળરૂપ દેખાયછે; માટે મારા પ્રાણ, હવે આપ કશી આડાઈ ના કરો. મારા જીવતરનો, મારા સુખનો, અંતે હવે પછીની મારી સ્થિતિનો આપના અંતે આપ એકલાનાજ ઉપર આધાર છે. એ આધારને આંચ આવી, તો મારા જીવતરનો, મારા સુખનો, અંતે મારી સ્થિતિનો છેડો આવી ચૂક્યો, માટે મારા આધારબૂત સ્વામી, આપ શાન્ત થાઓ. સાથે ડાહ્યો કુંભાંડ નથી તેથી નફી એ પોતાની રીતિપ્રમાણે બધાંનો ધિકાર કરીને આવ્યા છે તેથી—

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, તારો પિતા કાંઈ મારા થકી બળિયો નહિ હોય, એ તું નફી જાણુ. તારી એક વાર ખાત્રી થઈ છતાં તું શું કરવાને ડરછ. એ કાપેલો કદાપિ તારા ઉપર ધા કરશે, માટે આ ફેરે તારે ગાંખે રેહેવું નહિ. તું જીવતી હૃદય તો મારાથી જીવાશે. માટે બિચ ત્યાં, હું હવે નિરાંત કરીને આવું છું.

ઓખા.—પણ પતિ, ગમે એવા પણ એ મારા પિતા છે, તેથી તે વંદવા યોગ્ય છે, માટે પગે પડીને, કાલાવાલા કરીને, પણ સમજાવજો. તમને અથવા એમને ગમે તેને પણ પીડા થાય તેથી મારું કાળજી કપાય. આપણે આપણો અર્થ સરવાસાથે કામ છે, વાહાલાંમાં વિરોધ પાડવા સાથે નથી.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, જો એમજ તું ઇચ્છેછે તો તારા પિતા ઉપર હું હાથ નહિ કહું. છેવટે મારા—

બાણ.—માંડાળ ચોર, હજી લગણ તું કેમ ભરાઈ પેડો છે, ઉતરુ હેડો. મારા હાથ તને પીખી નાંખવાને અધીરા થઈ રહ્યા છે.

ઓખા.—ઓ પતિ, એ હવે આપને નહિ છોડે, માટે આપ જાઓ નહિ, આવો આપણે આ મ્હોટા આવાસમાં કહિંક સંતાઈ પેશિયે. માં કાળજી કંપેછે, મને ત્રાસ પડેછે.

અનિરુદ્ધ.—ડીને સંતાઈ પેસવું એ શૂર પુરુષનું લક્ષણ નહિ. તું કશી ચિંતા મા કરે, હવે તો મારી પાસે પૂરાં હથિયાર છે. (નીચે જાઈને) સસરાજી, હું આપને વંદન કરું છું.

બાણ.—ચાર, તારૂં માથું ધડ ઉપરથી નીચે પડીને મારા પગમાં અથડાય નહિ ત્યાં લગી હું તારૂં વંદન માનું નહિ. આજ નીચે ને જોઈ લે મારો હાથ.

અનિરુદ્ધ.—એમ છે? વાર ત્યારે જોઈ લ્યો મારો હાથ.

(તે નીચે પડીને તુરુલ યુદ્ધ મચાવેછે ને સેનાનો ધાણ વાળી મુકેછે.)

કુંભાંડ અને વિદૂષક પ્રવેશ કરેછે.

વિદૂષક.—રંગ છે સિંહતા છોરા, રંગ છે. અરે, એ બાણનાં અણિયાં કેવાં જાળવી લે છે.

કુંભાંડ.—ધન્ય, વીરપુરુષ ધન્ય છે. ખરે, ઓખાએ એક રત્ન શોધી કાઢાડ્યું છે. અને એની નેકી કેવી છે, ખીજા ઉપર એ ધા કરેછે, પણ રાજા વચ્ચે આવી જાયછે તો પણ એને જાળવી લે છે. (બાણ કારે ધર્મ ત્રાસે તેને) મહારાજ, આ યોદ્ધો કોઈ દેવાંસી છે. ઈન્દ્રના કરતાં પણ વધારે બળવાન છે. જેમ છોકરાં રમત રમે એમ એ યુદ્ધ કરેછે, ને કોઈનાથી પરાભવ પામતો નથી. શસ્ત્રવિદ્યાસંપન્ન છે. અને યુદ્ધકળામાં મહારથી જોવો છે.

વિદૂષક.—જેની ઓખા રૂપાળી છે તેવોજ એ નવરાશે ધડોલી છે, મિતું જોડું બહુ સાંચું છે.

બાણ.—માટેજ હવણું હું ખંડિત કરું છું.

વિદૂષક.—વચર્ય, આપના હાથનો સળવળાટ હવે શમી જવા આવ્યો છે, માટે દૈત્યોના ધાણ વળાવવો હવે અટકાવો, અને આ પરાક્રમી પુરુષને સમજાવીને દરબારમાં લઈ જઈને ઓખા વેહેરે પરાજીતી થો.

બાણ.—પહેલો મને આ તરવાર લેવે પરણાવવા દે, પછીથી ખીલ વાત. (અનિરૂદ્ધ વચ્ચેમાં આવી મચો છે તેના ઉપર ધસીને ધા કરવા ભય છે. તે પોતાના હથિયારવડે સામવી છે. અને નિરભય ધર્મને ધાણુ વાળે છે તથા ભંગાણુ પડે છે.)

કુંભાંડ.—(બાણ પાસે જઈને) મહારાજ, આ વીર પુરુષ હારવાનો નથી. એ આપના ઉપર જાણી જોઈને હાથ કરતો નથી, એટલામાં સમાધાની પર આવો તો સાંઝું.

બાણ.—હું એના જીવની સમાધાની હવણું કંઈ છું. (આચાર્ય ધરીને તેને નામપાસે ખાંધી લે છે.) ચોર, હવે ચલાવ તારો હાથ, જોઈ વાંઝું.

અનિરૂદ્ધ.—સસરાજ, કપટથી મને ખાંધ્યો, પણ વગર ખાંધ્યે આપના સામા મેં મારા હાથ ખાંધ્યા હતા, નહિ તો આવી વેળા આવત નહિ. માટે હવે તમારી પુત્રી મને પરણાવો.

વિદૂષક.—વચસ્વ, એ ઠીક કહે છે, હવે આપની છત થઈ ચૂકી, હાથનો રસ પણ ઉતરી ચૂક્યો, અને સેનાનો ધાણુ પણ વળી ચૂક્યો.

બાણ.—પ્રથમ તો એને આ તરવારની ધાર લેવે પરણાવવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. તે કામ પેલી પાપણી પુત્રીની સમક્ષ મારે કરવું છે, માટે જાઓ અસુરો, ઓખાના આવાસે ચડીને એને ખાંધીને મારી સમક્ષ લાવો. (અસુરો દોડી ભય છે.)

કુંભાંડ.—મહારાજ, આ તમે શું કરો છો ?

બાણ.—મારી સેનાનો નાશ કરનારનો નાશ કરું છું. ભલાઈ પછવાડે ભલાઈ, ને બૂંડાઈ પછવાડે બૂંડાઈ.

અનિરૂદ્ધ.—ભલાઈ પછવાડે બૂંડાઈ કાહો. આ પ્રમાણે મને ખાંધ્યા પછી, મારી પ્રિયાની સમક્ષ—

બાણ.—ચોર, સંભાળીને ખાત, તને કાણે કન્યાદાન દીધું છે કે આ પ્રમાણે તું ખાતે છે.

અનિરૂદ્ધ.—વિધાત્રી, કન્યાદાન દઈ ચૂકી છે.

વિદૂષક.—ત્યારે એ આપનો જમાઈ થઈ ચૂક્યો છે. હવે વચસ્વ.

ઓખાને ખાંધી લાવે છે.

આપ સમજો, અને ગરીબડી ઓખાના ઉપર દયા કરીને બંનેને પરણાવી દો.

બાણ.—ચિતામાં બંનેને હું હવણાંજ સંગાથે પરણાવું છું. પ્રથમ તો આ તરવારને આ દુષ્ટ પરણશે અને આ ભાલાને આ દુષ્ટા વરશે.

(તરવાર મારવા બચ્છે.)

કુંભાંડ.—(તને અટકાવીને) મહારાજ, આપ આ શું કરો છો ?

ઓખા.—મારા વાહલા પિતાજી, હું જો આપના અપરાધને પાત્ર થઈ હોઉં એમ આપે નિશ્ચય ઠરાવ્યું હોય, અને મારા કાલાવાલાથી આપ ક્ષમા કરો, એમ ના હોય તો મારા પતિના ઉપર ધા કરતા પેહેલાં મને મારો.

બાણ.—તારી આંખો આગળ આ દુષ્ટને કતલ કરીને પછીથી તારૂં પણુ તેમજ કરીશ.

અનિરૂદ્ધ.—પ્રિયા, તું ગભરા નહિ, દુઃખી થા નહિ. (બાણ બળી જઈને) અદ્યા દુષ્ટ, બાણ, વિવેકને રસ્તે તું નથી સમજતો તો હવે અવિવેકને રસ્તે તને કહું છું, કે કાતર બાણ, તું આ પ્રમાણે મને રીયાવીને જગતમાં શૂરાતનને અપમાન લગાડે છે, છોકરાં પ્રત્યે માતાપિતાના ધર્મને હાની પોહોંચાડે છે, અને યુદ્ધના નિયમોને તોડી નાંખે છે. ઝાડની ડાળિયો કરતાં વધારે હાથ તને છે, અને તે અતિશય ખળવાળા છે, તો આ પ્રમાણે માયાથી મને નાગપારો પાંધીને તારૂં પરાક્રમ શું સંભળાવા જઈશું. વીર પુરૂષોના હાથનો અનુભવ જોવો હોય તો મને એકવાર છોડ, અને તારી સર્વ સેના સાથે મારા સામી લડ. પછી મારો હાથ તારા ઉપર કેવો ઉપડે છે, અને તારી આ હાથરૂપી ડાળિયોનું કેવું છેદન કરે છે તે તું જો. મારી પ્રિયાનો પિતા જાણી, મારો સસરો જાણી, મેં તારા ઉપર એક પણુ ધા કર્યો નથી તેનો તું ખોટો લાભ લઈને તારા શબ્દનું શૂરાપણુ બતાવે છે ? લડવૈયાઓને તો શસ્ત્રથી શૂરાતન બતાવવાનું છે, એ નિયમ તું ઉંચો મૂકે છે.

બાણ.—સિંહના મ્હોમાં બકડું પરાડા પાડે તેમ હવે તારૂં બોલવું થાય છે તે બંધ કરવાને હવે આટલીજ વાર છે. (તને મારવા બચ્છે.)

ઓખા.—(વચ્ચે પડીને) ઓ મારા પિતા, બાળકના બોલવા

ઉપર આટલો બધો રોષ શું કરવાને કરોછો ? આ પ્રમાણે જ્યારે કરવું હતું, ત્યારે મને પાળીપોષીને મ્હોટી શું કરવાને કરી, આવા દુઃખમાં રીપાવવી હતી, તો મને મારાં પાર્વતી માતા પાસેથી શું કરવાને આણી, મારો વર મારી મળે મારે ખોળી કાઢાડવો એવી આપે આસા કરી તે પ્રમાણે પાર્વતી માતાના વરદાનથી હું આ વર પામી, એમાં મારો અપરાધ શો ? પિતાજી, તમે તમારો ધર્મ ચૂકોછો, પણ હું આવી સંકટની વેળામાં પણ મારો તમારા પ્રત્યેનો ધર્મ ચૂકતી નથી, અને મારા મનમાં થતા બળાપાને ડખાવીને કહું છું, કે મારા પતિનો ને મારો નાશ કરવાને તમે આદર્યું છે, તો તેમ કરીને પણ તમે સુખી થાઓ, પણ તમારી પુત્રી કેહેવાયાનું, તમારા ખોળામાં રમ્યાનું, અને તમારી છાયામાં રહ્યાનું મને આ ક્ષણ મળેછે એવું જગતમાં કાઢીને મળશે નહિ. માતા, મારી વાહાલી માતા, આ વેળાએ મને તારી બેઠ થતી નથી, પણ તારા મારા ઉપરના અતિશય હૃદયને લીધે તને મારા મરણ પછી અતિશય દુઃખ થશે, અને તારૂં દિલાસાનું ઠંકાણું જાયછે, તેથી તું સારી સારીને તારો આવરદા પૂરો કરીશ, પણ, ભલા વિદૂષક અને ડાહ્યા કુંભાંડ, તમે મારી માતાને મારા આ છેલ્લા ખોલ કેહે જો:— ‘માતા, તારૂં મારા ઉપર આટલું બધું હેત છે, અને હું આ રાજનાથી ઉત્પન્ન થયેલી તારી પુત્રી નથી, તેથી સ્વાભાવિક પ્રેમ તેમને મારા ઉપર આવતો નથી, માટે મારો આ પ્રમાણે નાશ કરેછે’ તો મારા આ છેલા ખોલ તમે કેહે જો, કે, ‘માતા, મારી વાહાલી માતા, આવતે અવતાર હું તારે પેટે અવતરીને તારી હાલતી બધી બળતા હોલવીશ. અને હાલમાં મારા ઉપર આટલા બધા કૂર થયેલા મારા પિતાનો સ્વાભાવિક પ્રેમ મારા પ્રત્યે ખેંચીશ, પણ તે સાથે વળી એટલું કહું છું, કે પાર્વતી દેવિયે મારા ઉપર મેહર કરીને આ અવતારમાં આ પતિ મને મેળવી આપ્યા છે, તે સાતે અવતાર મને મળજો.’ અહો યદુનંદ, તમે આવીને મારો હાથ ઝાલ્યો નથી એટલામાં તમારે માથે આ દુઃખ આવી પડ્યું તેને માટે મને ક્ષમા કરજો. તમે સુખમાં કલોલ કરતા હશે. તેમાંથી મેં પાપીણિયે તમને અહિં મંગાવ્યા અને કામળ કમળ પત્રને આગતા ભડકામાં નાંખે તેમ આ પ્રમાણે સંક-

ટના ભડકામાં ઝાકાયા. (પાર્વતી માતાડું સ્મરણ કરેછે.) મારાં મૃજનાર, પાર્વતી માતા, મારો આ રીતે છોડો લાવવાને આપે મને મૃજ હોય, તો આપની ઈચ્છાને હું શરણ થાઉંધું, પણ એમ જો તમારી ધારણા ના હોય, તો મારા ઉપર વિનાપરાધે કોપેલા મારા પિતાના તદ્દયમાં પ્રેરણા કરો, કે આ પ્રમાણે નિરૂપાય બની ગયેલા ભ્રમર કમળનો નાશ ના કરે. (શાન્ત રહેછે.) પિતા, હવે હું મારી આંખ સંધાને માટે મિચુંધું, માટે મને દુઃખી કરવી હોય, તો મારો શિરચ્છેદ કરીને સુખી કરો.

કુંભાંડ.—રાજાજી, જો આપની નજરમાં ખીજ વાત ના ઉતરી હોય, તો હાલ આ બે જણને તમારી નજરમાં આવે ત્યાં રાખો. ક્રોધના આવેશમાં કાંઈ કામ કરવું નહિ, એવી ડાહ્યા પુરુષોની શીખામણ છે. જો એમ નહિ કરો તો ખોટો પરિણામ થતો કેટલે જઈ પોહોંચરો, તે કહી શકાતું નથી.

વિદૂષક.—મહારાજ, પ્રધાનજી યોગ્ય કહેછે. આ સર્પ વેગળા કરીને બંનેને એક ઠકાણે રાખી મૂકો. સરત રાખો કે પાર્વતી દેવીનો આખાને માથે હાથો છે, તેથી તમે કેટલી હદે જાઓછો તે તે જોયાં કરતાં હરો.

ખાણ.—હું બંધનમુક્ત તો કરનાર નથી; પણ જાઓ અનુચરો, તમે આ બંનેને મારી નજર આગળથી હાલ લઈ જાઓ, અને કારાગૃહમાં પૂરો. (બંનેને લઈ જાયછે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ, માર્ગ.

ખાણ, વિદૂષક અને કુંભાંડ જતા દેખાયછે.

બે અનુચરો ગભરાતા પ્રવેશ કરેછે.

પેહુલો અનુચર.—મહારાજ, મહારાજ, (ત્રાસ ખાયછે.)

ખાણ.—કેમ, શું છે? આટલો બધો ગભરાયછે શું કરવાને, બોલ ઝટ, શું છે?

બીજો અનુચર.—રાજાજી, આલસામાંથી મ્હોટા જોડાનાં ટોળે ટોળાં લઈને એક મ્હોટા વગડા જેવડું પંછી નાંખીને ચાલતું થયું.

પેહેલો અનુચર.—અરે, એનાં વધારે માંણહાંને લઈ આવવા ગયેલું, તે હવણાં પાછું આવતું હશે. અમને ત્યાં રોકી રાખેલા તે ખધું પૂછીને હવણાં આવવા દીધા, ને કહ્યું જે તારા પાણુને—

બીજો અનુચર.—આપણે એમ ના કહિયે, પાણાસુર મહારાજ કહિયે. મહારાજ, એમણે કહ્યું છે, જે અમે લડવા આવ્યા છિયે.

પાણ.—કુંભાંડ, એ કોણ હશે ?

વિદૂષક.—પેલા યોદ્ધાને માથ્યો નથી એટલે ચિંતા નથી. એના સગા હશે તો—

કુંભાંડ.—એ તો શ્રીકૃષ્ણ ગરૂડ ઉપર ચડી આવેલા જણાયછે.

પાણ.—અરે, એ ન્હાના ચોરની આંધે મ્હોટો ચોર આવ્યો છે, તો એને પણ મારો હાથ ખતાવવુંકું. ચાલો, આપણે સર્વ સેનાની તૈયારી કરાવિયે.

કુંભાંડ.—મહારાજ, એમને નહિ પોહોંચાય, માટે તમારી ધંધછા હાથ તો હું ખધું સમાધાનીપર લાવું.

પાણ.—પેલા છોકરાને હરાવતા પેહેલાં પણ તમે એમજ કહેતા હતા. તેમ મેં ના કશું ને મારી મરજી પ્રમાણે લડ્યો, તો કેવો જીતી લીધો; માટે તમારું હું માનવાનો નથી.

વિદૂષક.—મહારાજ, એ તો એકલો હતો, પણ દાંત તોડી પાડે એવા યોદ્ધા લઈને શ્રીકૃષ્ણ આવેલા છે તેમને નહિ પોહોંચો. જરા વિચારો.

પાણ.—આપણી પાસે ક્યાં યોદ્ધા નથી. લડાઈ કસ્યા વિના મારું ખળ હું શી રીતે ખતાવી શકું; માટે હું તો લડવાનો.

વિદૂષક.—લડીને રૂળ કાઢાડજો. હવે જે થવાનું હશે તે છેલ્લું છે.

પાણ.—ચિંતા નહિ. ચાલો પ્રધાન, આપણે તૈયારી કરિયે.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ, જંગલ.

પ્રથમ આવીપોહોંએલા યાદવો પ્રવેશ કરેછે.

૧ લો યાદવ.—આપણને મુખીને ડ્યારનોય ગરડ ગયો છે, ને હજી લગણુ શ્રીકૃષ્ણ કેમ પધાસ્યા નહિ ?

૨ જો યાદવ.—હવે તો એ નક્કી આવવા જોઈયે.

૩ જો યાદવ.—જો, જો, જો, પેલો ગરડ આવતો દેખાયછે. ગરડે બેરીને શ્રીકૃષ્ણ, બળરામ, પ્રદ્યુમ્ન અને સામ્બ પ્રવેશ કરેછે.

બીજી બાજુએ બાણ સેનાસહિત

પ્રવેશ કરેછે.

કૃષ્ણ.—ખાણાસુર, અમારો અનિરુદ્ધ ક્યાં છે ? અમે જાન લઈને આયા છિયે, માટે હવે લખસમારંભ કરવા માંડવો છે કે લડવું છે ?

બાણ.—પ્રથમ તો આ પેહરામણી બાંધો છોડે. પછી તમારા અનિરુદ્ધની જે વલે થઈછે તેવી સંવેની કરૂંધું. (બાણ છોડે.)

(તુરુડ યુદ્ધ થાયછે. પ્રથમ યાદવસેના પાછી હરેછે, પણ પછવાડેથી ધસારો કરીને બાણની સેનાને હરાવેછે, અને બાણના હાથનું ઉદ્ધન કરવા મારેછે, એટલે તે આમ તેમ ગભરાતો શિવની પ્રારથના કરેછે.)

અહો મહાદેવ, અપે મને માગ્યા વર આપીને મારી પ્રતિજ્ઞા વધારી છે, તો આ વેળાએ સાહાય થાઓ, અને મને ઉગારવાને ધાઈ આપો.

કૃષ્ણ.—શિવજીની કૃપાનો તેં ધણા ખોટો ઉપયોગ કર્યો છે, એટલે હવે તે તને સાહાય થનાર નથી, અને હું તને જીવતો મૂકનાર નથી.

બાણ.—અહો ભોળા શંભુ, તમે મારી વારે ધાઓ. તમારું કહ્યું નહિ માનીને મેં મારા હાથનો ભાર ઉતારવાને ચોક્કો માગ્યો, તો તેનું કૃપા મને મળી ચૂક્યું, પણ હવે મને જીવતો ઉગારો.

પાર્વતીસહિત મહાદેવ પોતાની ભૂતની સેના લઈને

પ્રવેશ કરેછે.

કૃષ્ણ.—(પોતાનાં હથિયાર નાંખી દઈને ભેટે.) મહારાજ, મારાથી જો આપનો કાંઈ અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા કરજો.

શિવજી.—બાણની ઇચ્છાને અનુસરતું આપે કશું છે, એટલે એમાં ક્ષમા કરવા સરખું કાંઈ નથી.

કૃષ્ણ.—ઠીક છે ત્યારે, આ પાપનો સમૂળગો નાશ કરું છું. (બાણ ઉપર ધા કરવા જાય છે.)

શિવજી.—(કૃષ્ણને નિવારીને) ના, એમ થાય નહિ.

કૃષ્ણ.—(પાર્વતીને) મહારાક્તિ, આપના પતિ હવણાં ખીજવાઈ જશે. જોજો હું જરા તાલ કરું છું. (મહાદેવને) ના મહારાજ, હું તો એનો નાશ કરનારો

નારદજી પ્રવેશ કરે છે.

પધારો નારદજી.

શિવજી.—આવો નારદજી, તમે ઠીક વેળાએ આવ્યા છો.

નારદજી.—હાજી, અધાંતી કનડનો છેડો આવતો જાણીને આપના દર્શને આવ્યો છું. (કૃષ્ણને) હાં, શું જીવોછો, કાહાડો ટાહાડો પાણિયે ખસ, આવો પ્રસંગ ફરી મળવાનો નથી.

કૃષ્ણ.—શિવજી ત્રે આવ્યાને ઉગારવા કેમ ઇચ્છતા હશે. મહારાજ, એક જતાં ધણા સુખી થશે, મારે હું તો એને પૂરો કરું છું. (તેને મારવા જાય છે. મહાદેવ તેને અટકાવે છે અને ત્રિશુળ કાહાડી લડવા ઉભા થાય છે.)

નારદજી.—હાં, કૃષ્ણ, શું જોઈ રહ્યા છો? હવે તો જે બને તે ખરી. (યાદવ તથા શિવના યોધાઓને ઉશ્કેરે છે ને લકાઈ ચાલે છે.)

આકાશમાર્ગે બ્રહ્મા પ્રવેશ કરે છે.

બ્રહ્મા.—હાં, હાં, હાં, કાણુ, કોના સામું લડે છે. શિવજી, આપ જરા શાન્ત થાઓ, કૃષ્ણ તમે આ શું કરોછો !

કૃષ્ણ.—મહાદેવને હું જરા રમાડું છું.

વિદૂષક.—આવા મ્હોટા મ્હોટામાં મારા સરખા ન્હાના પ્રાણીનું કામ નથી, પણ શ્રીકૃષ્ણજી, પ્રહલાદના વંશમાંથી કોઈને નહિ મારવાનું આપે વચન આપ્યું છે તે બૂલી જઈને આપ આ શું કરોછો ? અમારા રાજાને હવે તમારાથી કાંઈ થાય નહિ.

કૃષ્ણ.—ઠીક, ત્યારે તારી એવી ઇચ્છા છે તો વેવાઈ જાણીને જ તો મુકુંડું. પાર્વતી દેવી, હવે આપની અને શિવજીની શી ઇચ્છા છે ?

પાર્વતી.—આ 'પ્રહ્લા' અહિં પધાર્યા છે, તો ઓખાને અનિરૂદ્ધ સાથે એ પરણાવે.

પ્રહ્લા.—હા, હું તૈયાર છું.

વિદૂષક.—(બાણાસુરને) વચસ્ય, હવે બધું ભય મેં નિવારણ કર્યું છે, માટે હવે ઓખાને અને અનિરૂદ્ધને અહિં લઈ આવવાની આ-ત્તા કરો.

બાણ.—જા, તું ને કુંભાંડ જઈને દેવીસહિત તેમને અહિં લઈ આવેા.

પાર્વતી.—મેં ચિત્રલેખાને આજ્ઞા કરી છે, તે પ્રધાનપુત્રી રામા-સહિત સવેને તેડીને આવતી હશે. જો એ પેલી આવી.

ચિત્રલેખા, રામા, ઓખા, ને અનિરૂદ્ધ પ્રવેશ કરેછે.

(સરવને પગે લાગેછે.)

રામા.—(સામ્બને દેખીને) અહો, હું જોનું ચિંતવન કરતી હતી તેજ.

ચિત્રલેખા.—હા તેજ, અને તેની સાથે તું હવણાંજ પરણીશ.

પ્રહ્લા.—(ઓખા સાથે અનિરૂદ્ધનો હાથ મેળવીને) ઓખા અનિરૂ-
દ્ધનો જય. (બધાં સાથે બોલવા લાગેછે.)

ચિત્રલેખા.—(રામા તથા સામ્બને આગળ લાવેછે.)

પ્રહ્લા.—રામા સામ્બનો જય, બંને જોડાં સદા સુખી રોહો.

બાણાસુર.—'પ્રહ્લા, વિષ્ણુ, ને મહેશ્વર, અનુભવે મને યોગ્ય ડાહ્યાપણ શીખવ્યું છે. શિવ પાર્વતિયે મને પુત્રપદે ગણીને મારો મ-હિમા વધાર્યો. મેં જો જો વર માગ્યા તે તે આપ્યા. અધારિત માગણી કરવા જતાં મને શીખામણ દીધી તેનો મેં તિરસ્કાર કર્યો. તેમજ મારા આ અનુભવી પ્રધાનની, આ વિદૂષકની, અને મારી દેવીની યોગ્ય સલાહ માની નહિ તેનો શો પરિણામ થયો તે મેં અનુભવ્યો, મારા ઉપર કૃપા કરીને પાર્વતી માતાએ મારું વાંઝિયામેણું ટાળવાને આ પુત્રી મને આપી, તેના ઉપર જોઈલી પ્રીતિ રાખવી જોઈયે તેટલી નહિ રાખતાં, મેં પછવાડેથી તેના ઉપર પૂરો અભાવ જણાવ્યો, અને ધણી દુઃખી કરી, તેનું કળ પણ મને મળ્યું. મદે કરીને આધળા થઈ જાયછે તેનો શો પરિણામ થાયછે તે પણ મેં જોયો. માટે મારા દાખલા ઉપર

નજર રાખીને જગતના લોકો શીખામણ લે એવાં આપનાં વાડ્યોનું
અમારી સર્વની પાસે કથન કરાવો.

શ્રદ્ધા.—ખાણુ, તારૂં કેહેવું યથાર્થ છે. સર્વે મારી સાથે બોલવા
લાગે કે—

ગીતિ.

અંધ કરી મદ સૌને, વિનાશ કરી દુઃખસમુદ્રમાં ઝોકે,
સૌ સુખ શાન્તિ સાર, ન થશે મદનો પ્રવેશ તણલોકે. ૧
કો જન સુજન કૃપાનો લાભ લઈ અવળી કરણી ન કરો,
શિક્ષા અંતર ધરીને, દુસ્તર દરિયો જગત તણોજ તરો. ૨
માત પિતા ખાળકની, પ્રીતિ વેલી પરસ્પરે વધતો.
એક બીજના સુખની, વૃદ્ધિ કરવા સદાય સા'ય થતો. ૩

(પડદો પડે.)

સમાપ્ત.

